

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta
Ústav světových dějin

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Jarmila Preradová

**Československá kolonie ve Francii v letech 1918-1940. Postoj mateřské
země k expatriotům**

**Czechoslovak Immigrants in France, 1918-1940. The Mother Land's
Attitude to the Expatriates**

Poděkování

Na tomto místě bych chtěla zejména poděkovat svému školiteli, prof. PhDr. Václavu Horčíčkovi, Ph.D., za vedení práce, podnětné připomínky a rady. Můj dík náleží též administrativním pracovníkům archivů, ze kterých jsem čerpala, za jejich ochotu a vstřícnost.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

Podpis

ABSTRAKT

Diplomová práce se věnuje analýze pozornosti a péče, kterou věnovalo Československo svým krajanům ve Francii v období mezi dvěma světovými válkami. V prvních čtyřech kapitolách je řešeno spíše pozadí pozdějšího zkoumání. Postupně je jimi nastíněna situace týkající se obecně Čechů a Slováků ve Francii, dále struktura a vývoj československých spolků na území Francie, přehled československých vládních institucí a soukromých organizací věnujících se krajanské péči, následně pak nástin sjezdů vystěhovalců, kde prezentovali své potřeby, a s tím související snaha o zvýšení povědomí o životě emigrantů na domácí půdě. Hlavní přínos práce je obsažen v samotném bádání sledující postoj Československa ke krajanům zejména z hlediska sociálního, kulturního a církevního, částečně i z hospodářského, nicméně toto odvětví se spíše prolíná v ostatních kapitolách. Autorka dospěla k závěru, že přes značné množství organizací angažovaných v dané problematice byla péče o krajany ze strany Československa nedostatečná v celé sféře působení, a to jak z hlediska poskytování finanční, materiální či duchovní podpory, tak i z důvodu relativně malé spolupráce mezi aktéry na domácí straně.

Klíčová slova

Vystěhovalectví, Čechoslováci, Francie

ABSTRACT

The topic of this diploma thesis is the analysis of attention paid and care given by Czechoslovakia to its compatriots in France during the time period between World Wars 1 and 2. First four chapters are dedicated to the background of later research into the subject. These chapters gradually outline the situation concerning Czech and Slovak emigrants in France, the structure and development of Czechoslovak compatriot associations in France, summary of Czechoslovak government institutions as well as private organizations providing care for Czechoslovak compatriots abroad, followed by an outline of emigrant congresses where the migrants presented their needs and the associated effort to raise awareness about the lives of emigrants in their homeland. Principal merit of this thesis is in its actual research into the attitude of Czechoslovakia towards its compatriots from social, cultural and religious viewpoints, partially even from the economic standpoint but this sector is mostly interwoven into other chapters. The present author reached the conclusion that despite a substantial number of organizations engaged in this matter, care for compatriots provided by Czechoslovakia was inadequate in its entirety, both in the sphere of financial, material or spiritual support and in terms of relatively weak levels of cooperation between individual involved parties in their homeland.

Keywords

Immigration, Czechoslovak Immigrants, France

OBSAH

ÚVOD.....	9
STRUKTURA PRÁCE.....	9
PRAMENY A LITERATURA.....	11
UVEDENÍ DO PROBLEMATIKY	14
1. ČEŠI A SLOVÁCI VE FRANCII.....	18
1.1. ČECHOSLOVÁCI VE FRANCII DLE PROFESE.....	22
1.1.1. ZEMĚDĚLCI	23
1.1.2. DĚLNICKÉ PROFESE	27
2. ORGANIZACE FRANCOUZSKÝCH SPOLKŮ	30
2.1. PŘEDVÁLEČNÉ SPOLKY	30
2.2. VÁLKA A ZALOŽENÍ ČESKOSLOVENSKÉ KOLONIE	31
2.3. ČESKOSLOVENSKÁ KOLONIE A JEJÍ ODBOČKY	33
2.4. TĚLOCVIČNÁ JEDNOTA SOKOL	36
2.5. DALŠÍ SPOLKY	40
3. ORGANIZACE V ČESKOSLOVENSKU	43
3.1. ORGANIZACE ÚŘEDNÍ A SOUKROMÉ.....	43
3.2. FONDY NA PODPORU ZAHRANIČNÍCH KRAJANŮ	49
4. STMELUJÍCÍ AKCE DOMA I V ZAHRANIČÍ	52
4.1. ZVÝŠENÍ POVĚDOMÍ O KRAJANECH V ČESKOSLOVENSKU A SNAHA EMIGRANTŮ VE FRANCII ZŮSTAT JEHO SOUČÁSTÍ.....	52
4.2. SJEZDY ZAHRANIČNÍCH ČECHŮ A SLOVÁKŮ	56
5. PÉČE O KRAJANY VE FRANCII.....	62
5.1. POMOC V SOCIÁLNÍ OBLASTI	66
5.1.1. POVÁLEČNÁ LÉTA.....	69
5.1.2. OBDOBÍ HOSPODÁŘSKÉ KRIZE A 30. LÉTA.....	73
5.1.3. LEVICOVÝ FENOMÉN.....	77
5.2. KULTURNÍ OSVĚTA.....	78
5.2.1. PROPAGAČNÍ MATERIÁLY	78
5.2.2. SPOLKOVÉ AKCE.....	81
5.2.3. UPOMÍNKOVÉ AKCE.....	83
5.2.4. NÁRODNÍ DŮM	84
5.3. KRAJANSKÁ PÉČE O DĚTI, OTÁZKA VZDĚLÁVÁNÍ	87
5.3.1. ČESKOSLOVENSKÉ ŠKOLY	87
5.3.2. ZÁJEZDY	92
5.3.3. VÁNOČNÍ NADÍLKY.....	93
5.4. CÍRKEVNÍ MISIE	94

5.5. FINANČNÍ SFÉRA	100
MÍSTO DOSLOVU	103
ZÁVĚR	105
PRAMENY A LITERATURA	109

SEZNAM ZKRATEK

- ACM – Apoštolát Cyrila a Metoděje
- AKPR / KPR – Archiv kanceláře prezidenta republiky / Kancelář prezidenta republiky
- AMZV – Archiv ministerstva zahraničních věcí
- CGTU – Jednotná všeobecná konfederace práce (Confédération Générale du Travail Unitaire)
- ČČK – Československý červený kříž
- ČÚZ – Československý ústav zahraniční
- DZČ – Domovina zahraničních Čechoslováků
- DZK – Domovina zahraničních krajanů
- KDP – Konfederace duševních pracovníků
- LA – Londýnský archiv
- MSP – Ministerstvo sociální péče
- MŠANO – Ministerstvo školství a národní osvěty
- MZV – Ministerstvo zahraničních věcí
- NA – Národní archiv
- NRČ – Národní rada československá
- SGI – Všeobecná společnost pro přistěhovalectví (Société générale d'immigration)
- SPa – Sokol Paříž
- TJ – Tělocvičná jednota
- VHA – Vojenský historický archiv

ÚVOD

Předkládaná práce se zabývá československou kolonií ve Francii v meziválečném období, konkrétně postojem Československa ke svým krajanům a zajištění pomoci v různých oblastech. Cílem je stanovit, nakolik se stát věnoval vystěhovalcům z vlasti a jestli byla jeho péče dostatečná. S tím souvisí i zmapování domácích institucí a spolků, které se věnovaly svým koloniím v zahraničí a zjištění, zda šlo převážně o vládní organizace nebo se spíše zapojovaly ty soukromé, popřípadě zda se obojí nějak doplňovaly.

Bylo vůbec v silách nově vzniklého státu zabývat se svými emigranty? A ovlivnila hospodářská krize na přelomu desetiletí přístup Československa k vystěhovalcům? S ohledem na samostatné kapitoly porovnáme postoje ve dvacátých a třicátých letech. Každá kapitola je členěna na dílčí logické celky, v nichž autorka zkoumá problematiku pokud možno chronologicky, je-li takový přístup z hlediska daného užšího tématu splnitelný.

Zajímat nás také budou význačnější osobnosti, které nejvíce přispěly krajanské péči. Byly vůbec nějaké? Za předpokladu kladné odpovědi se nabízí otázka, jestli jich bylo spíše málo nebo naopak. V rámci jednotlivých oblastí se pokusíme rozebrat úspěšnost krajanské podpory, kde si budeme také všimnout, odkud pochází. Zaměříme se i na to, jak vnímali podporu sami emigranti, a v některých případech se nevyhneme srovnání situace československého a cizího vystěhovalectví ve Francii. Zpětná vazba byla také velice důležitá, z krajanských požadavků vyplývá, kde mělo Československo mezery, které bylo třeba nějak vyplnit nebo napravit. V neposlední řadě budou předmětem zkoumání samotní vystěhovalci. Věděli vůbec, co je za hranicemi čeká? Byli dostatečně informováni? A splnila se jim prvotní očekávání?

Metoda analýzy rozebírá dílčí aspekty domácí pomoci, abychom na jejím základě mohli sestavit pravděpodobný obrázek situace v řešeném období. Měli bychom být schopni určit, ve kterých oblastech Československo uspělo a kde naopak selhalo. Výsledek bádání by tak měl přispět k širšímu povědomí o fenoménu emigrace a přístupu rodné země k této problematice.

STRUKTURA PRÁCE

Text je členěn do pěti kapitol, první čtyři sledují prostředí, ve kterém se budeme pohybovat, poslední pak představuje samotný výzkum. Ještě před nimi je zařazena pasáž, jež má téma obecně uvést. První část nastiňuje historii emigrantů, do první světové války zejména české národnosti, ve Francii. V meziválečném období se zaměřuje na fluktuaci vystěhovalectví, jak rostla a klesala. Dále se věnuje otázce, jaký typ lidí odcházel za hranice z hlediska profese.

Druhá kapitola se zaměřuje na československá sdružení ve Francii a jejich vývoj. Krátce je zmíněno spolkové snažení v 19. století, zlom určitého sjednocení však nastal až během

válečného konfliktu v letech 1914-1918, v jehož době došlo k založení Československé Kolonie, organizace, která plnila zásadní funkci ve dvou sledovaných dekádách. Pozornost je také zaměřena na vztahy mezi jednotlivými spolky, zejména na napětí mezi hlavním městem a venkovem. Rovněž je řešena určitá žárlivost Tělocvičné jednoty Sokol vůči výše jmenované Kolonii z důvodu nároků na post hlavního zástupce krajanů.

Třetí část zkoumá instituce a další sdružení na území Československa. Zvlášť se věnuje vládním a soukromým organizacím, kdy pojednává ve zkratce o každé zvlášť. Pozornost je zaměřena na jejich určitou sjednocující tendenci, zesilující koncem 30. let. Druhá podkapitola je pak věnována zřizování finančních fondů na podporu vystěhovalců a vzájemným vztahům mezi těmito institucionalizovanými prostředky.

Ve čtvrté kapitole jsou nastíněny akce, které měly jednak zvýšit povědomí o krajanech ve vlasti, zejména prostřednictvím Masarykových Dní československého zahraničí, doprovázené tematickými výstavami, kde se emigranti prezentovali. Tyto akce měly utužit svazek mezi vystěhovalci a domovem, k čemuž sloužily sjezdy zahraničních Čechů a Slováků, a to nejen na mezinárodní úrovni, ale také na úrovni jednotlivých států, tedy i Francie.

Pátá, nejrozsáhlejší část, je rozdělena do několika podkapitol, které sledují domácí péči o krajany v jednotlivých oblastech. Zde patří první místo sociální sféře, ta zahrnovala v přední řadě snahu, aby emigranti nestrádali a žili ve vyhovujících podmínkách. Dále se v jejím rámci řešily mnohé stížnosti přicházející z Francie. Důraz byl také kladen na informovanost krajanů teprve odhodlaných odejít do ciziny, aby měli představu, co mohou od pobytu očekávat a jak vypadá místní situace. Velkým tématem také zůstává hospodářská krize a jak se s ní, pokud vůbec, československé zahraničí vyrovnalo.

Druhá podkapitola patří kulturní osvětě. Nejprve zkoumá záležitosti propagačních materiálů v podobě knih, časopisů či filmů, zda byly krajanům zasílány v dostatečném množství a které organizace se v této věci nejvíce angažovaly. Další oddíl se zabývá spolkovými akcemi, jak se vystěhovalci kulturně bavili nebo jak moc měla domovina zájem na vysílání svých lidí zajišťující přednáškovou činnost. V pořadí třetí pasáž je věnována vzpomínkám na padlé a další aktivity v tomto směru. Poslední část si všímá realizace kulturního střediska všech krajanů v Paříži, snah o jeho uskutečnění, různých plánů v průběhu let a ladění konceptů jednak mezi spolky ve Francii, jednak mezi Paříží a Prahou.

V pořadí třetí podkapitola klade důraz na problematiku dětí a dorůstající mládeže. Bylo totiž třeba nejen udržet kontakty s dospělými vystěhovalci, ale též s další generací, u které hrozilo, že se v novém prostředí asimiluje. Důležitým aspektem zde byla výuka v mateřském jazyce, proto se v ní řeší otázka škol, zda jich bylo dostatek, jestli byli k dispozici pedagogové

a jakou měly československé kurzy úspěšnost. Pozornost je upřena též na zájezdy dětí do vlasti, aby ji poznaly i jinak než z vyprávění. V tomto ohledu se zaměříme na to, jestli byl o ně zájem a zda stačily uspokojit poptávku. V poslední řadě se oddíl bude věnovat dalším snahám ze strany Československa o zpříjemnění života, zde hovoříme zejména o vánočních nadílkách.

Církevní misie také patří mezi zásadní témata v rámci krajanské péče. Budeme se zabývat otázkou, jak velké množství vystěhovalců bylo věřících, jestli byl dostatek duchovních a jaké další funkce a povinnosti měli církevní představitelé. Pokusíme se zjistit názory samotných emigrantů na péči v tomto ohledu. Předmětem zkoumání budou především katolíci, prostor však bude věnován i evangelíkům.

Poslední část hlavní kapitoly řeší finanční sféru, tedy jestli měli krajané možnost si v nějakém bankovním ústavu ukládat své peníze, jestli toho využívali a zda byli o této možnosti ze strany Československa dostatečně informováni. Na základě rozebraných podkapitol by pak měla vyjít celková analýza krajanské péče a měli bychom být schopni zodpovědět otázku, jak velkou roli hrála v životech vystěhovalců.

V doslovu bude ve zkratce nastíněn osud kolonie za druhé světové války. Po závěru, jenž celkově shrnuje bádání, bude následovat seznam použitých pramenů a literatury.

PRAMENY A LITERATURA

Práce se z velké části opírá o archivní materiál. Množství informací k tématu se nachází v archivu ministerstva zahraničních věcí, kde byl přínosný zejména fond III. sekce 1918-1939. V příslušných kartonech se nacházejí obecné záležitosti týkající se krajanů a vystěhovalectví z ČSR, církevní péče nebo Československého ústavu zahraničního (ČÚZ). Dále fond reflektuje krajanské sjezdy, Masarykovy Dny československého zahraničí a víceméně i další oblasti vystěhovalectví. Bohatým materiálem přispěl též Národní archiv (NA) a to hned několika fondy. V první řadě jde o rozsáhlý fond ČÚZ I, který poskytuje nepřeborné množství dokumentů nejen přímo se týkajících této instituce, tedy výroční zprávy, schůze a podobné záležitosti, ale též kartony zaměřené přímo na Francii, v nichž můžeme najít pravidelné reporty sociálního referenta Kolonie, zkazky z inspekčních cest, aktuální poměry krajanů z té doby a mnoho dalšího. Dalšími fondy nacházejícími se v NA, z nichž práce čerpá, jsou fondy ministerstev sociální péče (MSP) a školství. Prve jmenované poskytuje o poznání více informací, v jeho agendě se nachází dokonce i dokumenty ministerstva školství a národní osvěty (MŠANO). V obou pak byla nejvíce zastoupena korespondence jednak mezi těmito ministerstvy, jednak písemný styk každého zvlášť. Dílčí informace poskytl též fond Sokol Paříž. Doplnující materiál byl získán v archivu Kanceláře prezidenta republiky, zejména

dokumenty týkající se stavby československého Domu v Paříži, a ve Vojenském historickém archivu. V něm se nachází fond o Československé Kolonii za první světové války a drobný fond o dvou kartonech zaměřený na socialistický spolek Rovnost.

Přínosným zdrojem informací byl tisk zaměřený na krajany. Nejdéle vycházel časopis Český Vystěhovalce, a to od počátku 20. století, který se zkraje dvacátých let přejmenoval a nesl až do svého zániku v roce 1935 název Vystěhovalce. Jednalo se o měsíčník hájící zájmy Čechoslováků v cizině, užitečné byly zejména krátké zprávy v sekci *Různé zprávy* a informace o jednotlivých spolcích v rámci *Věstníku spolků*.¹ Bohatým informačním materiálem oplýval též časopis Krajan,² vycházející jako čtrnáctideník v letech 1932-1938, vydávaný ČÚZ. Jeho součástí byly i výroční zprávy ČÚZ, řešil problémy krajanů, požadavky na sjezdech a podobně. V průběhu druhé poloviny dvacátých let byl vydáván měsíčník Československá emigrace,³ časopis Ústavu pro hospodářské styky emigrační a kolonizační při Masarykově Akademii práce v Praze. Opět se zde řešily otázky vystěhovalectví, založení ČÚZ, zprávy o sjezdech, zemědělské vyhlídky a další záležitosti. Národní rada vydávala sborník Naše zahraničí⁴ soustředící se na podobné otázky jako předchozí periodika. V letech 1932-33 již nevycházel samostatně, ale jako doplněk časopisu Čechoslovák, kdy pak v roce 1934 splynuly v jeden měsíčník nazvaný Národní rada,⁵ který vycházel po další čtyři léta. Přímo krajanům usedlým ve Francii se věnoval mezi lety 1933-1937 čtrnáctideník Československá Paříž,⁶ vydávaný Tělocvičnou jednotou Sokol a v posledním roce trvání pak Československou Kolonií. V podstatě přinášel obdobné údaje jako u předchozího tisku, akorát jeho úzké zaměření na Francii mu umožňovalo podávat detailnější informace z tohoto prostředí.

Literatury k danému tématu je relativně málo. Celkově se v podstatě jedná o nezpracovanou látku. Jedinou knihou přímo zaměřenou na danou problematiku je nedávno vydaná práce Francouze Jeana-Phillipa Namonta. Kvůli bádání na tomto poli se naučil i češtině, a proto je jeho dílo opřeno nejen o archivní materiál nacházející se ve Francii, ale též v České republice a na Slovensku. V knize Československá Kolonie⁷ velice detailně popisuje v chronologickém sledu vznik a vývoj této organizace. Tato informačně nesmírně cenná kniha

¹ *Český vystěhovalce: časopis hájící zájmy Čechů v cizině*. Praha, 1904-1935.

² *Krajan: list venovaný zaujmom československého zahraničia a otázkam vyst'ahovaleckým*. Praha, 1932-[1938].

³ *Československá emigrace: časopis Ústavu pro hospodářské styky emigrační a kolonizační při Masarykově akademii práce v Praze*. Praha, 1925-1929.

⁴ *Naše zahraničí: sborník Národní rady československé*. Praha, 1920-1931.

⁵ *Národní rada: Čechoslovák a naše zahraničí*. Praha, 1934-1938.

⁶ *Československá Paříž. Paris Tchecoslovaque*. Paříž, 1933-1937.

⁷ NAMONT, Jean-Philippe. *Československá Kolonie: dějiny české a slovenské emigrace ve Francii (1914-1940)*. Praha, 2015.

přispěla k předkládané práci nejen z hlediska obsahu, ale též k nasměrování k příslušným pramenům.

Přínosnými byly také publikace Josefa Pluhaře⁸ či Stanislava Klímy,⁹ kdy první z nich načerpal své vědomosti i pobytem mezi krajany a své poznatky následně sepsal. Zatímco Klíma zkoumá fenomén vystěhovalectví obecně, Pluhař vedle dílčích informací o krajanech ve světě referuje detailněji o Francii. Tématu se také aktivně věnuje Stanislav Brouček, jenž své vědomosti vydal v mnohých článcích,¹⁰ které ovšem přes zásadní informační hodnotu nezabíhají do větších podrobností. Přesto i tyto studie byly pro pochopení problematiky cenné. Zajímavé informace přinášejí i jednotlivé referáty či krátké statě¹¹ zaměřené na určitou dílčí část. Dále byla využita jiná kratší pojednání, nicméně celkově můžeme říci, že literatury k československé kolonii ve Francii je opravdu málo.

⁸ PLUHAŘ, Josef. *Češi a Slováci doma a za hranicemi*. Praha, 1935; PLUHAŘ, Josef. *Na paměť hrdinů: z činnosti Čechů a Slováků ve Francii*. Praha, 1936.

⁹ KLÍMA, Stanislav. *Československá péče krajanská*. Praha, 1931.

¹⁰ Např. v periodiku *Češi v cizině*. Praha, [1986]-, sv. 6, 9, 10.

¹¹ Uvedené např. v publikaci MAYER, Alfred Maria et al. *Československé vystěhovalectví s hlediska potřeb naší doby: o významu, úpravě a vyhlídkách vystěhovalectví zejména do Francie*. Praha, 1934 nebo *Československé vystěhovalectví: jeho příčiny, důsledky a vyhlídky: [referáty přednesené na poradě o vystěhovalectví svolané komisí pro vystěhovalectví a kolonisaci, zřízenou při ministerstvu soc. péče, do Bratislavy ve dnech 20. a 21. září 1928]*. Praha, 1928.

UVEDENÍ DO PROBLEMATIKY

Československá kolonie, pojem uvedený v názvu práce, nemá nic společného s kolonialismem v pravém slova smyslu. Přesto se s daným výrazem v díle operuje, jako vysvětlení můžeme použít slova Rostislava Kocourka: „*Kolonisací a československou kolonisací rozumíme činnost směřující k usazení vystěhovalců z Československé republiky na půdě jiného státu. Kolonie je pak jen nikoli správný, ale užívaný termín pro souhrn Čechoslováků, usazených kolonisací na určitém místě.*“¹²

Přestože mohou mít pojmenování emigrant, vystěhovalec či krajan lehce odlišné významové nuance, v práci se s nimi zachází jako se synonymy. S termínem krajanská péče se operovalo převážně v období mezi dvěma válkami. „*Znamenal vztah české (vlastně československé) společnosti k lidem, kteří buď sami odešli z prostoru tehdejšího Československa, nebo byli potomky emigrantů z tohoto území a žili v cizině v následujících generacích.*“¹³ Zahnuje tedy veškerý styk Československa s krajany usedlými za jeho hranicemi, aniž by bral ohled na jejich státní příslušnost.¹⁴

Mohl by vzniknout dojem, že emigranti ve Francii tvořili jednu kompaktní skupinu, což je ovšem zcela mylný předpoklad. Za určité centrum sice lze považovat Paříž, ale vzhledem k rozlehlosti země nebylo možné držet kontrolu nad krajany na celém území. Vystěhovalci tak tvořili několik více či méně soudržných skupin nacházejících se v různých regionech a lišících se svým povoláním.

Hlavní město přitahovalo největší počet Čechů a Slováků. Začínali se tu shromažďovat v polovině 19. století, posléze se sdružovali ve spolku Beseda.¹⁵ Za první světové války zde byla utvořena Československá Kolonie, která se hojně angažovala v legionářském hnutí. Ta pak také představovala jisté krajanské středisko, ačkoli pod ni nenáležely veškeré spolky ve Francii, a to ani v samotné Paříži. Zdejší krajané se věnovali zejména práci ve službách, významnou skupinu tvořili umělci a literáti.¹⁶

Organizace byly různého zaměření, zatímco výše uvedené bychom mohli přiřadit politickou funkci, vznikaly i tělocvičné jednoty, mezi něž se řadí například Sokol. Většina

¹² Cit.: KOCOUREK, Rostislav. Československá kolonisace. In: MAYER, Alfred Maria et al. *Československé vystěhovalectví s hlediska potřeb naší doby: o významu, úpravě a vyhlídkách vystěhovalectví zejména do Francie*. Praha, 1934, s. 16.

¹³ Cit.: BROUČEK, Stanislav. Od „krajanské péče“ k narovnanému vztahu. Emigrace a domov mezi válkami, srovnání se současným stavem. In: BROUČEK, Stanislav - HRUBÝ, Karel, eds. *Češi za hranicemi na přelomu 20. a 21. století: symposium o českém vystěhovalectví, exulantství a vztazích zahraničních Čechů k domovu 29. - 30. června 1998*. Praha, 2000, s. 247.

¹⁴ KLÍMA, Stanislav. *Československá péče krajanská*. Praha, 1931, s. 5.

¹⁵ Bude rozvedeno v kapitole „Organizace francouzských spolků“.

¹⁶ BROUČEK, S. K adaptaci imigrantů z ČSR ve francouzské lokální společnosti. In: *Češi v cizině*, sv. 6, Praha, 1992, s. 49.

spolků pak vznikala až v meziválečném období, kdy sílila československá emigrace, směřující hlavně za prací. Vystěhovalci se koncentrovali na různých místech podle typu povolání. Objevovaly se zájmové skupiny jako Sdružení absolventů brněnské hostinské školy, spolky číšníků, kuchařů či zahradníků. Jiným typem pak byly podpůrné asociace, jejichž hlavní náplň spočívala v pomoci krajanům.¹⁷

Čechoslováci byli velmi roztroušení, spolky vznikaly téměř všude, a to po celé sledované období. Vedle Paříže představovaly významnou destinaci vystěhovalců departmenty Nord a Pas de Calais na severu Francie, obojí průmyslové oblasti.¹⁸ Ve městech Méricourt i Lens se kupříkladu nacházeli převážně horníci, československá menšina byla též v Lille. Početná hornická kolonie vznikla také východním směrem v Merlebachu na bývalém německém území, tedy oblast Alsaska a Lotrinska, kam se stěhovali Češi již začátkem století.¹⁹ V dalších oblastech se krajané seskupovali méně, jednotlivé spolky byly velmi rozptýlené.²⁰ Týkalo se to zejména zemědělců, kteří leckdy ani nebyli v žádné organizaci v důsledku slabé koncentrace v daném místě.²¹ Polovina z nich byla zaměstnána v okolí Paříže, „zbytek byl rozptýlen po celé zemi.“²² Tato situace ztěžovala snahu československé vlády, popřípadě soukromých organizací, v podpoře svých vystěhovalců.

Dá se říci, že obecně se Češi koncentrovali spíše ve velkoměstě, naproti tomu Slováci obývali převážně venkov jako zemědělství pracovníci.²³ V práci se často pracuje s pojmem Čechoslováci, ačkoli fakticky tato národnost neexistovala. Termínem jsou označeni příslušníci Československa, ať už jsou myšleny uvedené dva příklady nebo další menšiny, zde je třeba zmínit hlavně Rusíny. Těm se předkládaná analýza zvláště nevěnuje, neboť představovali znatelně menší zastoupení a ani prameny s literaturou k danému tématu je nijak zvláště nezdůrazňují. Pouze v případě hornické kolonie v Grande Combe v departmentu Gard na jihu Francie je uvedeno, že byla tvořena převážně Podkarpatskými Rusy.²⁴ S pojmem Čechoslováci se tak pracuje pro zjednodušení, navíc byl často používán i v dobových pramenech²⁵ a další

¹⁷ BROUČEK, S. České krajanské hnutí v Evropě v letech 1860-1938. In: *Český lid*, roč. 69, č. 1, 1982, s. 6-7.

¹⁸ Tamtéž, s. 6.

¹⁹ NAMONT, Jean-Philippe. *Československá Kolonie: dějiny české a slovenské emigrace ve Francii (1914-1940)*. Praha, 2015, s. 199.

²⁰ Podrobněji PLUHÁŘ, Josef. *Na paměť hrdinů: z činnosti Čechů a Slováků ve Francii*. Praha, 1936, s. 63-64; NAMONT, J-P. c. d., s. 209 a 329.

²¹ ČECH, Jaroslav. O vyhlídkách práce a podnikání pro čsl. zemědělce ve Francii. In: MAYER, A. M. *Československé vystěhovalectví s hlediska potřeb naší doby...*, s. 52.

²² Cit.: BROUČEK, S. Češi ve Francii. In: *Češi v cizině*, sv. 9, Praha, 1996, s. 144.

²³ NAMONT, J-P. c. d., s. 195.

²⁴ Národní archiv (NA). Československý ústav zahraniční I (ČÚZ I), karton (k.) 50, inv. č. (sign.) Francie – všeobecné věci, 1929-1939. Konzulát ČSR v Marseilles ČÚZ, 25. 3. 1936.

²⁵ Např. Archiv ministerstva zahraničních věcí (AMZV). III. sekce 1918-1939, k. 790. ČÚZ MZV, 31. 12. 1931; NA. ČÚZ I, k. 50, inv. č. (sign.) Francie – všeobecné věci, 1929-1939. Konzulát ČSR v Marseilles ČÚZ, 7. 2. 1936; SCHRÖDER, F. Čechoslovákům v Lille a okolí! In: *Československá Paříž*, roč. 1, č. 5, 1933, s. 11.

literatuře.²⁶ Jak podotýká Stanislav Brouček, „do Francie všichni odjížděli jako Čechoslováci, resp. jako českoslovenští státní příslušníci, kteří byli v lokálních společnostech Francie během 20. a 30. let označováni různě: v nejoficiálnější rovině za Čechoslováky (...).“²⁷

Problémem stále zůstává, kolik krajanů žilo ve Francii. Neexistuje žádná oficiální statistika, jednotliví autoři se velmi různí svým odhadem. Jisté je, že do udeření hospodářské krize počet vystěhovalců rostl, po jejím zasažení docházelo naopak ke zvýšené repatriaci. Počet se opíral například o vydané vystěhovalecké pasy do ciziny, ale pouze na tomto základě nelze dospět ke směrodatnému výsledku. Někteří autoři se shodují, že koncem 20. let dosáhl počet emigrantů ve Francii vrcholu 80 tisíc osob.²⁸ Stanislav Brouček ovšem podotýká, že k danému číslu se přišlo odhadem,²⁹ nejde tedy o nijak potvrzenou cifru. Jean-Phillipe Namont je s odhady trochu opatrnější, maximum vystěhovalců posouvá na roky 1930-1931 a udává 75 tisíc krajanů.³⁰ Stanislav Klíma k roku 1931 oproti tomu oponuje 50 tisíci krajany.³¹ Jaroslav Vaculík dospívá k nejvyššímu číslu dokonce 85 tisíc Čechoslováků.³² Situace je o to komplikovanější, že k roku 1931 se na základě Broučkových informací věnovalo přes 15 tisíc lidí práci v průmyslu, v zemědělství kolem sedmi tisíc a hornickou činnost vykonávalo asi 4 tisíce Čechoslováků. Pokud bereme v potaz to, že převážná většina emigrantů pracovala právě v těchto sektorech, pak se ani vzdáleně neblížíme k výše uvedeným počtům.³³ Relativní shoda panuje ohledně množství krajanů po projevení se hospodářské krize, během níž došlo k jejich masivnímu odlivu. Tady se odhad ustálil na 45 tisících.³⁴ Jakákoli uváděná kvantita týkající se vystěhovalců je tak pouze názorná a přibližná.

Práce se zaměřuje pouze na emigranty směřující do evropské Francie, její ovládaná území v severní Africe včetně Alžírsku nejsou předmětem zkoumání. Československá Kolonie představovala de facto reprezentanta krajanů, přestože nebyli všichni její součástí. V textu je používáno slovo Kolonie s velkým počátečním písmenem, tím je myšlena tato organizace a nikoliv obecné označení souhrnu československých vystěhovalců v zahraničí. Názvy spolků

²⁶ Např. KLÍMA, S. *Československá péče krajanská*. Praha, 1931, s. 9; NAMONT, J. - P. c. d., s. 27; SASEK, Ivo. *Les migrations de la population intéressant le territoire de la Tchécoslovaquie actuelle: (depuis le XVIIe siècle a nos jours)*. Genève, [1935], s. 68.

²⁷ Cit.: BROUČEK, S. K adaptaci imigrantů..., s. 48.

²⁸ Např. PLUHAŘ, J. *Na paměť...*, s. 43.

²⁹ BROUČEK, S. K adaptaci imigrantů..., s. 49.

³⁰ NAMONT, J. - P. c. d., s. 199

³¹ KLÍMA, S. *Československá péče krajanská*, s. 9.

³² VACULÍK, Jaroslav. *Češi v cizině 1850-1938*. Brno, 2009, s. 46.

³³ BROUČEK, S. Češi ve Francii. In: *Češi v cizině*, sv. 9, Praha, 1992, s. 143.

³⁴ Např.: PLUHAŘ, J. *Češi a Slováci doma a za hranicemi*. Praha, 1935, s. 32; BROUČEK, S. Nad výzkumem českého etnika v zahraničí. In: *Český lid*, roč. 77, č. 3, 1990, s. 133.; VACULÍK, J. *Češi v cizině...*, s. 46.

ve Francii a institucí zabývajících se péčí o krajany, které se v textu objevují častěji, nejsou uváděny kurzívou, neboť by takových slov bylo v práci příliš mnoho.

Obecně by se dalo ke shrnutí úvodní části použít názvu v logu Československého ústavu zahraničního týkajícího se emigrantů: „roztracení ale neztracení“. Přestože byli roztroušeni po celém světě, stále si uchovávali vědomí svého původu a udržovali styky s domácím prostředím.

1. ČEŠI A SLOVÁCI VE FRANCII

Míra emigrace z území pozdějšího Československa do Francie nebyla do začátku první světové války nijak vysoká, převážná většina mířila do jiných oblastí. „Češi [se] stěhovali spíše do Uher, Haliče a na Balkán než do Francie, Velké Británie, USA, Kanady či Latinské Ameriky.“³⁵ Přesná čísla nemáme k dispozici, neboť státní správa nevěnovala vystěhovalectví v tomto období přílišnou pozornost.³⁶ Obecně tento trend nabýval větších rozměrů v českých zemích v polovině 19. století, v případě Slováků vykazoval přibližně dvě desetiletí zpoždění. Před vypuknutím válečného konfliktu 1914-1918 se stále zvyšoval počet vystěhovalců odcházejících do zahraničí, odhadem můžeme ročně mluvit o odlivu 50 tisíc osob ze sledovaných území.³⁷

Prvními českými vystěhovalci ve Francii byli v 18. století častokrát hudebníci, kteří zde působili jako trubači v armádě. Později se do Paříže sjížděli malíři³⁸ a jiní umělci.³⁹ Udává se, že prvním politickým emigrantem se stal novinář a politik Josef Václav Frič, jenž zde roku 1862 založil český spolek Beseda a o němž je pojednáno v další kapitole.⁴⁰

Ve Francii se v 60. letech 19. století objevovalo jen málo Čechů a Slováků. Často se jednalo o mladé svobodné muže, většinou živnostníky⁴¹ z Prahy či Vídně, kteří pobývali v Paříži jen po dobu jednoho až dvou let, aby se vyučili, a poté se vrátili zpět domů. Dlouhodobě jich zůstalo jen minimum. Jednalo se především o ty, kteří získali obchod nebo dílnu, ale navzájem se neznali, tudíž mezi sebou často ani neudržovali žádné styky.⁴²

V 80. letech se postupně k obchodníkům a řemeslníkům přidávaly i dělnické profese. Jaroslav Vaculík i Josef Pluhař se shodují, že počátkem 20. let pobývalo ve Francii asi tři tisíce Čechů a Slováků. Společenský život se soustředil kolem českých hostinců v Paříži, známý byl zejména sklípek v *Palais Royal*, kde emigrant Makovský zřídil první plzeňskou pivnici. Zde se mimo to nacházelo i středisko českých umělců. Jiným příkladem může být *Galerie de Valois*, v níž panoval hostinský Svoboda. On i jeho nástupce tu rovněž udržovali místnosti pro Tělocvičnou jednotu Sokol.⁴³ Mezi řemeslníky byl asi nejznámějším krejčí Hulek, jehož návštěvníky vítal při vstupu do obchodu nápis upozorňující, že se uvnitř mluví česky. Spolu

³⁵ VACULÍK, Jaroslav. *České menšiny v Evropě a ve světě*. Praha, 2009, s. 15.

³⁶ ZAVŘEL, Lev. Vystěhovalectví. In: *Československé vystěhovalectví: jeho příčiny, důsledky a vyhlídka: [referáty přednesené na poradě o vystěhovalectví svolané komisí pro vystěhovalectví a kolonizaci, zřízenou při ministerstvu soc. péče, do Bratislavy ve dnech 20. a 21. září 1928]*. Praha, 1928, s. 12.

³⁷ BOHÁČ, Antonín. Otázka populační a vystěhovalectví. In: *Československé vystěhovalectví: jeho příčiny...*, s. 27.

³⁸ Například Mucha, Kupka, Pinkas.

³⁹ V Paříži se proslavil mim Deburau, vlastním jménem Dvořák.

⁴⁰ PLUHÁŘ, J. *Na paměť...*, s. 11.

⁴¹ Pevně se jednalo o živnosti krejčích, kožišníků, hostinských, zlatníků či obchodníků.

⁴² NAMONT, J. - P. c. d., s. 44-45.

⁴³ PLUHÁŘ, J. *Na paměť...*, s. 13.

s dalšími krajany podporoval příchozí české politiky, kteří disponovali malými finančními prostředky.⁴⁴ Pavla Horská píše v souvislosti s předválečným obdobím o „malé české kolonii v Paříži“. Ta měla určitý vliv na formování mladých francouzských slavistů, za všechny jmenujme Louise Legeera, který se spřátelil s Fričem, s jehož pomocí se učil češtině. Spolu publikovali informační knihu o Čechách, na níž se podíleli též další slovanští a francouzští autoři. Dílo však nevzbudilo očekávaný ohlas, neboť pro Pařížany nebylo téma dostatečně zajímavé.⁴⁵

Češi a Slováci vešli v obecnou známost ve Francii až během první světové války, kdy se aktivně zapojili do místní armády v podobě cizinecké legie. Podle Iva Saska se ve Francii nacházelo téměř dvanáct tisíc československých legionářů.⁴⁶ První zmínění figurovali jako vůbec první členové dobrovolných vojenských skupin nejen ve sledované zemi, ale též v Rusku.⁴⁷ Nejznámější rota nesla název *Nazdar*. Zřídili ji pařížští Češi z vlastní iniciativy, aniž by tak jednali na pokyny z domova. Po jejím založení dovolilo ministerstvo války českým ženám vstup do místního Červeného kříže.⁴⁸

Obecně ale hovoříme v případě obou národů spíše o emigraci poválečné, tedy po roce 1918, a to zejména díky zemědělským a průmyslovým dělníkům.⁴⁹ Vystěhovalecká vlna⁵⁰ se zvedla hned počátkem 20. let, kdy ale za cílovou destinaci bývaly nejčastěji voleny Spojené státy. V rozmezí let 1920-1921 se sem přistěhovalo téměř 41 tisíc krajanů.⁵¹ Změna nastala až v důsledku nových amerických imigračních zákonů, které stanovovaly kvóty⁵² na počet přistěhovalců z jednotlivých zemí. Toto omezení nutilo obyvatele Československa, a nejen je, hledat alternativu jinde. Hlavní roli v zámoří začala hrát Kanada, Argentina a Brazílie, na kontinentě pak Rakousko, Francie, Německo a Maďarsko.⁵³

Depopulace a ztráty na životech během války donutily Francii k najímání zahraničních zemědělských a průmyslových dělníků. Tento postup demonstrují zejména tři dohody –

⁴⁴ HORSKÁ, Pavla. *Praha - 1900 - Paříž*. Praha, 1992, s. 4.

⁴⁵ HORSKÁ, P. *Sladká Francie*. Praha, 1996, s. 36-37.

⁴⁶ SASEK, Ivo. *Les migrations de la population intéressant le territoire de la Tchécoslovaquie actuelle*. Genève, 1935, s. 52.

⁴⁷ KOŘALKA, Jiří - KOŘALKOVÁ, Květa. Tchécoslovaquie: Basic Features of Mass Emigration from the Czech Lands during the Capitalist Era. In: *Les migrations internationales de la fin du XVIIIe siècle à nos jours: publié sur la recommandation du Conseil International de la Philosophie et des Sciences Humaines avec le concours financier de l'U.N.E.S.C.O.* Paris, 1980, s. 514.

⁴⁸ PLUHÁŘ, J. *Na paměť...*, s. 17.

⁴⁹ BUTTER, Oskar. Úkoly a potřeby naší emigrace ve Francii. In: *Československá Paříž*, roč. 1, č. 1, 1933, s. 1.

⁵⁰ Hlavními důvody odlivu občanů byla vysoká nezaměstnanost a krize v průmyslu.

⁵¹ BRANDEJS, Stanislav. *Náš vystěhovalecký problém a jeho finanční stránka*. Praha, 1927, s. 6.

⁵² USA určily pro Československo přistěhovalecké kvóty na fiskální rok 1920/21 na 14 282 osob, 1922/23 byly sníženy na 3078 osob. Tamtéž.

⁵³ BRANDEJS, S. *Náš vystěhovalecký problém...*, s. 7.

s Polskem, Itálií (obojí září 1919) a Československem (březen 1920).⁵⁴ Nabídky garance pracovníkům ze sprátených zemí, přicházejících tak legálně do Francie, a rovnost platů s místními zaměstnanci. Pro ilustraci je nutné zmínit, že se v roce 1923 nacházelo ve Francii 113 555 Italů, 56 244 Poláků a 4489 Čechoslováků.⁵⁵ Žadatele o práci evidovala hlavně *Société générale d'immigration* (dále SGI),⁵⁶ jež vznikla jako reakce na nedostatek domácích dělníků a měla ho kompenzovat masivním nábořem lidských sil ze zahraničí. Na její organizaci se podílelo též Československo a Polsko.⁵⁷

Emigrace vedoucí z nově utvořeného státu představovala v meziválečném období značný sociální problém. Za odlivem množství obyvatel stála především neutěšená hospodářská situace na Slovensku. Špatné poměry panovaly zejména v zemědělství, kdy podstatná část půdy patřila cizím velkostatkářům a vedla tak k odchodu drobných rolníků, kteří doma pouze živořili. Spojením obou národů pod jednou střechou vyvstala pro Slováky další komplikace, a sice průmyslová dominance Čech, jež měla za důsledek přebrání odbytišť v různých částech Uherska na úkor menšího z obou útvarů. V důsledku toho stoupla zásadním způsobem nezaměstnanost ve východní části republiky a tamní dělníci se připojili k proudu zemědělců opouštějících svou rodnou vlast.⁵⁸ Ve dvacátých letech emigrovalo na dva miliony krajanů, což činilo asi pětinu celého národa.⁵⁹ Stanislav Klíma uvádí v případě Francie 50 tisíc Čechoslováků, s ohledem na národnosti v poměru přibližně půl na půl,⁶⁰ oproti tomu Yves Lequin hovoří až o 33 tisících Čechů.⁶¹ Claude Baláž lehce přehání svým tvrzením,⁶² že se Čechoslováci stali nevyhnutelnou součástí ekonomického života ve Francii, jestliže uvážíme, že dle periodika *Československá emigrace* zde pracovalo v roce 1927 v porovnání s 32 tisíci sledovanými rodáky kolem 480 tisíc Italů a 233 tisíc Poláků z celkového počtu 1 600 000

⁵⁴ CATALOGNE, Edouard. *La politique de l'immigration en France depuis la guerre de 1914*. Paris, 1925, s. 118.

⁵⁵ BRANDEJS, S. *Náš vystěhovalecký problém...*, s. 32.

⁵⁶ Société générale d'immigration byla vytvořena v květnu 1924 uhelnými společnostmi jako polooficiální organismus, připojila se k ní nejprve Jugoslávie, poté vyslala mise do Rumunska, Československa, Rakouska, Itálie a Belgie. Své kanceláře otevřela v Záhřebu, Praze, Bratislavě a Vídni.

⁵⁷ BLANC-CHALÉARD, Marie-Claude. *Histoire de l'immigration*. Paris, 2001, s. 28.

⁵⁸ BIELÍK, František (ed.) - RÁKOŠ, Elemír (ed.). *Slovenské vystáhovalectvo: Dokumenty. [Diel] 2, 1919-1939*. Martin, 1975, s. 6.

⁵⁹ KLÍMA, Stanislav. Naši zahraniční krajané. In: *Československé vystěhovalectví: jeho příčiny...*, s. 70. Stejný názor na pětinu vystěhovaných zastává i Jan Inderka. INDERKA, Jan. Školské a kulturní potřeby československé v cizině. In: *Československé vystěhovalectví: jeho příčiny...*, s. 73. A o dvou a čtvrt milionu krajanů za hranicemi píše v roce 1937 i Josef Folprecht, z čehož vyplývá, že po celé meziválečné období bylo stále mimo vlast podobné množství vystěhovalců. FOLPRECHT, Josef. *Československé školské obce v evropském zahraničí*. V Praze, 1937, s. 9.

⁶⁰ KLÍMA, S. *Československá péče krajanská*. Praha, 1931, s. 9.

⁶¹ LEQUIN, Yves (ed.) *Histoire des étrangers et de l'immigration en France*. [Paris], 2006, s. 293.

⁶² BALÁŽ, Claude. *Slovenské vystáhovalectvo: dokumenty. V, Pramene k dejinám slovenského vystáhovalectva do Francúzska a Belgicka v rokoch 1920 - 1945*. Martin, 1990, s. 9.

imigrantů.⁶³ Vystěhovalectví mělo mít původně jen sezónní charakter, postupně ale docházelo k trvalé emigraci. Cílem tak nebylo pouze zlepšit svou finanční stránku a vrátit se domů, jak tomu bývalo ještě na počátku 20. století.⁶⁴

Do Francie mířily převážně „přebytky“ zemědělského obyvatelstva. Kvůli severoamerickým imigračním kvótám narostl počet z 3043 osob v roce 1923 na více jak 5 tisíc v roce 1924.⁶⁵ V následujícím roce došlo ale k poklesu z důvodu drahých rolníků z Československa, kteří byli nahrazeni levnějšími z Polska a Itálie.

V únoru 1922 vešel v Československu v platnost zákon o vystěhovalectví, který byl zaměřen na ochranu emigrantů. Na základě nové normy již vystěhovanci nebyli pouze osobami cestujícími do ciziny, které se nehodlaly vrátit, ale též sezónní dělníci, jež odjížděli za práci a živobytím pouze dočasně.⁶⁶ Zákon měl v první řadě chránit krajanů před peněžním odíráním zahraničními agenty a paroplavebními společnostmi.⁶⁷

Druhá polovina 20. let byla opět ve znamení zvyšování československého vystěhovalectví do Francie, příčina tkvěla v klesajícím zájmu Belgičanů a Italů o práci v této zemi. Tím narostla poptávka po dělnících ze střední a jihovýchodní Evropy.⁶⁸ Koncem roku 1927 docházelo postupně k saturaci trhu cizí pracovní silou. Dělo se tak kupříkladu v obvodu vicekonzulátu v Lille, kde pracovali krajané hlavně v metalurgickém a chemickém průmyslu, poklesl počet osob oproti minulému roku o 37,5 %.⁶⁹ Daný rok to podobně vypadalo i v zemědělství. Podle údajů vyplývajících z dohody francouzského a československého ministerstva zemědělství o najímání slovenských rolníků do západní velmoci byl počet zprostředkovaného dělnictva v kritickém roce roven 356 osobám, zatímco v ostatních letech 1923-1935 neklesl roční příděl pod číslo 1150.⁷⁰

Období konjunktury 20. let skončilo hospodářskou krizí. Ve Francii se nicméně naplno projevila až v roce 1931, kdy vedla k poklesu potřeby cizí pracovní síly. Do zemědělského sektoru se postupně vraceli ti, kteří odešli dříve do města za „lepším“, ale v důsledku ekonomického zlomu tam přišli o zaměstnání.⁷¹ Počet cizích dělníků se snížil až o 37 %.⁷²

⁶³ Nejnovější zprávy vystěhovalectví. In: *Československá emigrace: časopis Ústavu pro hospodářské styky emigrační a kolonizační při Masarykově akademii práce v Praze*, roč. 4, č. 11-12, Praha, 1929, s. 135.

⁶⁴ BALÁŽ, C. c. d., s. 10.

⁶⁵ Brandejs uvádí čísla poněkud odlišná, dle jeho studie se v roce 1922 vydalo do Francie 3457 pasů, roku 1923 to bylo 5957 kusů, pro rok 1924 uvádí 12 525 pasů a v roce 1925 údajně 7279 vystěhovalectví pasů.

BRANDEJS, S. *Náš vystěhovalectví problém...*, s. 6.

⁶⁶ KOŘALKA, J. - KOŘALKOVÁ, K. c. d., s. 512.

⁶⁷ BRANDEJS, S. *Náš vystěhovalectví problém...*, s. 16.

⁶⁸ Nejnovější zprávy vystěhovalectví. In: *Československá emigrace*, roč. 4, č. 7-8, 1929, s. 88.

⁶⁹ Různé zprávy. In: *Československá emigrace*, roč. 3, č. 4, 1928, s. 13.

⁷⁰ PLUHAŘ, J. *Na paměť...*, s. 59.

⁷¹ PLUHAŘ, J. *Na paměť...*, s. 60.

⁷² BLANC-CHALEARD, M. c. d., s. 40.

Změna nastala v roce 1935, kdy byla SGI pověřena nezabývat se jen dosavadní dopravní funkcí, ale i zastupovat zemědělské zaměstnavatele. Tím jí bylo dáno právo provádět účinnou propagaci v československý prospěch, neboť udržovala blízké vztahy s tuzemskou kolonizační společností. Docílilo se tak opětovného zvýšení počtu zemědělských dělníků ze srdce Evropy, které trvalo až do vypuknutí druhé světové války.⁷³

1.1. ČECHOSLOVÁCI VE FRANCII DLE PROFESE

Nejvíce emigrantů i po válce pracovalo v zemědělství nebo průmyslu. Po prvním velkém konfliktu dotýkajícího se prakticky všech kontinentů postrádala Francie pracovní sílu, navíc bylo potřeba zrenovovat její zpustošené území. Problémem byla také hospodářská stagnace.⁷⁴ Poptávala tak pracovníky v jiných státech, často šlo o tzv. sezónní dělníky, kteří zde dle znění smlouvy pobýli na určitou dobu, a pak se vraceli nazpět domů. Ne všichni ale skutečně potom odjeli do svého rodiště, mnoho z nich se rozhodlo v cizině setrvat. Za dočasnými zaměstnanci se stěhovaly také jejich rodiny, cestu jim hradily vlastní vlády. Jak již bylo řečeno, hlavní příliv nastal v roce 1924 kvůli přistěhovaleckým kvótám zavedených Spojenými státy, kam do té doby směřovalo nejvíce Čechů a Slováků. Nápomocnými byly rezortní smlouvy z let 1923 a 1933,⁷⁵ které upravovaly podmínky pro polnohospodářské a sezónní dělníky a zvýšily tak proud přistěhovalců do Francie.⁷⁶ Určitý pokles byl zaznamenán roku 1927, kdy byl francouzský trh dělníky i zemědělci saturován a poptávka po nich se tak velmi snížila, nezdá se, že docházelo také k propouštění již dříve zaměstnaných cizinců. Poté se situace opět zlepšila a emigrace z Československa vykazovala další rozmach. Druhým obdobím, kdy Francie rázně odmítala přistěhovalce, byla hospodářská krize, která se zde naplno projevila v roce 1931. Posléze se poměry dostaly do klasických kolejí, nicméně druhá světová válka tomu znovu učinila přítrž.

Ke konci 20. let žilo ve Francii až 80 tisíc Čechoslováků. Během hospodářské krize se poté na základě tvrzení Jaroslava Vaculíka navrátilo kolem 25 tisíc krajanů,⁷⁷ Josef Pluhař uvádí na rok 1936 přítomnost pouhé poloviny Čechoslováků oproti předkrizové situaci, tedy přibližně 40 tisíc jedinců.⁷⁸ Organizované náboje byly v rukou ministerstva sociální péče, byly

⁷³ PLUHAR, J. *Na paměť...*, s. 60.

⁷⁴ CURTIS, Michael. *Verdikt nad Vichy: moc a předsudek ve vichistickém režimu Francie*. Praha, 2004, s. 50.

⁷⁵ Rezortní dohody a pracovní smlouvy Československo uzavřelo mimo Francie ještě s Jugoslávií, Rakouskem a Německem. Zajišťovaly příznivé pracovní podmínky a chránily emigranty před špatným nakládáním ze strany cizích zaměstnavatelů. Slovenský úřad práce takto umístil do Francie mezi lety 1919 a polovinou roku 1928 na 14 tisíc zemědělců.

⁷⁶ BALÁŽ, C. c. d., s. 10.

⁷⁷ VACULÍK, J. *České menšiny...*, s. 55.

⁷⁸ PLUHAR, J. *Na paměť...*, s. 43.

uskutečňovány prostřednictvím státních orgánů moci a správy. Obstarání a umístění průmyslových dělníků a horníků se soustředilo na Zemském úřadě práce v Praze.⁷⁹ Poptávka byla zejména po zemědělcích, kteří se ve Francii koncentrovali na jihozápadě a severu území, po průmyslových dělnících různých profesí soustředěných ve velkých městech a po hornících fárájících v severofrancouzských dolech, zejména tedy v oblastech Nord a Pas de Calais.⁸⁰ Více než polovina přistěhovalců pocházela ze Slovenska,⁸¹ nejmenší příliv emigrace plynul z Podkarpatské Rusi.⁸²

Francouzi preferovali práci na méně vyčerpávajících postech. Odtud potřeba obsadit cizinci pozice obtížnější, spjaté se zemí nebo továrnou.⁸³ To samé platilo též o uhelných dolech. Drtivá většina vystěhovalců pracovala v zemědělství nebo průmyslu. Francie posílala individuální i hromadné objednávky s požadavky na určitou profesi. Monopol v najímání držela SGI, v Československu se této práci věnovala *Česká kolonizační společnost*.⁸⁴

1.1.1. ZEMĚDĚLCI

Zemědělci tvořili převážnou část vystěhovalců, Josef Pluhař udává až 60 %.⁸⁵ Jednalo se téměř výlučně o slovenskou národnost. Najímání probíhalo na základě kolektivních objednávek. Budoucí vystěhovalec musel projít lékařskou prohlídkou, podepsat individuální pracovní smlouvu, být schválen francouzskou imigrační misíí pro střední Evropu v Praze, respektive v Bratislavě, a být vybaven vystěhovaleckým pasem. Poté se emigranti rozmísťovali na určená pracovní místa.⁸⁶ Do Francie odcházeli především z důvodu, že jinde než v ní a Rakousku nebyl o cizí zemědělce zájem.⁸⁷

Můžeme je rozdělit do tří kategorií – dělnictvo trvale pracující ve Francii, sezónní pracovní síla a samostatní zemědělství podnikatelé, k nimž řadíme i takzvaný dílčí kolonát.⁸⁸ Hlavním problémem byla jejich roztroušenost po celé zemi, proto bylo často nemožné organizovat se do spolků. Obecně měli emigranti slušný plat, ale nezřídka bydleli v chatrném obydlí. Navíc mnohdy panovaly spory mezi nimi a zaměstnavateli.⁸⁹ Nejvíce vystěhovalců

⁷⁹ BALÁŽ, C. c. d., s. 10.

⁸⁰ Tamtéž.

⁸¹ Josef Pluhař udává 60% Slováků a 40% Čechů.

⁸² BRANDEJS, S. *Náš vystěhovalecký problém...*, s. 16.

⁸³ BLANC-CHALÉARD, M. c. d., s. 26.

⁸⁴ Společnost vznikla v roce 1928 při Legiobance, zabývala se usazováním československých kolónů.

⁸⁵ PLUHAŘ, J. *Na paměť...*, s. 43.

⁸⁶ BALÁŽ, C. c. d., s. 10.

⁸⁷ TLAPÁK, Václav. *Vyhledky vystěhovalectví do ciziny*. In: MAYER, A. M. et al. *Československé vystěhovalectví s hlediska potřeb naší doby...*, s. 26.

⁸⁸ Dílčí kolonát byl forma polovičního vlastnictví, kdy se kolón staral o hospodářství majitele a oba se dělili o výnosy z hospodářství půl na půl.

⁸⁹ FOLPRECHT, Josef. *Naši krajané v cizině*. Praha, 1940, s. 26.

v této oblasti bylo v roce 1930 – a sice 5930 osob,⁹⁰ pak byl zaznamenán velký pokles v důsledku hospodářské krize, který vrcholil roku 1934, kdy se číslo snížilo na 1471, a od tohoto roku se počet opět zvyšoval, a to převážně díky rozšíření působnosti SGI.⁹¹

Zemědělci trvale pracující ve Francii již pobývali na místě delší dobu, často hospodařili na té samé usedlosti, na kterou přišli pracovat na základě roční smlouvy. Za tu dobu již poznali místní poměry, se zaměstnavateli udržovali dobré vztahy a mzdy měli srovnatelné s tuzemskými dělníky. Představovali jádro československé pracovní síly. V roce 1921 ještě v dané cílové zemi nebyli žádní emigranti, o dvě léta později už ale tvořili 4 % ze všech cizinců pracujících v zemědělství, tj. 3224 osob, v roce 1930 stoupl počet na 6520⁹² (7 %).⁹³ V obecném porovnání s Poláky, Španěly a Italy, kteří tvořili klientelu v řádu pár desítek tisíc lidí, to nebylo zas tak velké číslo, přesto musíme uvážit množství obyvatel v jednotlivých zemích, kde se Československo s výše zmíněnými nemohlo rovnat. Převážná většina vystěhovalců pocházela ze Slovenska, v desetiletí 1923-1933 takto odešlo téměř 32 tisíc krajanů.⁹⁴

Druhou skupinu tvořili sezónní zemědělství dělníci. Ti byli najímáni na krátké pracovní smlouvy zahrnující pletí, jednocení a dobývání cukrovky, žně či vinobraní.⁹⁵ Tedy zejména jarní a podzimní činnost. Mimoto sem také patřilo zjednávání hospodářského služebnictva, převážně na dobu jednoho roku. Specifickou kategorií tvořily dojičky, které musely absolvovat třídní kurzy pořádané Zemědělskou radou pro Slovensko na přání francouzských kruhů. Mnohdy odcházeli ti samí lidé, kteří už tam takto jednou pobýli.⁹⁶ Komplikace však vykazovaly zemědělské pracovnice, většinou přijížděly na rok, převládala u nich však nespokojenost s poměry, údajně se musely starat o větší počet dobytka, než měly nasmlouváno, projevovaly stesk po domově a trpěly pocitem izolace. Dělnice utíkaly z místa práce do Paříže, čímž porušovaly uzavřené dohody.⁹⁷

Najímání probíhalo buďto kolektivně nebo individuálně, vždy však přes ministerstvo zemědělství obou zemí. Obvykle přišla z Francie žádost z jeho sekce pro pracovní síly

⁹⁰ Zde se může zdát, že pokud by udané číslo představovalo 60 % emigrace, pak bychom nikdy nedošli k 80 tisícům vystěhovalců ve Francii. Jednotliví autoři si velmi protřečí v otázce počtu jak celkového, tak v jednotlivých sektorech. Neexistuje však žádná oficiální statistika, kolik lidí se skutečně do Francie vystěhovalo a jaký byl jejich počet, co se týče rozdělení dle profese. Rozmezí počtu emigrantů je tak stále otevřené a velice těžko se tak rekonstruuje celkový obraz situace.

⁹¹ PLUHAR, J. *Na paměť...*, s. 60.

⁹² Zde se Jaroslav Čech lehce rozchází s číslem Josefa Pluhaře (5930 osob). Zdroje mohli mít odlišné, jedním z nich byl např. počet vydaných vystěhovaleckých pasů. Ne všichni ale nakonec odjeli a naopak byly případy podloudného vystěhování – tedy bez evidence státu.

⁹³ ČECH, J. *O vyhlídkách práce...*, s. 47.

⁹⁴ Tamtéž, s. 48.

⁹⁵ PLUHAR, J. *Na paměť...*, s. 52.

⁹⁶ RITSCHER, Kamil. *Zemědělská hlídka*. In: *Československá Paříž*, roč. 4, č. 75-76, 1936, s. 5.

⁹⁷ PLUHAR, J. *Na paměť...*, s. 51-52.

a imigrační otázky (Service de la Main-d'œuvre et d'Immigration agricole, SMI) do Československa, poptaní zemědělci se dostavili na Slovenský úřad práce v Bratislavě, kde je dostal na starost francouzský pověřenec. Odtud cestovali do Toulou, ze kterého byli poté rozmisťováni na cílová místa. V obou státech museli též obstát v lékařské prohlídce.⁹⁸ Jen za rok 1934 jich touto procedurou prošlo 1500.⁹⁹ Roku 1933 byly upraveny služební poměry zvláštní mzdovou smlouvou sezónních zemědělců československých, Jaroslav Čech hovoří o takzvané zelené smlouvě, která umožňovala dělníkům bezplatný návrat do Bratislavy za předem dohodnuté srážky od zaměstnavatele ze mzdy. Vnesla do služebního poměru více srozumitelnosti ohledně návratu zemědělců do vlasti.¹⁰⁰

Vyjma poklesu nezaměstnanosti v inkriminovaných letech 1927, kdy byl trh saturován cizími dělníky, a 1931, docházelo též k lokálním problémům s prací. Tato situace se týkala kupříkladu alpských oblastí, kde se upustilo od pěstování vinařství a nahradily je květiny na vývoz a výrobu vonných silic. Konkurence z Nizozemí a Itálie byla však příliš velká, navíc se parfémy začaly vyrábět stále častěji syntetickou cestou. Na vládu tak padaly stížnosti na nezaměstnanost v oblasti.¹⁰¹

Třetí forma pracovního poměru obnášela přímé vlastnictví půdy, její nájem nebo dílčí kolonát – ten se opíral o československo-francouzskou dohodu ze září 1926 týkající se majetnějších uchazečů. Podnětem byla žádost francouzského ministerstva zahraničí, které žádalo československou vládu o povolení k najímání zemědělských rodin na dílčí kolonát, hlavně do jihozápadní oblasti, kde byly k mání volné statky. V poptávané zemi ale nebyl tento právní poměr znám, ani se nevědělo, jaká by byla jeho hospodářská rentabilita. Vláda proto vyslala v roce 1926 na inspekční cestu sekčního šéfa Rudolfa Koláře, jenž na místě prostudoval výrobní a výnosový stav i samotnou instituci, teprve poté bylo vydáno povolení k najímání krajanů.¹⁰² Kolón se dělil s místním vlastníkem o sklizeň a výnos z hospodářství v určitém poměru, smluvní doba činila většinou 3-6 let. Hned v roce 1927 bylo takto umístěno 10 rodin.¹⁰³ O dvě léta později stoupl počet na 25. Ceny pozemků na jihu Francie byly nižší než v Čechách,¹⁰⁴ zemědělec dostal zařízené hospodářství, osivo i píci pro dobytek. Nebylo potřeba skládat žádnou kauci ani platit daně, stačilo mít pouze peníze na cestu a obživu. Po roce se mohl

⁹⁸ Jak jsou najímání a dopravování českoslovenští zemědělní dělníci do Francie. In: *Vystěhovalec*, roč. 26, č. 7, 1930, s. 3.

⁹⁹ Zprávy zemědělské. In: *Československá Paříž*, roč. 3, č. 60-61, 1935, s. 5.

¹⁰⁰ ČECH, J. O vyhlídkách..., s. 49.

¹⁰¹ Mezi krajaný: zemědělní dělníci ve Francii. In: *Krajan: list venovaný zaujmom československého zahraničia a otázkam vystěhovaleckým*, roč. 2, č. 3, 1933, s. 24.

¹⁰² KOLÁŘ, Rudolf. Dílčí kolonát ve Francii. In: *Československá emigrace*, roč. 2, č. 1, 1927, s. 2.

¹⁰³ ŽÁK, František. Zprostředkování práce slovenskému zemědělskému dělnictvu se zvláštním zřetelem na vystěhovalectví a slovenské zemědělníctví. In: *Československé vystěhovalectví: jeho příčiny...*, s. 65.

¹⁰⁴ V roce 1929 to bylo až o ¼ ceny.

osamostatnit, nicméně musel ovšem disponovat kapitálem na zakoupení usedlosti.¹⁰⁵ Většina usedlostí byla pořízena v roce 1930. V důsledku špatných hospodářských poměrů však jejich počet klesal. V roce 1934 provedl Ing. Jaroslav Čech inspekční cestu, během níž zjistil různé příčiny problémů vlastníků, popř. kolónů. Předně to byla neznalost místních poměrů, ať už šlo o jazyk, či zvyky. Tento faktor měl za následek nutnost jednat přes tlumočníka nebo jiného prostředníka, jenž ale mohl svého klienta zneužít. Dále se jim nedostávalo kapitálu, vlastních pracovních sil, někteří neměli ani dostatečnou praxi. Roli hrál také stesk po domově a tím zapříčiněná nesoustředěnost. Dle Francouzů měli Čechoslováci jednu zásadní nevýhodu, a to nedostatek podnikavosti a houževnatosti a ztrátu důvěry v sebe sama po prvním neúspěchu. Celkově byla situace zahrnující kolem sta rodin živící se jako vlastníci nebo kolóni zhodnocena jako spíše neúspěšná. Dalším zájemcům tak bylo doporučeno se nejprve nechat zaměstnat jako řadový zemědělec a teprve po poznání poměrů začít s podnikáním.¹⁰⁶ Jak ale zaznamenal Pluhař o dva roky později, někteří se již vzchopili, například v kultuře tabáku již předčili i místní zemědělce.¹⁰⁷ Československá Kolonie, o níž se bude ještě dále hovořit, se často dozvíдалa o sporech kolónů se zaměstnavateli až příliš pozdě, nemohla proto mnohdy zakročit v československý prospěch.¹⁰⁸

Problematikou zemědělců se zabíral předně *Slovenský ústav práce pro zemědělce*, který roku 1924 vydal poučení před odjezdem pro dělnictvo mířící do Francie. Jednalo se o rady, co si vzít na cestu, jak nakládat s cestovním pasem, námezdní smlouvou nebo kam se obracet s případnými stížnostmi.¹⁰⁹ Tomuto fenoménu se taktéž věnovala mnohá periodika, která sledovala a zpravovala o aktuální situaci, např. v *Československé Paříži* byla v posledních číslech vyčleněna rubrika s názvem *Zemědělská hlídka*, kam přispívali svými dojmy i samotní krajané. Pozornost vlády se upínala zejména na právě popsané odvětví, neboť v něm pracovala většina československých emigrantů. Ti si také zájem často vynucovali stížnostmi na své zaměstnavatele a podmínky, ve kterých museli žít.

¹⁰⁵ MRÁČEK, Konstantin. Jižní Francie z hlediska československého vystěhovalectví. In: *Československá emigrace*, roč. 4, č. 3-4, 1929, s. 40.

¹⁰⁶ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 788. Studijní cesta Ing. Jaroslava Čecha do Francie, květen 1934.

¹⁰⁷ PLUHAŘ, J. *Na paměť...*, s. 53.

¹⁰⁸ FLANDERKA, Ondřej. *Péče o naše zemědělce a zemědělské dělníky ve Francii*. In: *Československá Paříž*, roč. 2, č. 27, 1934, s. 1.

¹⁰⁹ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 1371. Generální konzul Slovenskému úřadu práce pre zemedelské robotníctvo, 4. 12. 1924.

1.1.2. DĚLNICKÉ PROFESE

O první pokusy hromadného najímání se Francie snažila již v roce 1920, o rok později byl s ministerstvem sociální péče vyjednáán postup dalšího zjednáování dělníků, jehož průběh byl svěřen Zemskému úřadu práce v Praze. Paříž potřebovala pracovní sílu na obnovení zpusťšených území na severu země, poptávali se tudíž hlavně stavaři. Rozmach nastal v roce 1924, kdy se z Československa vystěhovalo 9900 dělníků, z toho 4380 bylo zprostředkováno zmíněným Zemským úřadem. Přičteme-li i zemědělce, daného roku dosáhla emigrace 15 tisíc. Výdělky zde byly vyšší než doma, proto vystěhovalci zvali často rodiny, aby se k nim připojily.¹¹⁰ Už ale roku 1925 došlo k částečnému propadu najímání o 1/4, jednak se zhoršila předchozí příznivá konjunktura ve Francii, zejména v oblasti kovodělnictví, hutnictví a strojírenství, a jednak se zlepšila zaměstnanost v Československu.¹¹¹ Pro ilustraci byl v roce 1924 vydán do ciziny více jak 54 tisícům osobám vystěhovalecký pas, o rok později klesla cifra přibližně na 19 tisíc.¹¹²

Průmyslová krize, jejíž počátek se datoval k podzimu 1927, zapříčinila zastavení zájmu o cizozemské dělníky, SGI i proto zrušila svou kancelář v Praze, v rámci které se podílela na najímání Čechoslováků do Francie. V dubnu 1928, kdy se situace zlepšila, usilovala Česká kolonisační společnost o vykonávání funkcí, které dříve náležely SGI. Ta nebyla zatím nahrazena jinou organizací. Sama SGI, jež měla ve Francii téměř monopol na umístování cizího dělnictva, dala zmíněné tuzemské instituci svolení k jejímu zastoupení v rámci Československa.¹¹³

K odchodu byli dělníci často donuceni existenčními podmínkami, od ciziny si slibovali především vyšší mzdu. Další emigrovali z důvodu nezaměstnanosti v důsledku hospodářské recese.¹¹⁴ Yves Lequin si všímá přichozích národností z hlediska štěpení se na jednotlivé sektory, ve sklářství tak podle něj dominují Italové a Španělé, chemický průmysl opanovali obyvatelé Pyrenejského poloostrova a Poláci se nejvíce angažovali v mechanickém průmyslu.¹¹⁵

¹¹⁰ VACULÍK, J. *České menšiny...*, s. 51-52.

¹¹¹ KOMÍNEK, Karel. Organizované vystěhovalectví průmyslového dělnictva do Francie v roce 1925. In: *Československá emigrace*, roč. 1, č. 9, 1926, s. 7.

¹¹² GLASER, H. - HORÁČEK, C. Vystěhovalectví z hlediska průmyslu a obchodu. In: *Československé vystěhovalectví: jeho příčiny...*, s. 38.

¹¹³ NA. Ministerstvo sociální péče (MSP), k. 1785, sign. E 3e/14. Česká kolonisační společnost s.r.o. v Praze, účast při najímání průmyslového dělnictva do Francie, 25. 4. 1928.

¹¹⁴ GLASER, H. - HORÁČEK, C. c. d., s. 34 a 36.

¹¹⁵ LEQUIN, Y. c. d., s. 296.

Jelikož Francouzi příliš netíhli k těžké práci, najímali na ni právě cizince. Týkalo se to především práce v dolech, kdy imigranti představovali v roce 1931 až 75 % zaměstnanců.¹¹⁶ Dle informací periodika *Korespondencie* z roku 1936 tvořili až 80 %, jen v lotrinské pánvi pracovalo z třiceti tisíc osob pouze 8 tisíc francouzské národnosti.¹¹⁷ Uhelný sever býval opanován Belgičany, kteří ho po první světové válce postupně přepustili Polákům, Italům, Čechům a Španělům.¹¹⁸ Horníci se koncentrovali v okolí měst Lille, Lens či Merlebach, kde zakládali národní spolky.¹¹⁹ V posledním zmíněném městě pracovalo koncem 20. let kolem 300 Čechoslováků.¹²⁰ Objednávky šly přes Českou kolonizační společnost, velké náborů proběhly zejména v roce 1930, mezi požadavky se často specifikovalo, zda má jít o dělníky ženaté či svobodné, případně s rodinou nebo bez ní, což platilo o všech průmyslových odvětvích.¹²¹

Francouzi byli rovněž málo zastoupeni v hutnictví, kde iniciativu přebírali Češi a Poláci.¹²² Podobně se místní nehrnuli do práce lamačů kamene nebo kladečů kolejí, kde bylo též využíváno cizozemských dělníků. Dalšími hojně poptávanými obory bylo sklářství, pivovarnictví, textilnictví nebo krajkářství.¹²³ Popularita přála mnohým cukrovarným kampaním uskutečňovaným převážně ve 30. letech, ačkoli i v prvním desetiletí po válce docházelo k řečeným náborům. V roce 1938 se navíc ještě podstatně zvýšila poptávka, a to díky přímluvě příslušného referenta, který intervenoval u společnosti *Comité des fanbricants de sucre*, aby v žádostech o dělnictvo upřednostnili právě Čechoslováky.¹²⁴

Lidé uvedených profesí emigrovali za prací ve větším měřítku, pochopitelně, že výčet povolání osob, které se vystěhovaly, není úplný. Pro příklad můžeme uvést najímání mladých děvčat jako služebných a kuchařek. Ty stejně jako dělníci musely nejprve obdržet povolení od ministerstva práce v Paříži. Pomocná děvčata byla relativně žádaná, poptávka byla stále větší, než kolik bylo zájemkyň k dispozici.¹²⁵

Jak je vidět, o práci ve Francii byl zájem napříč spektrem všech různých profesí. Důvody byly různé, počínaje nezaměstnaností v rodné zemi, pokračuje výhledem na lepší existenční

¹¹⁶ DUPEUX, Georges. France – L'immigration en France de la fin du XVIIIe siècle a nos jours. In: *Les migrations internationales...*, s. 167.

¹¹⁷ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 778. Korespondencia vyst'ahovaleckej poradne pre Slovensko, č. 6-7, 1936, s. 3.

¹¹⁸ LEQUIN, Y. c. d., s. 318.

¹¹⁹ FOLPRECHT, J. *Naši krajané v cizině*, s. 25.

¹²⁰ VACULÍK, J. *České menšiny...*, s. 52.

¹²¹ NA. MSP, k. 1784, sign. E 3e/14. Česká kolonizační společnost s.r.o. MSP, 11. 1. 1930.

¹²² LEQUIN, Y. c. d., s. 319.

¹²³ GLASER, H. - HORÁČEK, C. c. d., s. 32.

¹²⁴ NA. MSP, k. 4054, sign. H 5121. Francie 1938-1939, najímání cukrovarného dělnictva, 27. 7. 1938.

¹²⁵ NA. MSP, k 1784, sign. E 3e/14. MZV MSP, 9. 2. 1930.

podmínky a konče jakousi touhou po dobrodružství, poznat něco nového. Čechoslováci jezdili na práci do ciziny jak na krátkou dobu, hlavně v případě sezónních dělníků, tak na dlouhodobější pobyt, což se týkalo zvláště podnikatelů – majitelů zemědělských usedlostí, popřípadě dílčích kolónů, kteří si nezřídka také později koupili nějaký statek a zůstávali za hranicemi víceméně natrvalo.

V meziválečném období probíhal celkem značný odliv krajanů do zahraničí, pro vládu tak vyvstal nemalý problém a snažila se emigraci postupně zmírnit. Vystěhovalecké vlny nebyly vždy konzistentní, první velký exodus proběhl hned na počátku 20. let, kdy doma byla neutěšená hospodářská situace. Do Francie se ve velkém odcházelo později, po zavedení amerických imigračních kvót. Rok 1927 se vyznačoval propadem počtu žádostí, neboť francouzský trh byl pracovní silou nasycen. Navíc k tomu všemu došlo ke konci roku ke zhoršení situace v průmyslu. Další oslabení v emigraci představovala velká hospodářská krize, docházelo i k propouštění a ve Francii se tak ocitli někteří Čechoslováci mezi nezaměstnanými. Od roku 1935 se poměry zlepšily, také díky rozšíření sféry působení SGI. Vystěhovalci se často koncentrovali v určitých oblastech, jako to bylo kupříkladu u horníků a sklářů, kteří zakládali takzvané kolonie, spolky, ty jim pomáhaly přežít a usnadňovaly sdílet jejich osud a další problémy související s jejich situací.

2. ORGANIZACE FRANCOUZSKÝCH SPOLKŮ

Jak již bylo zmíněno, krajané se seskupovali do různých spolků, aby tak lépe hájili svá práva a necítili se v novém prostředí izolováni. Organizační činnost se naplno projevila až ve 20. století, nicméně k ní docházelo i o několik desetiletí dříve. Přestože se práce primárně věnuje meziválečnému období, je nutné alespoň stručně poukázat na předešlá uskupení, neboť ta pak dále ovlivňovala vznik a vývoj spolků po první světové válce. Některé asociace však budou opomenuty, protože trvaly jen chvíli a nezdá se, že by jakkoli přispěly k vývoji ve sledovaném časovém úseku.¹²⁶

2.1. PŘEDVÁLEČNÉ SPOLKY

První český spolek založil v roce 1862 Josef Václav Frič v Paříži, nesl název *Česko-moravská beseda*, která v té době měla přibližně 80 členů (převážně živnostníků a umělců) a jejímž cílem bylo jednat „*ve prospěch českého národa*“.¹²⁷ Během Prusko-rakouské války se aktivita spolku snížila, hned po ní došlo k její reorganizaci a do čela se dostali legionáři. S přibližujícím se koncem století výrazně rostla emigrace z Rakouska-Uherska. V 70. letech vznikla první pomoc pro chudé krajané, v dalším desetiletí začala fungovat nemocniční pokladna. V roce 1879 došlo k přejmenování spolku na *Česko-slovanskou besedu* (dále jen Beseda).¹²⁸ Jak napsal francouzský historik: „*Členové Besedy jsou sice Češi, sdílejí však s Francouzi hodnoty a také zkušenosti z postupného budování francouzské republiky, takže hranice mezi Čechy a zbytkem francouzské společnosti není nepropustná.*“¹²⁹

V 80. letech opouštěli Besedu levicoví činitelé a zůstali v ní tak hlavně nacionalisté. Na podnět Josefa Sanboeufa,¹³⁰ spoluzakladatele *Vlastenecké ligy* a předsedy *Union des sociétés de gymnastique de France*, došlo k ustavení tělocvičného odboru Besedy nazvaného *Sokol*¹³¹. Ten se velice rychle rozrostl a v listopadu 1892 bylo schváleno nové jméno spolku – „*Česká tělocvičná jednota Sokol v Paříži*“ (dále též Sokol).¹³² Jejím cílem bylo posílit francouzsko-české vztahy prostřednictvím sportu a emancipovat český národ v rámci Rakouska-Uherska, které mělo být dle jejich názoru reformováno, nikoliv však zrušeno.¹³³ Roku 1912 se Sokol

¹²⁶ Zde uvedme například Český dělnický spolek, založený v roce 1878.

¹²⁷ Cit.: NAMONT, Jean-Philippe. c. d., s. 43.

¹²⁸ Tamtéž, s. 50-53.

¹²⁹ Cit.: Tamtéž, s. 53.

¹³⁰ Architekt Sansboeuf, radikální zastánce odvety vůči Německu po prohrané válce na počátku 70. let 19. století, pozval roku 1889 do Paříže prvního starostu české obce sokolské, Jana Podlípého, advokáta a politika. Roku 1892 se čeští sokolové účastnili sportovních slavností v Nancy, francouzská vláda ale viděla nerada mezinárodní akce s nacionalistickým pozadím. HORSKÁ, P. *Sladká Francie*, s. 88-91.

¹³¹ Tělocvičné sdružení Sokol bylo založeno v roce 1862 v Praze. První slet se uskutečnil o 20 let později, cíl Sokola je převážně vojenský, usiluje o setření sociálních rozdílů a připravuje se tak pro boj za národ.

¹³² *Sokol Paříž = Sokol de Paris: 1892-2007*. Paříž, 2008, s. 22.

¹³³ NAMONT, J. c. d., s. 58.

spojil s dalšími zájmovými organizacemi ve Francii a vytvořily tak společně *Ústřední výbor českých spolků v Paříži*.¹³⁴ A to za součinnosti *Národní rady české v Praze*.¹³⁵

Mimo stál spolek *Rovnost*, který sice vznikl na počátku 20. století, ale pod tímto názvem fungoval až od roku 1907. Operoval se socialistickými myšlenkami a neodmítal rozpad monarchie. Tvořen byl v prvé řadě dělnictvem a studenty.¹³⁶ Stejně jako Sokol se staral o nově příchozí do Paříže a pomáhal jim hledat bydlení a práci. Během války nemohly oba spolky fungovat, agenda i jmění Sokola byly předány nově utvořené Kolonii, která vznikla spojením obou uvedených organizací. Zásluhy Rovnosti na prospěchu Kolonie pak byly zmíněnou větší organizací považovány za malé, a to z důvodu svého nepatrného počtu členstva.¹³⁷ Těsně před válkou spolek zahrnoval pouhých 46 osob.¹³⁸

2.2. VÁLKA A ZALOŽENÍ ČESKOSLOVENSKÉ KOLONIE

Sloučením Sokola a Rovnosti byla vytvořena v srpnu 1914 Kolonie, která si kladla za cíl „organizovat odvod dobrovolníků do francouzské armády a zajistit si ochranu před nařízenými přijatými proti příslušníkům nepřátelských států“.¹³⁹ Výbor Kolonie se proto obrátil na prezidenta Poincarého, v tu dobu už ale vydalo ministerstvo spravedlnosti výnos, ve kterém bylo uvedeno, že s cizinci českého původu se má zacházet jako s občany spřátelených států.¹⁴⁰

Sama společnost se starala o nezaměstnané, přestárlé a o rodiny dobrovolníků bojujících v setnině *Nazdar*. Název vznikl „díky pozdravu, který si Češi mezi sebou vyměňovali“¹⁴¹ a na jehož základě tak byli označováni ostatními cizinci i samotnými Francouzi.¹⁴² Kolonie organizovala též výcvik svých lidí. První rok vzniku zaměstnávaly nově ustavenou organizaci vnitřní spory, do střetu se dostalo politické a sociální oddělení. Členové byli však jednotní v otázce spojení aktivit všech českých kolonií na území Francie s vytvořením centra v Paříži. Již tehdy předpokládaly stanovy Kolonie spojení se Slováky.¹⁴³

¹³⁴ VACULÍK, J. *České...*, s. 49.

¹³⁵ PLUHAŘ, J. *Na paměť...*, s. 19.

¹³⁶ NAMONT, J. c. d., s. 63.

¹³⁷ VHA. Československá kolonie ve Francii, k. 2, korespondence – úřady a organizace české, spolek „Rovnost“. Kolonie Rovnosti, 1. 9. 1915.

¹³⁸ VHA. Čs. socialistický spolek Rovnost v Paříži, k. 1, inv. č. 1. Výroční jednatelská zpráva čs. spolku Rovnost za rok 1915, únor 2016.

¹³⁹ Cit.: NAMONT, J. c. d., s. 75.

¹⁴⁰ PLUHAŘ, J. *Na paměť...*, s. 18.

¹⁴¹ Cit.: PODDANÁ, Jana et al. *Sdružení československých dobrovolníků ve Francii a zlomová období československých dějin = Association des volontaires tchécoslovaques en France et les tournants de l'histoire en Tchécoslovaquie*. Pardubice, 2009, s. 3.

¹⁴² Tamtéž.

¹⁴³ NAMONT, J. c. d., s. 96.

Na přelomu let 1914 a 1915 byla Kolonie uznána francouzskou vládou za jediného zástupce československého národa¹⁴⁴ ve Francii. V říjnu 1914 přijala nový název, *Výbor české kolonie a dobrovolníků v Paříži* (za nějaký čas upraveno na „ve Francii“, dále též Výbor Kolonie). Ve své podstatě zastávala funkci konzulárního úřadu.¹⁴⁵ Vnitřní neshody ale neustaly, její první předseda Josef Hoffmann-Krátký vystoupil proti stávajícímu vedení a založil *Francouzsko-český výbor*, který se stal vbrzku základem *Francouzsko-české ligy* (dále též Liga), jež měla být konkurencí ke Kolonii a chtěla vydávat osvědčení o české národnosti namísto původní organizace.¹⁴⁶ Soupeření skončilo v únoru 1915, kdy se o poznání slabší Liga stáhla z konkurenčního boje.

V červenci 1915 se v Paříži uskutečnilo shromáždění z iniciativy oficiálního zástupce *Českého národního sdružení v USA*, za nímž stál budoucí prezident Tomáš G. Masaryk. Problémem bylo, že na setkání nebyla pozvána Kolonie jako celek, což vyvolalo oprávněné obavy z oklešťování jejích výsad. Nově ustavené *České národní sdružení* ve Francii ujistilo Výbor Kolonie, že mu nechá pravomoci konzulárního úřadu.¹⁴⁷

Přesto se musela Kolonie přizpůsobit okolnostem, změnila svůj název na *Česká kolonie ve Francii – Čeští dobrovolníci*,¹⁴⁸ předsedou se stal malíř František Kupka. Ve změněných stanovách v otázce bránění politických a ekonomických zájmů ve Francii figurovali spolu s Čechy i Slováci. V podstatě *Výbor české kolonie a dobrovolníků v Paříži* tvořil konzulární výbor, kdežto *České národní sdružení* mělo funkci politickou. Obě správní instituce zastupovaly českou kolonii ve Francii.¹⁴⁹

Od roku 1916 převzala iniciativu ve vedení zahraničního odboje *Československá Národní rada* v Paříži, s Kolonií učinila dohodu v otázce rozdělení kompetencí, podle nichž se tak druhá jmenovaná měla starat jen o „*péči o členstvo a popularizaci Čechů ve Francii*“¹⁵⁰. V praxi to znamenalo: posílání knih a časopisů dobrovolníkům v armádě, v roce 1917 provedla soupis Čechů a Slováků v koncentračních táborech, pečovala o hroby padlých a udržovala kontakty s československými skupinami po celém světě.¹⁵¹

Na konci roku 1917 byla výnosem zřízena československá armáda ve Francii, s mobilizací pomáhala též Kolonie. Ta se v podstatě vzdala své konzulární působnosti ve

¹⁴⁴ Pojem československý národ použil v tomto případě přímo Pluhař, přestože ve své podstatě nic takového v dané době neexistovalo.

¹⁴⁵ PLUHAŘ, J. *Na paměť...*, s. 19.

¹⁴⁶ NAMONT, J. c. d., s. 97.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 116.

¹⁴⁸ V textu se operuje téměř výhradně s názvem Kolonie.

¹⁴⁹ Tamtéž, s. 119.

¹⁵⁰ Cit.: VACULÍK, J. *České...*, s. 50.

¹⁵¹ PLUHAŘ, J. *Na paměť...*, s. 20-21.

prospěch Národní rady, které v lednu 1918 připadla i politická správa jako československé prozatímní vlády a v červenci byla uznána za mluvčího vlasti. Kolonii tak zůstala především propagační a podpůrná činnost. Na počátku roku se přejmenovala na Československou kolonii.¹⁵²

Češi a Slováci tak měli ve Francii relativně velké zázemí s určitou tradicí, jež umožňovalo nově vzniklému národu vysílat své krajany na západ za prací a ulehčovalo do jisté míry jednání s místními úřady o vystěhovalectví.

2.3. ČESKOSLOVENSKÁ KOLONIE A JEJÍ ODBOČKY

V meziválečném období hrála prim v organizacích právě Československá kolonie (dále jen Kolonie), která se mohla pyšnit četnými odbočkami v celé Francii. Její činnost byla zaměřena na sociální i kulturní sféru, ke konci 30. let měla kolem 35 tisíc členů, z toho jich jen v Paříži sídlilo 10 tisíc. Nezřídka docházelo k asimilaci s místními, často v rámci smíšených manželství.¹⁵³ Mimo Kolonii však existovaly i jiné spolky, které se k ní nepřipojily a existovaly nezávisle.¹⁵⁴ V polovině 20. let se Paříž mohla chlubit deseti takovými asociacemi, mimo hlavní město jich existovalo kolem dvaceti.¹⁵⁵

Emigranti se postupně lokálně koncentrovali, což znamenalo vhodné podmínky pro vznik a organizaci krajanského života. Claude Baláž rozděluje vystěhovalcké hnutí na dva základní směry – pravicové, které mělo oficiální podporu z Československa, a levicové, jež se spojilo s „*bojem francouzského proletariátu za sociální a politické požadavky*“¹⁵⁶. Předkládaná práce však nebude toto rozdělení příliš reflektovat, ačkoli o socialistických, potažmo komunistických, myšlenkách bude ještě pojednáno.

Ústřední výbor československých spolků v Paříži, jehož rada se skládala ze všech sdružení¹⁵⁷ ve Francii, byl orgánem, v nějž se přetvořila Kolonie koncem roku 1922. Jednalo se o novou organizaci československého života ve Francii, která se zabývala převážně otázkami

¹⁵² PLUHAŘ, J. *Na paměť hrdinů*, s. 21.

¹⁵³ FOLPRECHT, J. *Naši krajané v cizině*, s. 26.

¹⁵⁴ V Paříži například Československé sdružení ve Francii, obnovené spolky Sokol a Rovnost, spolek číšníků Otakar, spolek československých kuchařů, spolek bývalých československých dobrovolníků, spolek československých studentů, Československý sportovní a fotbalový klub, Francouzsko-československá obchodní komora.

¹⁵⁵ VACULÍK, J. *České...*, s. 50.

¹⁵⁶ Cit.: BALÁŽ, C. c. d., s. 11.

¹⁵⁷ 1923 pod ni patřilo deset pařížských spolků, jednalo se o Československou Kolonii, Sokol, Sdružení československých dobrovolníků, sociální spolek Rovnost, Sdružení studentů, Sportovní klub, Sdružení čl. zahradníků, Odbočka svazu čl. kuchařů, Odbočka svazu číšníků „Otkar“ a sdružení čl. katolíků. Každý vysílal své delegáty do Ústředí a platil povinný roční poplatek. Časem se objevila myšlenka přidružit i venkovské spolky. V tom ale nebyla Rada moc úspěšná, ani pařížské spolky se jí nepodařilo udržet. Mohly za to dva hlavní důvody – politický, kdy Čechoslováci podléhali extrémním vlivům levice, a finanční. Ústřední rada zanikla dnem, kdy se stal spolek Československá Kolonie spolkem dobročinným roku 1929.

osvětovými a sociálními.¹⁵⁸ Tento orgán měl navazovat na předválečný rakousko-uherský spolek *Société de Bienfaisance Austro-Hongroise* založený 1873 zaštiťující podpory nezaměstnaným, nemajetným, a dokonce v jeho rámci vznikl i zvláštní nemocniční fond. Ačkoli na jeho činnost přispívali Češi plnou jednou třetinou financí, na jeho jmění neměla Ústřední rada nárok, neboť ve stanovách původního spolku chyběla informace, co se stane se sdružením v případě zániku. Peníze tak skončily u francouzské vlády. Jeho úkoly převzala Kolonie, která se snažila získat prostřednictvím Ústředního výboru subvence od ministerstva sociální péče. Ty pak měly být zužitkovány na zřízení doplňovacích škol, jazykových kurzů a na další podporu.¹⁵⁹

Kolonie se ve 20. letech musela přizpůsobit nové situaci. Jak napsal Namont: „*Kolonie nyní slouží k vyjádření pocitu příslušnosti k novému státu a pomáhá tak Čechům a Slovákům (popřípadě Rusínům), aby se cítili být „Čechoslováky“.* Vztah Kolonie ke státu se tak výrazně mění: kolektivní zkušenost Čechoslováků ve Francii již není určována odmítnutím Rakouska-Uherska, které zaniklo.“¹⁶⁰ V důsledku zvýšené imigrace ve dvacátých letech vznikaly na území Francie různá další společenství, jež Kolonie sdružovala na celostátní úrovni. Samotná její organizace ale utrpěla odchodem některých členů hned po válce, ti pak založili novou, na Kolonii nezávislou organizaci, a sice *Sdružení bývalých československých bojovníků ve francouzské armádě v letech 1914-1918*.¹⁶¹

Lze konstatovat, že celá dvacátá léta Kolonie zastupovala zájmy pařížských spolků. Přestože se měla dle nových stanov z počátku roku 1922 starat o všechny, nejen o ty se sídlem v metropoli. V jejím výboru¹⁶² bylo však zastoupeno pouze šest těchto sdružení,¹⁶³ všechny z hlavního města. Cílem bylo vytvořit v Paříži Národní dům, jakési ústředí, které by reprezentovalo národ ve střední Evropě. Jejím posláním bylo posílit národní vědomí, zejména u mladší generace, informovat je o událostech ve vlasti a pořádat na toto téma různé přednášky a koncerty. Venkovské spolky ji braly jako nedostatečně demokratickou, neboť v ní byly zastoupeny pouze delegátem. Ve zmíněném období dávala důraz zejména na politickou činnost. Členy byli českoslovenští občané, nikoliv pouze čeští. Ač by se mohlo zdát, že organizace měla vysokou členskou základnu, nebylo tomu tak. Některé odrazovalo placení příspěvků, jiní vycházeli z předpokladu, že pokud jsou příslušníky jiného spolku, který vysílá své zástupce do

¹⁵⁸ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 787. Ústřední výbor československých spolků v Paříži MSP, 22. 7. 1922.

¹⁵⁹ Tamtéž.

¹⁶⁰ Cit.: NAMONT, J. c. d., s. 165.

¹⁶¹ Tamtéž, s. 167.

¹⁶² V Kolonii se dělily o moc tři orgány – valné shromáždění, správní výbor a výkonný orgán výboru.

¹⁶³ Jednalo se o Sdružení československých bojovníků, Sokol, Rovnost, Studentský spolek, Sportovní klub a Družstvo pro stavbu Československého domu.

jednoho z orgánů Kolonie, nemusí do ní též oficiálně patřit. Pro ilustraci - Kolonie měla v roce 1921 2200 členů, od roku 1923 ale počet povážlivě klesl a až do vypuknutí války se pohyboval okolo 850¹⁶⁴. Na přelomu let 1939-40 se dostal opět ke dvěma tisícům.¹⁶⁵ Značná část členů však v roce 1940 vykonávala vojenskou službu, některé spolky přerušily činnost, jiné ji úplně zastavily. Přesto ještě v té době přistoupily ke Kolonii dvě nové asociace, *Svaz židů z ČSR* a *Sdružení dobrovolných československých sester*.¹⁶⁶ Nedostatek se projevoval nevyhovujícím množstvím peněz, ačkoli spolek dostával finance jak v rámci darů, tak subvencí od státu, neobešel se právě i bez členských příspěvků.

Určitým zlomem bylo zřízení funkce sociálního referenta, konkrétněji v roce 1926 nástup Karla Hanuše do této pozice. Ten jako tajemník pro sociální problematiku působil na daném postu 14 let. Pravidelně skládal své účty ministerstvu sociální péče, jakož i další výkazy o své činnosti. Tím se vedle politické objevila i značná sociální angažovanost mezi krajany.¹⁶⁷ Dlouholetým předsedou byl pak Ondřej Flanderka, který zastával tuto funkci od května 1928 až do října 1938.¹⁶⁸

Roku 1929 došlo ke změně, Kolonie se přeměnila na podpůrný spolek,¹⁶⁹ přestala být výlučně pařížskou organizací a začala zakládat odbočky,¹⁷⁰ které ji informovaly o činnosti na místní úrovni.¹⁷¹ Ty od ní také dostávaly příspěvky, Namont odhaduje, že takto zastřešovala přibližně ¼ všech československých emigrantů.¹⁷² Samotná organizace se hlásila k těmto myšlenkám: „*Účelem spolku je poskytovat osobám československého původu pomoc mravní i hmotnou a přispívat k povznesení sociální a kulturní úrovně.*¹⁷³ *Poskytovat podpory v nemoci, těhotenství, nezpůsobilosti v práci, v starobě a nezaměstnanosti, umožňovat zaměstnání se zvláštním zřetelem na vdovy a sirotky po čl. dobrovolnících ve Francii a na členy čl. Kolonie.*“¹⁷⁴ Zakládala tak nové odbočky na venkově a nechávala vznikat knihovny, též

¹⁶⁴ Počty členů Kolonie se u jednotlivých zdrojů velice liší, v AMZV se můžeme dočíst, že v roce 1930 měla Kolonie 3 tisíce členů. AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 788. Přání k narozeninám TGM, 27. 4. 1930. Pluhař udává k roku 1935 12 tisíc. PLUHAŘ, J. *Češi a Slovinci doma a za hranicemi*. Praha, 1935, s. 33. Podle všeho Namont počítal pouze se členy Pařížské Kolonie a neoperoval se členy jejích odboček, patřících formálně také pod Kolonii.

¹⁶⁵ NAMONT, J. c. d., s. 169-172.

¹⁶⁶ NA. ČÚZ I, k. 52. Zpráva jednatele Hanuše na Valné hromadě Čs. Kolonie, 27. 4. 1940.

¹⁶⁷ NAMONT, J. c. d., s. 169-175.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 318.

¹⁶⁹ Její oficiální název tak zněl Československá Kolonie, podpůrný a dobročinný spolek ve Francii.

¹⁷⁰ Tzn. sekce.

¹⁷¹ NAMONT, J. c. d., s. 315.

¹⁷² Tamtéž, s. 317.

¹⁷³ Zatímco dosavadní činnost by se dala charakterizovat jako kulturní, národní a sociální, nově se změnilo pořadí s důrazem na sociální problematiku a až pak kulturní a národní.

¹⁷⁴ Cit.: NA. ČÚZ I, k. 52. Stanovy Čs. Kolonie.

zajišťovala bezplatnou lékařskou péči.¹⁷⁵ V důsledku nových stanov již nesdružovala všechny československé spolky ve Francii, ani v rámci Paříže.¹⁷⁶

Organizace vznikaly po celé Francii, velká koncentrace a profesní homogenita se dala hledat v regionu Nord – Pas-de-Calais a na východě země, kde se nacházel hlavní průmyslový kraj s dělníky a horníky. Nalezli bychom zde celé československé obce s vlastními obchody, kavárnami a restauracemi.¹⁷⁷ V roce 1929 měla Kolonie již deset odboček,¹⁷⁸ o rok později přibýlo dalších šest,¹⁷⁹ což dělalo 650 členů. Ne všechny ale pracovaly dobře, někde se projevíly politické, náboženské nebo osobní rozepře, často způsobené neznalostí či neschopností výboru spolkového vedení.¹⁸⁰ Roku 1933 stoupl jejich počet na 26 spolu se třemi spolky, celkem tedy okolo 908 příslušníků.¹⁸¹ Ve třicátých letech takto fungovalo až 75 spolků, které přetrvávaly víceméně jako odbočky hlavního pařížského orgánu.¹⁸² Počet členů je velmi obtížné s jistotou určit, v roce 1937 ještě nebyl proveden soupis příslušníků, spolky se navíc různě slučovaly, některé zcela zanikly. Veškerý odhad počtu je tedy pouze přibližný.¹⁸³

2.4. TĚLOCVIČNÁ JEDNOTA SOKOL

Určitým konkurentem Kolonie byla Tělocvičná jednota Sokol. Obě organizace spolu sice spolupracovaly, nicméně rozepřím se neubránily. Sokol měl daleko méně členů a svým způsobem žárlil na větší uskupení s širšími pravomocemi. Tvořen byl zejména nemajetným dělnictvem, řemeslníky a malým počtem živnostníků. Jeho posláním zůstávalo udržení národního vědomí, lásky k rodné zemi a jazyka. Což byly též cíle Kolonie. Měl toho docílovat zakládáním a doplňováním stávajících knihoven, přednáškami župních činovníků, udržováním zájmu o české školy v cizině, bezplatným cvičením žactva a dorostu v sokolských jednotách a též zprostředkováváním zájezdů dětem o prázdninách do rodné vlasti. Rovněž poskytoval určitou finanční pomoc, když bylo potřeba.¹⁸⁴ Z toho je patrné, že oproti výše zmiňovanému spolku byl Sokol od počátku zaměřen spíše sociálně.

¹⁷⁵ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 788. Péče Čsl. Kolonie v Paříži o našeho vystěhovalce ve Francii, její nedostatky a naléhavé potřeby, 17. 3. 1932.

¹⁷⁶ NA. SPa, k. 11, sign. 4/7/97/9, inv. č. 34. Dopis z 28. 9. 1930.

¹⁷⁷ NAMONT, J. c. d., s. 199.

¹⁷⁸ Ve městech Arcueil, Suresnes, Argenteuil, Montreuil, Oissel, Bas-Meudon, Montargis, Gennevilliers, Moissy-Cramayel a Rueil.

¹⁷⁹ Dr. Jana Jesenského ve Villiers, Dr. Edvarda Beneše v Corbeil, odbočku ve Vianne, Potigny, Beffes a Cardannes.

¹⁸⁰ NA. MSP, sign. H 6/c-5, k. 4015. Zpráva o činnosti Čsl. Kolonie za rok 1930.

¹⁸¹ NA. ČÚZ I, k. 51, inv. č. (sign.) Francie – zemědělská kolonizace 1929-1938. Zpráva o činnosti Československé Kolonie za rok 1930.

¹⁸² NAMONT, J. c. d., s. 329.

¹⁸³ NA. ČÚZ I, k. 52. MZV ČÚZ, 18. 11. 1937.

¹⁸⁴ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 774. Sokolská župa zahraniční MZV, 26. 9. 1927.

Původně šlo o čistě mužské těleso, od roku 1920 už cvičily ovšem i ženy pod jeho záštitou. O rok později se stal Sokol v Paříži členem zahraniční župy *Československé župy sokolské*. Z toho sice vyplývaly i určité závazky, ale vše směřovalo k prospěchu jak Sokola, tak jednot zahraničních. Česká obec sokolská se ho tak usnesla vzít pod ochranu.¹⁸⁵ Pařížská organizace ale dle nadřazeného tělesa nepracovala právě příkladně a roku 1929 byla obviněna z úpadku.¹⁸⁶

Také v jeho rámci se utvářely pobočky, od druhé poloviny dvacátých let vznikly v Nantes, Sallaumines, Bruay-en-Artois či ve Vésines u Montagris. Některé z nich, například v Nantes, velmi brzy zanikly, jiné vykazovaly činnost až do konce třicátých let. Počet členů byl nestálý, po válce okolo 82 osob, počátkem 20. let už 250, koncem desetiletí klesl k 186 cvičencům, úvodními roky 30. let opět klesl na číslo 150, naproti tomu velký rozmach zažil v roce 10. všesokolského sletu, 1938, kdy měl 270 příslušníků.¹⁸⁷

Hned po válce nastala otázka, zda má Kolonie existovat i nadále, nakonec bylo odsouhlaseno, ne však všemi hlasy, že ji Sokol bude podporovat. Ten se totiž zprvu obával, že by to nemuselo být v jeho silách.¹⁸⁸ Nicméně určitá kolize ve vztahu ke Kolonii se projevila již v létě 1919, kdy bylo oznámeno na schůzi založení *Sdružení československých dobrovolníků*. To měl Sokol podporovat v samostatném převzetí všech dobrovolnických záležitostí z rukou pařížské Kolonie, účelem sdružení bylo následovat snahy ze září 1914 o „*dobyetí pravé svobody, volnosti národu Československému a pomáhat vyprošťovat jej z politické utopie.*“¹⁸⁹ V praxi pak sdružení usilovalo o péči o vdovy a sirotky padlých spolubojovníků a o zachování jejich památky.¹⁹⁰

Nesouhlas Sokola s „lepší“ postavením Kolonie se projevils koncem roku 1922. Z rozhodnutí československého vyslanectví v Paříži, jež se týkalo žádostí všech spolků sloučených v Ústředním výboru československých sdružení pro Francii v Paříži. Ty, které byly adresované státním úřadům Československa, měly být z důvodu rychlejšího zpracování podávány prostřednictvím Kolonie. Dle *Conseil central des Associations tchécoslovaques en France* Tělocvičná jednota pravděpodobně „neporozuměla“ nařízení, ke kterému nemohla být

¹⁸⁵ NA. SPa, k. 8, sign. 14/5/97/5, inv. č. 23. Zápisy ze schůzí Sokola, 22. 7. 1922.

¹⁸⁶ NA. SPa, k. 10, sign. 11/11/97/k. 1/10, inv. č. 33. Sokolská župy zahraniční Tělocvičné jednotě Sokol v Paříži, 21. 2. 1929.

¹⁸⁷ *Sokol Paříž*, s. 30.

¹⁸⁸ NA. SPa, k. 8, sign. 14/5/97/4, inv. č. 22. Zápisy ze schůzí Sokola, 12. 5. 1919.

¹⁸⁹ Cit.: Tamtéž, květen 1919.

¹⁹⁰ PODDANÁ, J. et al. *Sdružení...*, s. 4.

nucena, ale vyřízení příslušných žádostí jdoucích jinou cestou tak mělo za následek delší dobu trvání.¹⁹¹

V prosinci téhož roku přišel požadavek na spolupráci Sokola v zábavním výboru Československé Kolonie. Měl vyslat čtyři zástupce, cílem bylo zabránit organizaci dvou různých programů kvůli jedné události. Jednalo se například o oslavy prezidenta Masaryka, Kolonie chtěla mít v podstatě všechno dění pod sebou a Sokol by se tak vzdal svých „sólo akcí“ a postupoval by společně s Kolonií.¹⁹²

Podobná situace se opakovala v roce 1927, kdy chtěla Kolonie sama pořádat příštího roku oslavu 28. října, která by byla dokonce k desetiletému výročí trvání státu. Nicméně Sokol si umínil, že ji bude organizovat také, stejně jako minulé roky s tím, že pokud se bude Kolonie chtít připojit, budou její dobrovolníci vítáni, avšak od pořadatelství nechtěl ustoupit.¹⁹³

Roku 1929 se Kolonie přetvořila v podpůrný spolek, ale ani to jí sympatie ze strany Sokola nepřidalo. Dle jeho názoru v „novém“ uskupení působili titíž lidé, kteří odmítali uznat práci a minulost pařížského Sokola, údajně i uráželi jeho čest. Předseda renovovaného spolku Flanderka prý neměl dost autority, aby na společné schůzi zasáhl proti urážkám adresované Tělocvičné jednotě. Ta z ní na protest odešla.¹⁹⁴ Co však nevyčteme ze zápisů Sokola a co bylo pravděpodobně důvodem jeho urážlivého postoje, bylo jmenování *Sdružení bývalých československých dobrovolníků ve francouzské armádě* čestným členem spolku na důkaz vděčnosti dobrovolníků, kteří Kolonii založili, u příležitosti změny jejích stanov. Navržen byl i stejný status pro Sokola, nakonec byl ale zamítnut.¹⁹⁵ Odtud patrně pocit uražené cti, neboť Tělocvičná jednota si velice zakládala na dojmu velké zásluhy za války. Situaci nijak nepomohlo zamítnutí podpory ze strany ministerstva zahraničních věcí, podle jehož vyjádření nemohlo podporovat jednotlivé spolky, pouze Kolonii, která obdržela finance vždy na speciální úkoly.¹⁹⁶ Na to reagoval tělocvičný spolek vyjádřením, že Československá Kolonie je mylně považována za jediného reprezentanta tamních krajanů, a proto se jí dostává finanční podpory, čímž jsou ostatní spolky poškozovány. „*Zejména Sokol, který svou účastí na odboji proti Rakousku a aktivní všestrannou pomocí, kterou poskytl pro ustavení první čsl. legie, získal si nesmrtelných zásluh o naše vysvobození, (...)*“¹⁹⁷. Dále si v dopise stěžuje, že spolky patřící pod

¹⁹¹ NA. SPa, k. 6, sign. 27/6/94/6, inv. č. 17. Conseil central des Associations tchécoslovaques en France bratru starostovi Sokola, 16. 11. 1922.

¹⁹² Tamtéž, Conseil central des Associations tchécoslovaques en France bratrskému výboru Tělocvičné jednoty Sokol, 16. 12. 1922.

¹⁹³ NA. SPa, k. 8, sign. 14/5/97/5, inv. č. 23. Zápisy ze schůzi Sokola, 17. 5. 1927.

¹⁹⁴ Tamtéž, zápisy ze schůzi Sokola, 16. 4. 1929.

¹⁹⁵ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 790. Vyslanectví ČSR v Paříži MZV, 18. 12. 1930.

¹⁹⁶ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 790, MZV Sokolské župě zahraniční, 14. 1. 1931.

¹⁹⁷ Cit.: Tamtéž, Sokolská župa zahraniční MZV, 30. 8. 1930.

Kolonii musí platit členské příspěvky, zatímco Sokol pořádá různé akce a oslavy pro všechny československé občany v Paříži, které jsou financovány pouze Sokolem. Ten také platí deficit, jenž při každé této události vznikne, a od Kolonie se nedočká žádné peněžní podpory.¹⁹⁸ Výtku řešila Sokolská župa zahraniční, která konstatovala přes referenta z ministerstva zahraničí, že informace získané od Pařížského Sokola „*nejdou ve všem správné, anebo že jsou osobně zahrocené, případně diktované žárlivostí činovníků Sokola proti spolku Československé kolonie.*“¹⁹⁹ Dle jeho vyjádření pořádala poslední jmenovaná oslavy 28. října a odporující strana pouze přispěla adekvátním finančním obnosem.²⁰⁰

V časopise *Československá Paříž*, vydávaná Sokolem, se v roce 1933 objevilo vyjádření postoje ke Kolonii následovně: „*Tělocvičná jednota Sokol v Paříži prohlašuje, že nepokládá dnešní Československou Kolonii, podpůrný a dobročinný spolek, za krajské ústředí, ježto sama a jak jí známo i většina ostatních krajských spolků nemá v ní žádného zastoupení. Domnívá-li se Československá Kolonie, podpůrný a dobročinný spolek, že krajským ústředím jest, není úmyslem Pařížského Sokola toto domnění jí vyvracet.*“²⁰¹

Roku 1936 se rétorika přiosvěřila, ovšem problém byl stále stejný. V očích Tělocvičné jednoty spolek Kolonie „*ve skutečnosti není žádným ústředím nebo reprezentantem československých spolků ve Francii. Nese pouze klamný název "Čsl. kolonie v Paříži", firmu, pod kterou jest sdružen jen jeden jediný spolek, jenž v žádném případě nemá právo mluvit za ostatní československé spolky ve Francii. Ostatní československé spolky ve Francii svorně nechtějí mít s panem Dr. Flanderkou a spol. nic společného.*“²⁰² Zároveň se Sokol vyjádřil proti založení Výboru zahraničních Čechů a Slováků pro dosavadní nečinnost. Výbor se v podstatě pořádně neustavil, ačkoli trval již několik let. Údajně šlo o korporaci, jež „*zůstane jen na papíře*“. Pokračoval tím, že zahraniční spolky nelze sloučit do jednotné, nadřízené organizace, která nemá pořádné základy, a tím nepokládal za účelné stavět mezi ČÚZ a zahraniční spolky novou organizační přepážku, jež považoval za zbytečnou.²⁰³ Podle všeho se Sokol zarytě bránil čemukoli, co by mohlo omezit jeho pravomoci.

Rozpory však nepanovaly kontinuálně a ve všech oblastech. V roce 1934 tak při společné schůzi obě organizace dospěly k jednomyslnému usnesení, že „*V záležitosti*

¹⁹⁸ Tamtéž.

¹⁹⁹ Cit.: NA. SPa, k. 11, sign. 4/7/97/9, inv. č. 34. Sokolská župa zahraniční Tělocvičné jednotě Sokol, 13. 9. 1930.

²⁰⁰ Tamtéž.

²⁰¹ Prohlášení Sokola. In: *Československá Paříž*, roč. 1, č. 11, 1933, s. 8.

²⁰² Cit.: NA. ČÚZ I, k. 2, inv. č. (sign.) výbor zahraničních Čechů a Slováků 1933-1937. Sokolská župa zahraniční ČÚZ, 28. 7. 1936.

²⁰³ NA. ČÚZ I, k. 2, inv. č. (sign.) výbor zahraničních Čechů a Slováků 1933-1937. Sokolská župa zahraniční ČÚZ, 28. 7. 1936.

vybudování Čsl. domu v Paříži obě organizace konstatují úplnou jednotu názorů a ustavují společnou komisi, kterou vybavují pravomocí jednat se všemi kompetentními činiteli ve Francii a ČSR o této otázce“.²⁰⁴

V lednu 1938 pak byla uskutečněna spolupráce Sokola a Kolonie, kdy se Tělocvičná jednota stala jejím členem, byla ve výboru zastoupena pěti členy s hlasovacím právem. „Nedorozumění, které mezi námi po dlouhou dobu stávalo, jest vyhlazeno.“²⁰⁵ Ke shodě ale došlo relativně pozdě s ohledem na další události.

2.5. DALŠÍ SPOLKY

Mimo dva výše uvedené hlavní aktéry existovala ve Francii řada dalších spolků. Jejich působení však bylo relativně malé. Sociální spolek Rovnost vycházel z tradice před první světovou válkou, ale i tehdy měl celkem malou členskou základnu. Konflikt ho proto dost zasáhl velkými ztrátami a dále fungoval spíše jako kroužek přátel.²⁰⁶ Ve svých dřívějších aktivitách pokračovala i Česko-francouzská obchodní komora s tajemníkem Savarym, a to oproti Francouzsko-české lize, ze které vzešla.²⁰⁷

Mimo stávající spolky se ustavila také uskupení nová. Často byla založena na profesní nebo zájmové bázi. Vznikl tak *Československý sportovní klub*, který měl koncem dvacátých let přes sto členů, poté studentský spolek, který byl ale v roce 1922 včleněn pod Kolonii. Dále vznikaly organizace typu *Spolek československých kuchařů v Paříži*, *Sdružení československých pařížských živnostníků, zahrádkáři, číšnícký spolek „Otakar“*.²⁰⁸

Nejen v hlavním městě bylo primárním úkolem různých asociací shromáždit krajany z daného místa, důležitým spolkovým centrem bylo Pas-de-Calais, kde se v polovině 20. let angažovalo téměř 650 členů. Spolky udržovaly korespondenci mezi sebou, kvůli malému poskytnutému prostoru ze strany Kolonie se začaly i mezi sebou sdružovat do větších celků. Na severu Francie tak vznikly dva svazy, *Československé sdružené spolky v severní Francii*, které roku 1934 zahrnovaly 6 spolků v oblasti Pas-de-Calais²⁰⁹, a komunisticky orientované *Sdružení československých spolků ve Francii*. To zahrnovalo skupiny okolo města Lens, které nebyly přidružené ke Kolonii. Ve východní části země se ustavily *Československé sdružené spolky ve východní Francii* v únoru 1927. Docházelo tak k institucionálnímu zastřešení vazeb

²⁰⁴ Cit.: NA. SPa, k. 9, sign. 4/7/97/1, inv. č. 26. Rezoluce Tělocvičná jednoty Sokol a Čs. Kolonie v Paříži, 20. 6. 1934.

²⁰⁵ Cit.: Tamtéž, Tělocvičná jednota Sokol, zpráva jednatele, 23. 1. 1938.

²⁰⁶ NAMONT, J. c. d., s. 210.

²⁰⁷ Tamtéž.

²⁰⁸ Cit.: Tamtéž, s. 211.

²⁰⁹ Jednalo se o spolky Komenský a Havlíček v Méricourt, Havlíček v Billy Montigny, Praha v Sallaumines, Štefánek a Svornost v Bruay en Artois. Spolkové zprávy. In: *Československá Paříž*, roč. 2, č. 45, 1934, s. 3.

existujících již delší dobu. Politický nesoulad se také projevoval v důsledku pravicověji zaměřeného Sokola i vedení Kolonie, zatímco regionální skupiny měly blíže k levicovému smýšlení.²¹⁰

Neměli bychom vynechat ani spolky nábožensky laděné, příkladem může být katolický spolek sv. Cyrila a Methoda v Argenteuil blízko Paříže tvořený převážně Slováky. Z Československa byly vysílány různé misie. Nejznámějším knězem v této oblasti byl Rudolf Zháněl, jenž sloužil katolické bohoslužby v národním jazyce a ve Francii působil od roku 1928 do 1940.²¹¹ S Kolonií nijak tento typ spolků nesoupeřil, na to měl i malý vliv.

Z francouzské iniciativy vzešlo sdružení *Association des Amis de la Tchécoslovaquie ve Štrasburku* založené v únoru 1928 v čele s předsedou C. F. Châtelem. Základy byly položeny na dobrých vztazích obou národností (potažmo tří, francouzské, české a slovenské), kdy Češi, stejně jako Francouzi, protestovali proti odtržení Alsaska a Lotrinska roku 1870. Mimoto zde svou roli hrála rovněž přítomnost československých legií na osvobození Francie 1918. Spolek vznikl v podstatě kvůli vytvoření přátelských vazeb příslušníků obou států na území Alsaska, členové si od toho slibovali četnější osobní vztahy, intelektuální a obchodní výměny.²¹² Byl pod patronací *Amis de la Tchécoslovaquie de Paris* s předsedou v osobě ministra války Painlevého. Toto sdružení vzniklo 24. 4. 1927 po vzoru jiných již existujících v Polsku či Rakousku. Cílem bylo prohlubovat znalost československých poměrů ve Francii.²¹³ Mělo se toho dosáhnout společnými konferencemi, promítáním, cestami, expozicemi, uměleckými či sportovními manifestacemi, personálními výměnami a dalšími osobními vztahy.²¹⁴ Lyonská odbočka konala zahajující schůzi 15. května 1929, jíž předsedal Albert Pauphilet.²¹⁵ Lillská sekce téhož byla založena již dříve, v květnu 1928.²¹⁶

Další z přátelských organizací ve Francii bylo *Sdružení bývalých československých dobrovolníků ve francouzské armádě*, kteří se ustavili, jak bylo i výše zmíněno, v souvislosti s odštěpením se od Kolonie v květnu 1922. Pod předsednictvím Petržílka se skládalo převážně z dělníků, kteří stáli na prvním místě v boji za československou samostatnost.²¹⁷ Jiným sdružením byla *Association d' Amitié franco-tchécoslovaque v Nimes* vzniklá v lednu 1933 s předsedou Hubertem Rougerem, což byl zároveň poslanec a starosta uvedeného města.²¹⁸ Na

²¹⁰ NAMONT, J. c. d., s. 213-226.

²¹¹ Tamtéž, s. 227 a 353.

²¹² AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 780. Konzulát ČSR ve Štrasburku MZV, 19. 4. 1928.

²¹³ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 847. Les Amis de la Tchécoslovaquie MZV, 27. 4. 1927.

²¹⁴ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 780. Založení Association des Amis de la Tchécoslovaquie de Strasbourg.

²¹⁵ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 847. Konzulát ČSR v Lyoně MZV, 27. 5. 1929.

²¹⁶ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 780. Místokonzulát ČSR v Lille MZV, 23. 5. 1928.

²¹⁷ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 787. Association des anciens volontaires tchécoslovaques dans l'armée française MSP, 20. 5. 1922.

²¹⁸ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 847. Association d' Amitié franco-tchécoslovaque v Nimes MZV, 8. 3. 1933.

okraj ještě uveďme *Association des Cites-Jardins en France* založenou v červnu 1935²¹⁹ nebo československý vzdělávací a podpůrný spolek *Denis* v Lafenadu ustavený v březnu 1932.²²⁰

Jak bylo tedy zjištěno, Češi a Slováci netvořili kompaktní skupinu. Roztroušenost po celé Francii měla za důsledek různé pohledy na některé záležitosti. Zejména se rozpor projevoval mezi spíše pravicovou Paříží a levicovým venkovem. Sporů nebylo ušetřeno ani hlavní město jako takové důsledkem vypjatějších vztahů mezi dvěma největšími skupinami. Tímto jsme si zasadili rámec problematiky a zmapovali situaci ve Francii, abychom mohli přikročit k analýze přístupu Československa ke svým krajanům a jeho angažovanosti v pomoci vystěhovalcům.

²¹⁹ Tamtéž, *Association des Cites-Jardins en France* Štefanu Osuskému, 4. 4. 1935.

²²⁰ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 790. Konzulát ČSR v Marseilles MSP, 23. 3.1932.

3. ORGANIZACE V ČESKOSLOVENSKU

V této kapitole se budeme věnovat organizacím v Československu, které se zaobíraly péčí o emigranty. Daná pasáž nemá sloužit ke zmapování veškerých institucí, ale pouze těch nejdůležitějších, které byly relevantní ve vztahu k Francii. Oborem pojmu krajanské péče „zahrnuje se veškerý styk staré vlasti s našimi krajany, usedlými za hranicemi našeho státu, bez ohledu na jejich státní příslušnost.“²²¹ Znamená to mimo jiné podporovat vystěhovalce a zamezit jejich asimilaci s cizím prostředím. Konkrétní pomoc jednotlivých institucí pak bude detailně zkoumaná v rámci následujících kapitol, tato slouží pouze k obeznámení se s nimi.

3.1. ORGANIZACE ÚŘEDNÍ A SOUKROMÉ

Působící organizace byly buď úřední, nebo soukromé povahy. První skupina zahrnovala různá ministerstva věnující se zkoumané problematice. Jednalo se tedy o vládní programy, které však nebyly dostačující, proto bylo potřeba i soukromých iniciativ, aby se dopomohlo tam, kde to bylo nezbytně nutné. Jako jedno z nejdůležitějších je na místě uvést ministerstvo sociální péče (dále MSP), které mělo zvláštní vystěhovalecké oddělení, bylo mu rovněž svěřeno provádění zákona o vystěhovalcích z června 1922, o kterém již byla řeč. Dále sledovalo emigrační statistiku, informovalo zainteresované o hospodářských, sociálních a kulturních poměrech v zahraničí. Stálo za zřízením vystěhovalecké stanice v Praze – Libni, jejíž správou pověřilo *Československý červený kříž*, o němž bude zmínka dále.²²² Mělo také chránit emigranty před zavádějícími informacemi a podvodníky a snažilo se zabezpečit republiku před umělým vyvoláváním hromadného vystěhovalectví. Udržovalo kontakty s emigračním oddělením *Mezinárodního úřadu práce* se sídlem v Ženevě. Otevřelo také své kanceláře v Paříži, které poskytovaly sociální pomoc krajanům.²²³ Tento druh pomoci byl pravděpodobně nejzásadnější, mnoho krajanů trpělo finanční nouzí, rovněž bylo potřeba revidovat určité zákony ve sféře působnosti ministerstva. Do jeho pravomoci též patřilo přijímání stížností na situaci vystěhovalců. Škála působnosti MSP tak byla opravdu široká.

Ministerstvo zahraničních věcí (dále MZV) přejímalo od MSP sociální ochranu krajanů od okamžiku jejich překročení hranic do cizího státu. Sledovalo příslušné zákonodárství, pěstovalo styk s mezinárodními organizacemi, zabraňovalo podloudnému najímání do ciziny.²²⁴ V imigračních zemích zřizovalo zastupitelské úřady, které se staraly

²²¹ Cit.: KLÍMA, S. *Československá péče krajanská*, s. 5.

²²² BRANDEJS, S. Československé úřady zabývající se vystěhovaleckou péčí. In: *Československá Emigrace*, roč. 2, č. 6, 1927, s. 26.

²²³ BROUČEK, Stanislav – VASILJEV, Ivo. K charakteristice československé vystěhovalecké politiky mezi dvěma světovými válkami. In: *Český lid*, roč. 72, č. 2, 1985, s. 74-75.

²²⁴ BRANDEJS, S. *Československé úřady...*, s. 27.

o československé příslušníky v jejich poli působnosti, podporovalo zakládání krajanských spolků a přijímalo stížnosti, jež dále tlumočilo MSP.²²⁵ Ministerstvo školství a národní osvěty (dále MŠANO) se zabývalo kulturní stránkou sledovaného fenoménu, opatřovalo knihy do zahraničí a pomáhalo tam budovat československé školy, též obstarávalo učitelský personál.²²⁶ Ministerstvo veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy zaštiťovalo lékařskou prohlídku, kterou museli projít Slováci a obyvatelé Podkarpatské Rusi, aby do Čech nezeslali nemoci z „východu“.²²⁷ Ministerstvo zemědělství zřídilo zvláštní oddělení věnující se sezónním dělníkům,²²⁸ ministerstvo průmyslu, obchodu a živností vykazovalo snahu zabránit vybízení kvalifikovaných dělníků k odchodu do ciziny, aby pak nepůsobili jako nástroj konkurence vůči původní zemi přenesením výrobních metod za hranice státu. Ministerstvo vnitra brojilo proti agentům snažících se uměle vytvořit nespokojenost a vyvolat tak hromadné vlny vystěhovalectví. Na okraj uvedme ještě státní úřad statistický, jehož funkce je zřejmá, a státní úřad pozemkový, který se staral o reemigranty a jejich umístování.²²⁹ Funkce jednotlivých ministerstev se pochopitelně mohla v otázkách krajanské péče i nějakým způsobem překrývat, kvůli ní muselo nutně docházet i k jejich spolupráci. Prvá tři zmíněná můžeme brát jako ta hlavní, zbývající jako spíše okrajová, nicméně všechna svým způsobem přispěla k jejímu zlepšení, ať už menší či větší měrou.

Celková snaha všech organizací se opírala o dvě tendence – centralizovat vystěhovaleckou problematiku a klást větší důraz na vztahy republiky s emigranty. I z toho důvodu byla v lednu 1926 vytvořena meziministerská komise pro vystěhovalectví a kolonizaci, která formálně působila jako poradní orgán při MSP. Ve své podstatě ale fungovala jako instituce pro přípravu revize dosavadní vystěhovalecké politiky. Roku 1928 vznikla při Legiobance *Česká kolonizační společnost*, jež se zabývala usazováním československých kolónů zejména v jižní Francii.²³⁰

Československo pochopitelně také kooperovalo se zahraničím, nebylo uzavřeno vůči okolí. Vystěhovalecká problematika se týkala nejen Evropy, ale také Spojených států. V roce 1919 proběhla ve Washingtonu *Mezinárodní konference práce*, z níž vzešla *Mezinárodní komise pro vystěhovalectví*, která se sešla poprvé v Ženevě roku 1921. Mezinárodní konference práce také dala vzniknout *Mezinárodnímu úřadu práce*, jenž shromažďoval doklady k fenoménu emigrace. S ním navázalo spolupráci tuzemské MSP. V roce 1924 se ustavila

²²⁵ BROUČEK, S. – VASILJEV, I. K charakteristice..., s. 75.

²²⁶ BRANDEJS, S. Československé úřady..., s. 27.

²²⁷ Tamtéž, s. 26.

²²⁸ BROUČEK, S. – VASILJEV, I. K charakteristice..., s. 75.

²²⁹ BRANDEJS, S. Československé úřady..., s. 27.

²³⁰ BROUČEK, S. – VASILJEV, I. K charakteristice..., s. 77-78.

Mezinárodní péče o vystěhovalce se sídlem v Ženevě,²³¹ která měla samostatné odbočky v různých zemích,²³² včetně Československa.²³³

Soukromých organizací by se dalo najít nepočítaně. Na prvním místě je třeba uvést Československý červený kříž (dále ČČK). Poskytoval pomoc prvním poválečným vystěhovalcům, představoval hlavně sociálně-zdravotní referát pro zahraniční Čechoslováky. Staral se zejména o výpravy dětí do vlasti v období letních prázdnin a zaobíral se navrátilivšími se krajanů zpět do vlasti.²³⁴ Jak již bylo řečeno, od roku 1920 pomáhal vybudovat vystěhovaleckou stanici, jež mu byla také svěřena o rok později z rukou MSP. V jejím rámci zajišťoval pořádek, bezpečnost, hygienu, ochranu vystěhovalců a podával jim relevantní informace. Též pečoval o nezletilé, rozdělené rodiny a vůbec o krajanů octnuvší se v bídě.²³⁵ Asociace České srdce se angažovala zejména v problematice umístování dětí krajanů ze zahraničí, které přijely do republiky na kratší pobyt v čase prázdnin, organizovala pro ně též výlety.²³⁶ Její role byla o poznání menší než ČČK, ale opět musíme mít na paměti, že i malá pomoc byla pro krajanů zásadní.

Další institucí, která plnila v podstatě podobné úkoly jako předchozí, byl spolek Sv. Rafaela.²³⁷ Do jeho sféry zájmů však patřili pouze katoličtí vystěhovalci. Každou neděli pořádal bohoslužby v Libni.²³⁸ „*Tento spolek existoval již před světovou válkou, ve válce však zanikl. V roce 1927 byl znovu v Československu založen za souhlasu všech nejdp. arcibiskupů a biskupů, podle vzoru spolku sv. Rafaela v Německu (...)*.“²³⁹ Snažil se zamezit vystěhování, které nebylo nezbytné. Podílel se též na obstarávání míst v sousedních zemích (i v tuzemsku) za spolupráce se Zemskými úřady práce v Čechách i na Slovensku a kolonizační společností.²⁴⁰

²³¹ Nejprve měla sídlo v Londýně, do Ženevy se přesunula o něco později.

²³² Odbočky byly v USA, Francii, Polsku, ČSR, Řecku, Německu a Švýcarsku.

²³³ BROUČEK, S. – VASILJEV, I. K charakteristice..., č. 3, s. 149.

²³⁴ KLÍMA, S. *Československá péče krajanůská*, s. 5.

²³⁵ BRANDEJS, S. Dobrovolné organizace a spolky v RČS pečující o vystěhovalce. In: *Československé vystěhovalectví: jeho příčiny, důsledky a vyhlídky*. Praha, 1928, s. 92.

²³⁶ Její pracovní odbor vznikl v Praze na popud MŠANO, první schůzka se konala v březnu 1922. Povšechná zpráva „Českého srdce“ o umístění dětí ze zahraničí r. 1922. In: *Naše zahraničí*, roč. 3, sv. 4, 1923, s. 167 a 169.

²³⁷ Na jeho příkladu lze demonstrovat, že i v rámci pomoci československému zahraničí existovala konkurenční rétorika. Že na všechny organizace nebylo nazíráno pouze příznivou cestou, značí přístup jistého K. Petrovského vůči spolku Sv. Rafaela. Podle něj měl nahradit post protežované instituce v předválečném Rakousku Sv.

Bonifáce starající se právě o vystěhovalce. Ve svém příspěvku pokračuje informací o financování ze strany MSP, dále že ČČK tomuto spolku údajně podléhá, což autor vyvodil ze zjištění, na jehož základě měl v té době kanceláře ve výše uvedené stanici Praha-Libeň. Svůj článek uzavírá tezí, že se Sv. Rafael má stát patronem veškerých vystěhovalců s připodobněním situace v Polsku, a přichází též s tvrzením referujícím o snaze různých činitelů naklonit si vlivného ministra Jana Šrámka. Autor ale spolku přikládá příliš velký význam.

PETROVSKÝ, K. „Svatý Rafael“. In: *Vystěhovalce*, roč. 26, č. 3, 1930, s. 3.

²³⁸ Mílněna vystěhovalecká stanice Praha-Libeň.

²³⁹ Cit.: NA. ČÚZ I, k. 21, inv. č. (sign.) propagace 1929-1937. Spolek sv. Rafaela na ochranu katolických vystěhovalců.

²⁴⁰ NA. ČÚZ I, k. 21, inv. č. (sign.) propagace 1929-1937. Spolek sv. Rafaela na ochranu katolických vystěhovalců.

Jeho činnost zahrnovala i posílání kněží do ciziny, aby zde mohli kázat v národním jazyce. Dohlížel nad svými „svěřenci“ v zahraničí, pomáhal jim při usazování a zvykání si na nové prostředí. Nutno však říci, že jeho zájem se soustředil převážně na Spojené státy a Kanadu.²⁴¹ O evropské země se staral spíše Apoštolát sv. Cyrila a Methoda v Olomouci,²⁴² který působil zejména v Německu, Rakousku a Francii. Blízko Paříže, v Argenteuil, byl jeden katolický spolek pojmenován přímo po těchto věrozvěstech a spolupracoval tak s uvedenou společností. Ve Francii je spojena s misijní činností kněze Msgr. Rudolfa Zháněla,²⁴³ jenž ovšem nestačil svou funkci plnit po celém území, a byli mu tak posíláni kněží na výpomoc.²⁴⁴

Většími celky zabývajícími se krajanskou péčí byla Národní rada československá (dále NRČ) a Emigrační a kolonizační ústav Masarykovy akademie práce (dále jen emigrační ústav). NRČ se sídlem v Praze, zvláště pak její zahraniční odbor, si všiml především kulturní a politické stránky, na Slovensku vznikla její odbočka v Bratislavě. Emigrační ústav měl zkoumat vystěhovalecký problém z vědeckého hlediska, zaměřil se tedy na hospodářskou a národní problematiku.²⁴⁵ Pořádal informativní přednášky o jednotlivých zemích a státech.²⁴⁶ Založen byl již v polovině roku 1923, usiloval o vytvoření právních, organizačních a finančních předpokladů.²⁴⁷ Specificky se profiloval spolek Komenský,²⁴⁸ který po světové válce fungoval jako ústřední soukromý spolek věnující se péči o školní pomůcky československých krajanů.²⁴⁹

Sokolu byl již věnován prostor v předchozí kapitole, nicméně je ještě třeba ho uvést ve světle Československa. Zahraniční župa sokolská byla založena v roce 1921, zprvu zahrnovala 8 jednot, rychle se však rozrůstala a roku 1932 jich měla již 34.²⁵⁰ Právě prostřednictvím těchto zahraničních sokolských jednot měla pracovat k udržení a povzbuzení národního ducha mezi

²⁴¹ NA. ČÚZ I, k. 28, inv. č. (sign.) katolická akce 1929-1938. Kaucký, Jan. Spolek sv. Rafaela, referát o činnosti, výsledcích a potřebách katolických organizací v zahraničí, b. d.

²⁴² Mezi spolky náboženského charakteru patřily i další, které však měly menší význam. Jmenujme *Kostnickou jednotu* zaměřující se na českoobratrské emigranty, podobně jako česká misijní jednotka. Katolickou péčí se zabýval *Spolek sv. Vojtěcha* v Trnavě.

²⁴³ Více v kapitole sledující církevní problematiku.

²⁴⁴ NA. ČÚZ I, k. 28, inv. č. (sign.) katolická akce 1929-1938. Kaucký, J. Spolek sv. Rafaela, referát o činnosti, výsledcích a potřebách katolických organizací v zahraničí, b. d.

²⁴⁵ BRANDEJS, S. Dobrovolné organizace..., s. 91.

²⁴⁶ Tamtéž, s. 96.

²⁴⁷ BROUČEK, S. – VASILJEV, I. K charakteristice..., s. 72.

²⁴⁸ Původně se ustavil jako školský spolek ve Vídni k podpoře českého (později i československého) vzdělávání v druhé polovině 19. století, kdy fungoval jako ústřední matice školská pro země rakouské. Profiloval se na základě Československého spolku dělnického založeného roku 1868, který měl za úkol pečovat o živnostenský dorost. Poté se v jeho rámci ustavil podvýbor, jenž zřídil českou školu obecnou, což byl zárodek „novodobého“ Komenského. Padesát let práce, boje a utrpení. In: *Naše zahraničí*, roč. 3, sv. 1, 1922, s. 1.

²⁴⁹ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 779. Důvodová zpráva k návrhu zákonného opatření o organizaci krajanské péče, říjen 1938.

²⁵⁰ Pro představu velikosti Pařížského spolku uvedme, že měl v roce 1935 na 152 členů z celkového počtu 3234 osob vedených v záznamech župy. NA. SPa, k. 15, sign. 8/10/97/12, inv. č. 48. Zpráva župního matrikáře, 31. 12. 1935.

krajany. Cíle dosahovala hlavně kulturně-výchovnou činností, v rámci tělocvičen se věnovala dorostu, budovala knihovny a věnovala se další osvětové aktivitě. Snažila se být prací v cizině užitečná své vlasti.²⁵¹

Skoro celá 20. léta fungovaly organizace v podstatě nezávisle na sobě, ačkoli už v jejich průběhu byly určité tlaky zvenčí, aby se krajanská péče centralizovala. Klíčovým okamžikem byl tak vznik Československého ústavu zahraničního (dále ČÚZ).²⁵² Ten měl sjednotit veškeré organizace podílející se na krajanské péči. „*Úkolem zřízení krajanského ústavu bude soustřediti a doplňovati činnosti dosavadních organizací, pokud zabývají se péčí o vystěhovalce. To znamená, že ústav nemá nahraditi a vyloučiti z práce dosavadní organizace, nýbrž jeho úkolem bude organizovati spolupráci, aby tím zamezeno bylo neúčelné tříštění sil. (...) Jednotlivé úřady a organizace, pracující v péči vystěhovalecké a krajanské, budou se moci státi členy ústavu.*“²⁵³ Orgán vycházel ze snahy po centrálním soustředění vystěhovaleckých otázek a politiky. Hlavní náplní nebylo jen pečovat o vystěhovalce a dirigovat je na vhodná místa, ale také proti emigračnímu trendu zasahovat a snažit se ho zmenšit, jak jen to půjde.²⁵⁴ Jeho založení je datováno na 28. prosince 1928, fungoval na spolkovém základě a řadil se mezi dobrovolné organizace. Přesto ale v předsednictvu zasedali i virilní zástupci některých ústředních úřadů republiky a zemských úřadů. Nebyl politicky stranický, vedl evidenci Čechů a Slováků v zahraničí. Hrál roli prostředníka mezi krajany a domovem.²⁵⁵ Od roku 1932 pořádal sjezdy zahraničních Čechů a Slováků,²⁵⁶ na prvním byl ustaven Výbor zahraničních Čechů a Slováků.²⁵⁷ Od roku 1934 pak organizoval Dny československého zahraničí jako manifestaci sejetí krajanů s domovem. Z finančních sbírek konaných v těchto dnech vznikl Jubilejní fond československého zahraničí na podporu krajanů. Na Slovensku ustavil ČÚZ svou odbočku – vystěhovaleckou poradnu²⁵⁸ se sídlem v Bratislavě.²⁵⁹ V dubnu 1938 se v rámci ČÚZ ustavily

²⁵¹ FRYDRYCH. R. Z organizací. Zahraniční župa sokolská a její úkol, směr a cíl. In: *Krajan*, roč. 1, č. 3, 1932, s. 49.

²⁵² Činnost měla fungovat na principu německého zahraničního ústavu ve Stuttgartě, založeného 1917.

²⁵³ Je třeba řídit československý ústav zahraniční? In: *Vystěhovalec*, roč. 24, č. 1, 1928, s. 1.

²⁵⁴ J. Ž. Československý úřad zahraniční. In: *Československá emigrace*, roč. 3, č. 12, 1928, s. 1.

²⁵⁵ NA. ČÚZ I, k. 2, inv. č. (sign.) přehled činnosti 1930-1936. Československý ústav zahraniční, 1934.

²⁵⁶ Jednací řečí byla mimo jazyka českého a slovenského i podkarpatoruská.

²⁵⁷ Ve Výboru byli zástupci krajanských organizací, fungoval jako poradní orgán. První zasedání se uskutečnilo v roce 1934, za Francii dorazil delegát Československé Kolonie. NA. ČÚZ I, k. 2, inv. č. (sign.) výbor zahraničních Čechů a Slováků 1933-1937. První zasedání Výboru zahraničních Čechů a Slováků 1934.

²⁵⁸ Odbočka nesla název Vystěhovalecká poradna, jejímu vzniku hodně napomohla práce ČÚZ. Ačkoli úsilí o její ustavení začalo roku 1932, první schůze se uskutečnila až v září 1934. Svou činnost zahájila oficiálně v prosinci téhož roku. AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 778. Výročná zpráva o činnosti Vystěhovalecké poradne pre Slovensko v Bratislave za rok 1935.

²⁵⁹ Čs. ústav zahraniční. In: *Krajan*, roč. 7, č. 4, 1938, s. 7.

odborníky,²⁶⁰ které měly zpřehlednit a zkvalitnit péči.²⁶¹ Přes veškerou snahu se ČÚZ nepodařilo ve 30. letech vybudovat státní vystěhovalecký úřad, fungující kolonizační společnosti a ani vystěhovaleckou banku.²⁶² Koncem roku 1938 měl ústav 509 členů, z toho 155 spolků,²⁶³ zbytek představovali jednotlivci.²⁶⁴ V březnu 1939 byl rozpuštěn a nahrazen Domovinou zahraničních krajanů, jíž bude věnován prostor níže.

Ve stejném roce jako ČÚZ byla založena i Domovina zahraničních Čechů a Slováků v Praze (dále jen Domovina) Adolfem Prokúpkem.²⁶⁵ „Účelem spolku jest opatřiti domovinu pro zahraniční Čechoslováky najmě studující na školách aneb přicházející do Prahy na zkušenou, pak ji spravovati, pečovati o prostředky na její udržování a další vybudování tak, aby se stala právě střediskem zahraničních Čechoslováků a další krajaňské péče.“²⁶⁶

Dalším zlomem ve vývoji organizací byl rok 1939, který pod tlakem historických událostí, jež zde nejsou potřeba rozvádět, vedl k zániku ČÚZ v březnu téhož roku, stejně jako Domoviny Čechů a Slováků. Jejich místo zaujala nově utvořená Domovina zahraničních krajanů jako součást Národní rady, která měla nahradit veškeré existující spolky starající se o vystěhovalce.²⁶⁷ V červnu byly schváleny stanovy nové organizace ministerstvem vnitra, vzápětí se konala první valná hromada spolku. Byl tvořen převážně zaniknuvšími ČÚZ a původní Domovinou, které byly dle výnosu z 24. března 1939 sloučeny v nadcházející systém. Ve stanovách byly jako činní členové uvedeny též spolky Komenský, spolek sv. Rafaela, Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje a Zahraniční župa sokolská. Nová Domovina se tak stala ústřední a vrcholnou institucí krajaňské péče.²⁶⁸ Její trvání nebylo ale vlivem dalších událostí dlouhé, už v květnu roku 1941 byla rozpuštěna a zároveň zakázána nařízením říšského protektora v Čechách a na Moravě. Jméno spolku přešlo na Národní radu českou.²⁶⁹

V meziválečném období působilo v Československu více organizací, často nezávisle na sobě. Nezřídka se také objevovaly konkurenční boje, které mohly určitou měrou ovlivňovat

²⁶⁰ Jednalo se o odbory: Organizační, evidenční, školský a propagační, finanční, společenský, lidovýchovný, tiskový, náboženský, hospodářský a sociální.

²⁶¹ NA. ČÚZ I, k. 2, inv. č. (sign.) pracovní programy 1929-1938. ČÚZ členům ústavu, 29. 4. 1938.

²⁶² BROUČEK, S. – VASILJEV, I. K charakteristice..., s. 72-73.

²⁶³ Spolky představovaly každý jednoho člena.

²⁶⁴ NA. ČÚZ I, k. 3, inv. č. (sign.) výroční zprávy 1929-1938. Výroční zpráva ČÚZ za rok 1938.

²⁶⁵ Adolf Prokúpek byl poslanec, předseda Zemědělské rady a jejího Českého odboru, Zemědělské jednoty Československé republiky, Českého srdce a dalších. V čele NRČ byl skoro 20 let. Zemřel v říjnu 1934.

SEIFERT, A. Poslanec Adolf Prokúpek, dobrý syn svého národa. In: *Národní rada*, roč. 14 (1), č. 6, 1934, s. 225.

²⁶⁶ Cit.: NA. ČÚZ I, k. 3, inv. č. (sign.) výroční zprávy 1929-1938. Přehled činnosti Domoviny 1934-1936.

²⁶⁷ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 779. ČÚZ, 25. 7. 1939. Proti tomuto návrhu se vyhradil spolek Komenský, argumentující spíše ve prospěch sjednocení na bázi dobrovolnosti a spolupráce než vytvoření jednoho celku. Posléze se ale přizpůsobil novým poměrům.

²⁶⁸ NA. ČÚZ I, k. 72, inv. č. (sign.) DZK, stanovy 1939-1940. Výnos ministerstva vnitra, 9. 6. 1939.

²⁶⁹ NA. ČÚZ I, k. 72, inv. č. (sign.) DZK, zrušení. Protokol ze dne 4. 7. 1941.

kvalitu krajanské péče. První větší pokus ji sjednotit se zhmotnil ve snahách ČÚZ, nebyl však naplněn v celé vizi. Až březnové události roku 1939 daly impuls k takové organizaci, jíž ustoupily některé dílčí spory. Teprve kritická situace v zemi umožnila centralizovat pomoc vystěhovalcům v podobě Domoviny zahraničních krajanů, která však z hlediska dalšího vývoje moc neznamenala.

3.2. FONDY NA PODPORU ZAHRANIČNÍCH KRAJANŮ

Krajanská potřeba finančních prostředků byla nevyčerpatelná a trvalá. Vládní dotace často nestačily ani na základní potřeby, natož na takový nadstandard, jakým byl požadavek na podporu v otázce zájezdů dětí emigrantů k moři a podobně. Jejich zakládání spadá do 30. let, kdy se jich objevilo hned několik.

Myšlenka na založení Jubilejního²⁷⁰ fondu se zrodila při Dni československého zahraničí²⁷¹ v roce 1935.²⁷² Měl být viditelným místem, kam by byly soustředěny veškeré dary a odkazy na posílení československého zahraničí²⁷³ K 3. Masarykovu dni československého zahraničí pořádaného roku 1936 se uskutečnila sbírka po celé zemi, díky níž se do fondu vybralo přes milion tři sta tisíc, a to jak od obcí, tak i jednotlivců. Jména dárců byla zveřejněna v takzvané „Zlaté knize“ Jubilejního fondu a z výtěžku měly být podporovány pouze národní, kulturní a hospodářské krajanské potřeby trvalé hodnoty.²⁷⁴ Fond omezil činnost pouze na Čechy, Moravu, Slezsko a Podkarpatskou Rus, neboť slovenská odbočka rady slavila Den československého zahraničí samostatně a i zvlášť pořádala svou sbírku. Koncem roku 1936 byl schválen výborem ČÚZ statut Jubilejního fondu československého zahraničí, v té době se ustavilo i kuratorium fondu. V daný moment měl již na kontě téměř dva a půl milionu korun, ze kterých byla určitá částka poskytnuta spolku Komenský.²⁷⁵ V roce 1937 se žádná sbírka pod jeho vedením neuskutečnila, někteří jeho členové zastávali názor, že „*opětná sbírka by nebyla přijata příznivě veřejností a setkala by se s neúspěchem.*“²⁷⁶ O rok později už byla opět zrealizována, a to za součinnosti spolku Komenský a Slovenské odbočky Národní rady česko-

²⁷⁰ Název fondu jako Jubilejního vznikl na počest Masarykova jubilea v roce 1935, kdy se prezident dožil 85 let.

²⁷¹ Tato událost bude popsána v příští kapitole.

²⁷² Jubilejní fond. In: *Vystěhovalec*, roč. 31, č. 5, 1935, s. 1.

²⁷³ Jubilejní fond. In: *Krajan*, roč. 4, č. 7, 1935, s. 1.

²⁷⁴ S. Č. Čtrnáct dní domovem, Jubilejní fond česko-slovenského zahraničí. In: *Krajan*, roč. 5, č. 8, 1936, s. 3.

²⁷⁵ Výroční zpráva ČÚZ za rok 1935. In: *Krajan*, roč. 6, č. 9, 1937, jako vložka, s. 5. Komenský obdržel roku 1936 250 tisíc korun, roku 1938 400 tisíc.

²⁷⁶ Cit.: NA. ČÚZ I, k. 3, inv. č. (sign.) výroční zprávy 1929-1938. Výroční zpráva ČÚZ za rok 1938.

slovenské.²⁷⁷ Sbírký byly uskutečňovány prostřednictvím obecních a městských úřadů, popřípadě menšinových škol.²⁷⁸

Vznik a působení fondu ale vyvolal v některých asociacích nevoli. Spolek Komenský si v dubnu 1936 stěžoval, že „*komise Fondu čs. zahraničí, která drobnými sbírkami prováděnými po celé republice velmi poškodila činnost spolku 'Komenský' a jeho místních odborů, mocně ji rozrušila a ohrozila také pro budoucnost.*“²⁷⁹ Z toho důvodu se usnesl, že proti příští sbírce fondu v dalším roce bude důrazně protestovat, zejména pak proti jejímu provádění v měsíci březnu, který tradičně figuroval ve vybírání peněz akcí „Březen Komenskému“.²⁸⁰ Podobně se cítil poškozen též Prokúpkův fond, o němž se zmíníme v následující pasáži. V roce 1937 dospěl ke stagnaci, ačkoli mu Jubilejní fond při svém založení slíbil, že Prokúpkův fond s ním bude spolupracovat a participovat na jeho sbírkách. Proto také druhý jmenovaný zastavil agitaci na sbírky ve svůj prospěch. Ve finále mu ale bylo nabídnuto jen jedno místo ve Výboru s poradním hlasem, což vedlo k zamítnutí předsednictvem Domoviny a přešel k samostatné celonárodní sběrné akci.²⁸¹

Prokúpkův fond vznikl zásluhou Domoviny zahraničních Čechů a Slováků, která se dohodla na jeho založení. Byl pojmenován na počest zakladatele této instituce. Ten měl finančně podporovat kulturní, výchovné a hospodářské potřeby krajanů.²⁸² Jeho ustavení bylo oznámeno v březnu 1935. Prosadit ho nebylo tak jednoduché, jak by se mohlo zdát. V téže době již existovaly snahy ustavit Jubilejní fond, který by patřil pod ČÚZ, Prokúpkův fond tak byl na základě jednání včleněn do jeho rámce. V praxi to znamenalo správu prostřednictvím jednotného kuratoria obou fondů. Prokúpkův fond byl určen zvláště k účelům výchovným.²⁸³

Mimo těchto výše uvedených, za kterými stály větší organizace, fungoval také fond Pavly Osuské.²⁸⁴ Její hlavní náplní bylo financování výprav dětí krajanů k moři. První se uskutečnil v roce 1932 díky dobročinnému Bazaru, který byl pro tuto událost pořádán v prosinci 1931. Finance sloužily k zřízení pomocného fondu pro strádající československé rodiny ve

²⁷⁷ Výtěžek dosahoval srovnatelné výše jako konec roku 1936.

²⁷⁸ Pokud chceme porovnat výši částky, která byla poskytnuta krajanským organizacím ve Francii oproti jiným státům, pak do Francie odešlo lehce přes 600 korun, méně šlo už jen Belgii a Holandsku. Nejvíce byla podporována Jugoslávie s více jak půl milionem, za ní následovalo Polsko (téměř 130 tisíc), Rumunsko (přes 70 tisíc), Německo (skoro 13 tisíc), Bulharsko (skoro 11 tisíc) a Kanada s 1500 korunami. Další částka šla na krajanskou péči jednotlivým spolupracujícím organizacím. Z toho vyplývá, že Francie byla z hlediska důležitosti spíše na okraji zájmu. NA. ČÚZ I, k. 3, inv. č. (sign.) výroční zprávy 1929-1938. Výroční zpráva ČÚZ za rok 1938.

²⁷⁹ Cit.: NA. ČÚZ I, k. 7, inv. č. (sign.) Jubilejní fond, korespondence 1935-1938. Komenský ČÚZ, 6. 4. 1936.

²⁸⁰ Tamtéž.

²⁸¹ NA. ČÚZ I, k. 3, inv. č. (sign.) zprávy 1937. Jednatelská zpráva Prokúpkova fondu DZČ, 1937.

²⁸² NA. ČÚZ I, k. 3, inv. č. (sign.) výroční zprávy 1929-1938. Přehled činnosti Domoviny 1934-1936.

²⁸³ NA. ČÚZ I, k. 7, inv. č. (sign.) Jubilejní fond – zprávy o činnosti. Krátký přehled Kuratoria Domoviny zahraničních Čechoslováků a zástupců Jubilejního fondu čsl. zahraničí, 11/1934-3/1935.

²⁸⁴ Jednalo se o manželku československého vyslance ve Francii Štefana Osuského.

Francii, převážně na vánoční nadílky, nouzové ubytování, stravování a podobně. Dále také byly využity jako základ fondu péče o československé dítě, který měl na prvním místě pořádat každoroční zájezdy dětí k moři. Mezi lety 1932-1934 bylo takto vypraveno 114 krajanských potomků. Na zájezdy pomohli přispět i rodiče, poskytovány byly i další dary.²⁸⁵

Činnost Osuské spočívala ale též v další záležitosti. Na druhém Sjezdu zahraničních Čechů a Slováků ve Francii v lednu 1936 se řešila těžká situace československých horníků ve Francii, kteří neměli nárok na podporu z příspěvků, které zaplatili v Československu či Německu, kde pracovali před příchodem do Francie. Osuská²⁸⁶ z toho důvodu propůjčila své jméno fondu přestárých horníků,²⁸⁷ do něhož opatřila základní vklad. Další prostředky obstarali další jednotlivci, jako Ondřej Flanderka a jiní členové výboru Kolonie.²⁸⁸

O krajany bylo pečováno mnoha cestami, vládní organizace doplňovalo množství soukromých iniciativ. Největším problémem pro zahraničí byl nedostatek financí, zakládání fondů tak představovalo pomoc velice účinnou a žádanou. Naneštěstí nedocházelo vždy k plné podpoře spolků mezi sebou a jistá míra rivality snižovala efektivitu opory, jakou měli vystěhovalci v Československu.

²⁸⁵ PLUHAŘ, J. *Na paměť hrdinů*, s. 60-61.

²⁸⁶ Z jejích dalších přínosů jmenujme ještě zásluhu na uvedení *Prodané nevěsty* v Paříži a její spoluúčast na uvedení Československé filharmonie v Paříži v prosinci 1935.

²⁸⁷ Zřízen v únoru 1936.

²⁸⁸ PLUHAŘ, J. *Na paměť hrdinů*, s. 61.

4. STMELUJÍCÍ AKCE DOMA I V ZAHRANIČÍ

Československá vláda usilovala o udržení kontaktu se svými krajany. Jednak pořádala akce týkající se zvýšení povědomí a zájmu o dva a půl milionu vystěhovalců²⁸⁹ v řadách svých občanů, jednak registrovala zahraniční dění zahrnující požadavky emigrantů. První případ se týkal zejména tzv. Dnů zahraničních Čechů a Slováků, které nesly na počest prezidenta T. G. Masaryka jeho jméno. Druhý charakterizuje příklad sjezdu zahraničních Čechoslováků, kde se diskutovalo o potřebách krajanů.

4.1. ZVÝŠENÍ POVĚDOMÍ O KRAJANECH V ČESKOSLOVENSKU A SNAHA EMIGRANTŮ VE FRANCII ZŮSTAT JEHO SOUČÁSTÍ

Vzhledem k množství emigrantů nebylo možné považovat vystěhovaleckou otázku za banální. Aby s nimi nebyl zprůchýzněn kontakt, musela být o nich československá veřejnost informovaná, jak žijí a vůbec jak se jim daří. Organizovaná osvěta nicméně probíhala až od poloviny 30. let, impuls ke zvýšení zájmu o své krajany přišel ve formě ekonomické krize na přelomu desetiletí. Od roku 1934 se na jaře konaly Dny československého zahraničí pod protektorátem prezidenta, které měly vzbudit pozornost především u mládeže. Druhý Den, konaný v březnu 1935, nesl na počest představitele státu jeho jméno, jenž bylo s laskavým souhlasem prezidenta užíváno i u všech dalších. Nazývány tedy byly jako Masarykovy dny československého zahraničí (dále též Dny). Podle toho se také slavily v měsíci březnu, kdy měl narozeniny. Představoval symbol národní jednoty. Poslední Den se konal rok před válkou. Iniciátorem a organizátorem všech akcí byl ČÚZ, i když slovenské území zajišťovala Slovenská odbočka Národní rady. V rámci ČÚZ se kvůli této události utvořila zvláštní komise v čele s předsedou Věnceslavem Švihovským, která spolupracovala s NRČ.²⁹⁰

Cílem těchto propagačních akcí bylo informovat širokou veřejnost o Čechoslovácích v cizině, s důrazem na děti a dospívající. Ve školách mělo dojít k pravidelným výkladům o krajanech, zapojit se měly též tělovýchovné organizace a samotné rodiny. Mezi prostředky patřil rozhlas, tisk a mnohé přednášky o významu československého zahraničí konající se po celé republice.²⁹¹ Občané si měli uvědomit potřebu pečovat o emigranty s ohledem na fakt, že tvořili přibližně pětinu celého národa. Jádro emigrace ve Francii tvořila Československá Kolonie, Paříž sice přestala být výlučným středem emigrace, přesto se v ní nadále koncentrovalo velké množství Čechů a Slováků a přetrvala tak jako nejpočetnější centrum

²⁸⁹ Počet emigrantů se váže především k 30. letům.

²⁹⁰ Masarykův den československého zahraničí. In: *Československá Paříž*, roč. 3, č. 51, 1935, s. 1.

²⁹¹ KOCOUREK, Rost. Den československého zahraničí. In: *Krajan*, roč. 2, č. 10, 1933, s. 82-84.

Francie. Hlavní důraz kladla na zvýšení sociální ochrany vystěhovalců.²⁹² Akce se v roce 1934 účastnil předseda Kolonie Ondřej Flanderka, který pohovořil o významu této organizace. Dny vždy provázela slavnostní schůze v poslanecké sněmovně za předsednictví prezidenta ČÚZ Jana Auerhana.

Druhý Den měl ještě širší propagační akci, souviselo to též s tím, že v roce jeho konání, 1935, měl prezident jubilejní 80. narozeniny a právě tento rok došlo k pojmenování tohoto a následujících Dnů jeho jménem. Oproti prvnímu, který položil základy k uskutečňování zmíněných cílů zaměřených na péči „*v podpoře strádajících čs. příslušníků v cizině, v sociální a právní ochraně dělnictva smlouvami o reciprocitě po stránce sociální, ale i v podpoře jejich kulturních a lidovýchovných potřeb,*“²⁹³ měl být druhý konkrétnější, co se výsledků týče.²⁹⁴ V rámci jeho oslav vypravil Autoklub ČSR tři vozy, do Vídně, Paříže a Záhřebu, posádky měly vyřídít pozdravy svým krajanům a poté je od nich opětovat zpět doma. Pařížská posádka navštívila pařížského Sokola a Kolonii.²⁹⁵ Tato akce demonstrovala propojení oslav v rámci ČSR se zapojením zahraničí.

V poslanecké sněmovně promluvil u příležitosti akce Flanderka, který seznámil ostatní přítomné s faktem, že Kolonie má v té době již 35 odboček, a zdůraznil opět sociální aspekt požadované pomoci, neboť kvůli dobíhající hospodářské krizi byla zvýšená potřeba péče o nezaměstnané,²⁹⁶ kterým tato organizace zajišťuje jídlo a nocleh, vše hlavně díky obětavosti zámožnějších zahraničních krajanů a součinnosti zastupitelských úřadů.²⁹⁷ V podstatě se jednalo o velmi podobné poselství své vlasti, jaká chodila i z jiných stran. Druhý Den byl rovněž doplněn o výstavu československých zahraničních škol, která probíhala v rozmezí 7.-13. března. V prostorách filozofické fakulty v Praze se shromáždily materiály z ciziny po předchozím československém apelu, Francie byla kupříkladu zastoupena písemnými pracemi dětí a statistickými údaji.²⁹⁸

Třetí Den přinesl spolupráci veškerých celonárodních organizací, slavnost se vysílala rozhlasem nejen doma, ale také do zahraničí, a byl doplněn výběrací akcí Jubilejního fondu.²⁹⁹ V jeho rámci se konala další výstava, tentokrát československé lidovýchovy a tisku

²⁹² GÜRTH, Karel. Den československého zahraničí. In: *Československá Paříž*, roč. 2, č. 25, 1934, s. 1.

²⁹³ Cit.: Masarykův den československého zahraničí. In: *Vystěhovalec*, roč. 31, č. 3, 1935, s. 3.

²⁹⁴ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 778, ČÚZ MZV, 20. 11. 1934.

²⁹⁵ Masarykův den československého zahraničí. In: *Československá Paříž*, roč. 3, č. 52, 1935, s. 2.

²⁹⁶ Denně bylo takto postaráno přibližně o 200 lidí.

²⁹⁷ Dále Kolonie udržovala dispensář a z její iniciativy vzešlo i zřízení pěti doplňovacích škol a přibližně dvaceti knihoven. Její předseda poukázal též na to, že venkovské odbočky jsou většinou tvořeny Slováky. NA. ČÚZ I, k. 26, inv. č. (sign.) Den čs zahraničí 1935. Těšnopisecký zápis slavnostní schůze Masarykova dne československého zahraničí, 3. 3. 1935.

²⁹⁸ PLUHAŘ, J. *Češi a Slováci...*, s. 57, 59 a 61.

²⁹⁹ SEDLÁČEK, J. III. Masarykův den československého zahraničí. In: *Krajan*, roč. 5, č. 3, 1936, s. 7 a č. 4, s. 5.

v zahraničí.³⁰⁰ Při čtvrtém Dni byla uspořádána po celý březen 1937 výstava v Národním Muzeu „T. G. Masaryk a zahraniční krajané“, mapující vzpomínky na jeho práci mezi nimi.³⁰¹ Oproti předchozímu roku, kdy byly oslavy vedeny hlavně do šířky, měl být tento ve znamení jejich slavení do hloubky. V praxi to znamenalo, že se nebudou pořádat s důrazem i na každou malou obec, ale spíše v menší míře, zato bude důkladnější pozornost zaměřena na větší města.³⁰² Při žádosti ČÚZ na pořádání již čtvrtého Dne uvedl zahraniční ústav účel akce: „*má za úkol upravit a soustředit evidenci československých příslušníků a krajanů v cizině, sledovati, podněcovati a podporovati národní, kulturní a hospodářské styky jejich se starou vlastí, působiti k tomu, aby se státní záštitou a podporou, organisovanou péčí veřejnou a dobrovolnou (...) pracovalo se soustavně k jejich národnímu, hospodářskému, kulturnímu a mravnímu povznesení;*(...)“³⁰³ V roce 1937 se nepořádaly veřejné sbírkové akce, ale pouze menší sbírky.³⁰⁴ Toho roku byl v Praze přítomen i Karel Hanuš, sociální referent Kolonie, jenž se ve svém projevu vyjádřil: „*Češi a Slováci, sdružení v Československé kolonii v Paříži, opět používají příležitosti k tomuto shromáždění, aby obnovili a osvěžili pouta, která je vízí k Československu.*“³⁰⁵ Z toho je patrné, že Francii pořádané Dny nebyly lhostejné. Pátý Den spadl do jubilejního roku. Slavilo se dvacet let od vzniku republiky, deset let fungoval ČÚZ a naplánován byl desátý Vsesokolský slet do Prahy.³⁰⁶ ČÚZ ho organizoval spolu se spolkem Komenský, sbírky měly tentokrát probíhat pro Jubilejní fond celý březen ve všech částech republiky. Na Slovensku je spolupořádala Slovenská odbočka Národní rady v Bratislavě.³⁰⁷ Oslav se pochopitelně účastnily i církevní organizace.

Pokud pomineme výše zmíněné výstavy konané v rámci Dní snažící se přiblížit krajanův život, byly organizovány i některé další. Zde uvedme jako první příklad expozici zahraničních Čechoslováků v květnu 1928, jež tvořila součást demonstrace krajanů oddělení na výstavě sociální práce v Praze, která skýtala pohled do společenského a kulturního života krajanů v cizině.³⁰⁸ Druhou, větší akcí, byla expozice československého zahraničí v roce 1930, ačkoli se původně plánovala na rok 1929. Měla podat úplný obraz našich zahraničních krajanů a upozornit domácí veřejnost na jejich důležitost a význam. Současně měla být

³⁰⁰ Výstava československé lidovůchovy a tisku v zahraničí. In: *Krajan*, roč. 5, č. 4, 1936, s. 5.

³⁰¹ Masarykův den československého zahraničí. In: *Československá Paříž*, roč. 5, č. 94, 1937, s. 1.

³⁰² SEDLÁČEK, J. IV. Masarykův den československého zahraničí. In: *Krajan*, roč. 6, č. 4, 1937, s. 5.

³⁰³ Cit.: AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 780. IV. Den československého zahraničí, protektorát předsedy vlády, 23. 12. 1936.

³⁰⁴ Tamtéž.

³⁰⁵ Cit.: HANUŠ, Karel. Za Čechoslováky ve Francii. IV. Masarykův den československého zahraničí. In: *Krajan*, roč. 6, č. 6, 1937, s. 7.

³⁰⁶ SEDLÁČEK, J. V. Masarykův den československého zahraničí. In: *Krajan*, roč. 7, č. 2, 1938, s. 1.

³⁰⁷ Tamtéž, č. 4, s. 7.

³⁰⁸ FOLBER. Výstavka práce Čechoslováků v cizině. In: *Vystěhovalec*, roč. 24, č. 6, 1928, s. 1.

základem pro muzeum československého zahraničí při ČÚZ.³⁰⁹ Pořádala se při hospodářské výstavě na přelomu května a června a zahrnovala více oddělení, dala se tedy na ní spatřit ukázka československého školství v cizině, školní knihy a práce dětí či časopisy vycházející za hranicemi. Celkové hodnocení nebylo příliš pochvalné, neboť původní snahou bylo podat co nejširší přehled o emigraci, což však nebylo naplněno.³¹⁰

Masaryk byl ikonou pro celý národ, nejen že po něm byly pojmenovány Dny československého zahraničí a figuroval jako téma výstavy, ale jeho narozeniny se též slavily jak doma, tak za hranicemi. S jejich manifestací se ve Francii začalo ve stejné době, ve které se zahájilo pořádání Dní. Účastnily se jich bez výjimky všechny spolky a organizace, často trvaly delší dobu. Konaly se pod protektorátem vyslance Osuského, zahrnovaly přednášky věnující se významu osobnosti prezidenta, promítání filmů³¹¹ s československou tematikou, program byl tvořen z velké části dětmi ve formě divadelních představení či recitací, členové Sokola předváděli společná cvičení.³¹² Důležitou roli hrálo rádio, které vysílalo domácí hymny a koncerty československých autorů. O významu těchto vysílání svědčí postřeh u poslechu rozhlasu v Lyonu: „*Hrobové ticho; upřeně hledící zraky na tento malý zázračný přístroj dávaly tušiti, jaké dojetí způsobilo a kolik vzpomínek oživilo těchto několik milých slov a lahodné melodie našich hymen.*“³¹³ Součástí oslav byly ranní nedělní bohoslužby s českými a slovenskými zpěvy organizované katolickou misí, v Paříži sloužil mše Msgr. Zháněl.³¹⁴ Rok 1935 se jevil nejokázaleji vzhledem k prezidentovu jubileu, nicméně všechny roky vykazovaly důkladnou přípravu a demonstrovaly sepětí krajanů, ve kterém Masaryk figuroval jako postava, se kterou se mohli ztotožnit a mít díky ní pocit, že někam patří, nebyli tedy plně vykořeněni v cizí zemi. Dokazuje to i skutečnost, že posílali prezidentovi ze zahraničí množství blahopřejných dopisů.³¹⁵

Další demonstrací sepětí emigrantů s vlastí se staly oslavy 28. října, svátku, kvůli němuž se ve své době konaly relativně velké manifestace a pro československé zahraničí představovaly jakousi vzpruhu, mělo se s čím identifikovat. Den vzniku samostatného Československa byl taktéž ve Francii slaven ve větším měřítku až od 30. let, celkově můžeme tvrdit, že až hospodářská krize byla jistým impulsem ke konání národních manifestací.

³⁰⁹ Výstava československého zahraničí v roce 1929 v Praze. In: *Vystěhovalec*, roč. 24, č. 12, 1928, s. 3.

³¹⁰ Výstava československého zahraničí. In: *Vystěhovalec*, roč. 26, č. 6, 1930, s. 3.

³¹¹ Např. film „Praha“.

³¹² SCHRÖDER, F. Narozeniny prezidenta Masaryka oslaveny mezi našimi krajany ve Francii. In: *Československá Paříž*, roč. 2, č. 29, 1934, s. 2.

³¹³ Cit.: KAŇKOVSKÝ. Narozeniny prezidenta Masaryka oslaveny mezi našimi krajany ve Francii. In: *Československá Paříž*, roč. 2, č. 29, 1934, s. 2.

³¹⁴ Oslavy Masarykových narozenin ve Francii. In: *Československá Paříž*, roč. 3, č. 52, 1935, s. 2.

³¹⁵ LINHART, Josef. Národ slavil Masaryka. In: *Vystěhovalec*, roč. 31, č. 3, 1935, s. 1.

Roku 1933 to bylo právě 15leté výročí, 28. říjen se konal pod patronací Osuského, v jehož rámci se vybíraly finanční prostředky použité příštího roku na zájezd dětí k moři. Mezi doprovodné akce patřily přednášky, divadelní představení, sbory zpívající národní písně a hymny.³¹⁶ V pařížském chrámu Notre Dame se opět pod záštitou Osuského pořádal přednáškový večer pařížského generálního vikáře Ch. Queneta, který hovořil o historii Československa. Na témže místě se také konala slavnostní mše a kázání Msgr. Zháněla k 1100. výročí založení prvního křesťanského chrámu v Nitře a pochopitelně i k jubileu vzniku republiky. K organizaci se připojil i Spolek francouzských katolíků. Událost měla velký propagační význam, což potvrzuje i účast pařížského arcibiskupa kardinála Jeana Verdiera.³¹⁷

Následující oslavy se konaly v menším měřítku, roku 1934 došlo k tragické události zavraždění jugoslávského krále Alexandra III. a francouzského ministra zahraničí Louise Barthoua. Původně bylo plánováno odhalit pomník padlým krajanům na hřbitově Père Lachaise, jenž byl darem pražského Památníku osvobození a slavnosti se měli účastnit jak českoslovenští, tak francouzští vládní činitelé. Kvůli státnímu smutku byla tato událost přeložena až na prosinec. Podobně se odložilo odhalení Pamětní desky, daru Kolonie, jenž se mělo konat na náměstí Palais Royal v Paříži. Taktéž připravovaný ples Sdružení československých dobrovolníků musel být posunut. Ti tak nakonec alespoň „oživili“ oheň u hrobu neznámého vojína, tato událost bývala v tento výroční den pravidlem.³¹⁸ Další roky probíhaly standardně bez zásadní překvapující události, což však nijak nesnižovalo jejich význam.

Jak je patrné z předchozího textu, Čechoslováci ve Francii se snažili neztrácet kontakt s vlastní a naopak. Bylo důležité dát jim najevo, že o ně jejich původní domovina stojí a nejsou jí lhostejní. Díky rozhlasu bylo možné vysílat krajanům různá poselství a upevňovat vzájemná pouta. Stmelující postavou byl Masaryk, jenž symbolizoval morální autoritu státu, ke kterému vzhlíželi se skoro až náboženskou úctou Češi i Slováci jak doma, tak v zahraničí.

4.2. SJEZDY ZAHRANIČNÍCH ČECHŮ A SLOVÁKŮ

Sjezdy měly přispět k utužení svazku krajanů s Československem, zjistit, co potřebují a na tom základě jim případně pomoci. To byly především cíle 30. let, ale již před vznikem ČÚZ se konala dvě taková setkání. Brzy po válce se v září 1919 pořádal sjezd zahraničních Čechů v Praze, hostil delegáty z různých zemí včetně Francie, a položil základy nové

³¹⁶ Oslava 28. října v Paříži. In: *Československá Paříž*, roč. 1, č. 19, 1933, s. 1.

³¹⁷ Československá oslava v Notre Dame. In: *Československá Paříž*, roč. 1, č. 20, 1933, s. 2.

³¹⁸ Rozsah oslav 28. října v Paříži omezen. In: *Československá Paříž*, roč. 2, č. 42, 1934, s. 1-2.

spolupráce.³¹⁹ Impulsem k jeho svolání byly nevalné vyhlídky vystěhovalců z důvodu zaměření mnoha zemí proti cizincům. Každá země potřebovala různou měrou obnovit své hospodářství a stavěla se tak nepřátelsky k cizozemským dělníkům.³²⁰ Ideovou myšlenkou bylo vytvořit jednotnou centralizovanou organizaci, což se, jak bylo uvedeno v předchozí kapitole, ještě dlouhou dobu neuskutečnilo.³²¹ V červenci 1927 se pořádal další sjezd, tentokrát už zahraničních Čechů i Slováků, ale výhradně z evropských zemí, konkrétně zástupců československých kolonií. V Praze se sešlo u příležitosti druhé dělnické olympiády 40 delegátů zastupujících 75 spolků.³²² Nebyl všeobecný, neboť nebyly osloveny všechny spolky k účasti, za což mohl pravděpodobně levicový charakter setkání, vedený jako „jednotná fronta třídně vědomých čl. Vystěhovalců.“³²³ Delegáti pouze přednesli svá přání a stížnosti,³²⁴ nebyly prezentovány žádné referáty.³²⁵ Sjezd tak nabyl formy spíše informativního charakteru, než snaze vyvodit nějaké důsledky.

Odlišně působil sjezd v následujícím desetiletí ve smyslu lepší organizace a projevování skutečného zájmu o své zahraničí. O nutnosti uspořádat tuto událost se diskutovalo od samého počátku 30. let. Českoslovenští státní příslušníci v cizině urgovali vlast, že nemají zaručeny různé výhody plynoucí z domácího sociálního opatření. Československo v té době ještě nesjednalo mezistátními úmluvami stejné výhody svým příslušníkům a navíc věnovalo jen malou pozornost sociálním a kulturním potřebám krajanů, což vyvolalo u mnohých kolonií nevoli. Jejich jednotlivá ústředí tak navazovala přátelské styky mezi sebou a dospěla k dohodě o společném postupu, tedy nutnosti svolání sjezdu zástupců z ciziny z řad vystěhovalců do Prahy, původně plánovaný na rok 1931.³²⁶

Uskutečnil se však až v létě 1932, jeho účelem bylo stanovit na základě všestranného materiálu ve formě rezolucí program krajanské péče a zásady řešení emigrační otázky.³²⁷ Konán byl pod záštitou ČÚZ, protektorát nad ním držel ministerský předseda Udržal. Měl vyřešit vzájemný poměr krajanů k republice a naopak. Tím, že to byl prvně konaný sjezd takového

³¹⁹ Sjezd zahraničních Čechů v Praze. In: *Český Vystěhovalec*, roč. 15, č. 19, 1919, s. 1-2.

³²⁰ Jak bylo uvedeno v první kapitole, později naopak byli cizinci zváni na pomoc s obnovou země.

³²¹ Všem krajanům a krajanským spolkům v cizině! In: *Český Vystěhovalec*, roč. 15, č. 19, 1919, s. 2.

³²² Spolky z Německa, Francie, Švýcarska, Nizozemí, Jugoslávie, Maďarska a Rakouska.

³²³ Cit.: Sjezd vystěhovalců v Praze. In: *Emigrant*, roč. 2, č. 4, 1927, s. 4-5.

³²⁴ Jako bylo například udělování zvýšení podpor válečným poškozeným, popřípadě repatriace práce neschopných, možnost uzavírání sňatků chudších krajanů na československých konsulátech, vydávání a prodlužování pasů pokaždé na 5 let, úprava chudinské péče, zřizování mateřských škol, vybudování státní ozdravovny pro děti a přestárlé osoby atd. Sjezd zahraničních Čechoslováků v Praze. In: *Československá Emigrace*, roč. 2, č. 5, 1927, s. 22.

³²⁵ Za francouzskou stranu uveďme požadavky co nejdříve uzavřít smlouvu s Francií o Asistenční službě, tj. aby krajané byli povinně přijímáni do ošetření v řadových francouzských nemocnicích, a zřídit československou školu v Méricourt sous Lens. Sjezd vystěhovalců v Praze. In: *Emigrant*, roč. 2, č. 4, 1927, s. 4-5.

³²⁶ Sjezd zahraničních Čechoslováků. In: *Vystěhovalec*, roč. 26, č. 2, 1930, s. 2.

³²⁷ Výročná zpráva Čsl. ústavu zahraničního za rok 1931. In: *Krajan*, roč. 1, č. 1, 1932, s. 21-22.

typu, nebyl ještě organizován dokonale. Chyběl mu pevný volební řád, neboť v každé zemi byla pravidla v koloniích nastavena trochu odlišně. Proto na něj byly pozvány ústřední nebo alespoň hlavní organizace v oslovených státech.³²⁸ Za Francii se zúčastnila Kolonie, za níž pohovořil předseda Flanderka o jejím významu a Hanuš, jenž spíše upozornil na potřebu zvýšení zájmu Československa o své emigranty. A teoreticky i Sokol, který byl zastoupen v podobě zahraniční župy. Setkání bylo ve své podstatě pracovní, mělo vyřešit některé vystěhovalcké problémy omezené však jen na ty nejpodstatnější, k nimž byla potřeba účast vlasti.³²⁹ Otázky, jež si krajané mohli projednat sami nebo mezi sebou, zde neměly místo. Současně se tu diskutovala problematika nastavení pravidel, na jejichž základě by měl být svolán příští sjezd.³³⁰ Stejně jako další manifestace měl demonstrovat jednotnost národa v celém světě. V tom byl ideovým podkladem pro první Den československého zahraničí. Hlavním vyústěním celé akce byl souhlas s požadavkem novelizace zákona o vystěhovalectví, zejména co se ochrany a podpory vystěhovalců týče. V něm také rozlišit emigraci na dvě skupiny – organizovanou, přechodného rázu a volnou, většinou trvalou. Dále lépe informovat o místě, kam se lidé chystají, a situaci v něm. Důraz byl také kladen na uzákonění péče o repatrianty.³³¹ Obavy Francie se totiž týkaly narůstajícího problému naturalizace občanů a tím jejich odtržení od vlasti, proto byl takový zájem o lepší úpravu legislativy, aby se tak nestávalo častěji, než bylo nutné.³³²

Druhý sjezd byl pořádán v nepříliš radostném roce v červenci 1938 v Luhačovicích. Původně měl mít motto „Krajané mezi Československem a cizinou“, který by vypíchl zejména úspěchy krajanů a tím jejich přínos v reprezentaci vlasti. Za všechny můžeme uvést Antonína Čermáka, jenž se stal starostou Chicaga.³³³ Změnou oproti předchozímu sjezdu byla možnost účasti každého krajana, tedy i toho, který nebyl zástupcem příslušné organizace.³³⁴ Pod tíhou politických událostí se upustilo od deklarovaného hesla, které vystředila spíše demonstrace připravenosti hájení své vlasti, krajané tak potvrzovali věrnost ke svému mateřskému národu. Nakonec nebyla účast příliš velká, neboť se do poslední chvíle nevědělo, jestli se setkání vůbec uskuteční. Mnozí vystěhovalci tak od návštěvy upustili, jiní přijeli, ale po určité době váhání.

³²⁸ Sjezdu se zúčastnilo 254 delegátů z 16 zemí – Argentiny, Bulharska, Francie, Nizozemí, Jugoslávie, Kanady, Keni, Litvy, Maďarska, Mexika, Německa, Polska, Rakouska, Rumunska a Švýcarska.

³²⁹ Jednalo se o otázky všeobecné a organizační, školské, náboženské, lidovýchovné, tělovýchovné, dělnické, zemědělské, národohospodářské, vystěhovalcké a repatriační.

³³⁰ KOCOUREK, Rost. Sjezd zahraničních Čechů a Slováků v červenci 1932. In: *Krajan*, roč. 1, č. 1, 1932, s. 3-8.

³³¹ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 780. Sjezd zahraničních Čechů a Slováků v Praze 1932.

³³² NA. ČÚZ I, k. 25, inv. č. (sign.) 1. Sjezd krajanů-protokoly 1932. Sjezd zahraničních Čechů a Slováků 1932.

³³³ Antonín Čermák se v raném dětství přestěhoval s rodiči z Československa právě do Chicaga, kde se vypracoval až do čela města. Roku 1933 zemřel na následky atentátu mířeného pravděpodobně na prezidenta Roosevelta, který byl zrovna v Čermákově přítomnosti na své návštěvě města.

³³⁴ Mezi krajaný. II. sjezd zahraničních Čechoslováků. In: *Krajan*, roč. 7, č. 9, 1938, s. 5.

Schůze se odehrála v poslanecké sněmovně, „byla to doba, která způsobila, že krajané sami byli strženi manifestovati, že jsou záštitou svého domova.“³³⁵

Z výše uvedeného vyplývá, že sjezdy se pod ČÚZ konaly pouze v dobách, které charakterizovala nějaká krize. Ačkoli by bylo prospěšné zopakovat je častěji, vůle k nim přišla v prvním případě jako důsledek hospodářských potíží, které nešlo jen tak přehlížet, ve druhém pak určitá nejistota spojená s blížícím se soumrakem republiky. Československá iniciativa tak vykazovala nějaké výsledky, až když ji k tomu dějinné události nějak donutily. Připomeňme si, že ke sjednocení domácích organizací a tím ke společnému postupu všech došlo v podobě Domoviny až na jaře 1939. Na tomto místě je třeba podotknout, že výše zaujaté stanovisko nemá snižovat význam československé pomoci zahraničí, spíše jen poukázat na jeho nedostatky.

Abychom nebyli tolik nespravedliví, sjezd dal podnět ke vzniku Výboru zahraničních Čechů a Slováků v Praze, který byl vytvořen na valné hromadě ČÚZ 24. dubna 1933 jako poradní orgán složený z krajanů ústředních organizací, za Francii jí byla Kolonie. Ten měl za úkol připravit s ČÚZ další prohloubení krajanské organizace.³³⁶ První setkání Výboru se zástupci ústředních krajanských organizací se odehrálo v Praze v červenci 1934 za předsednictví Auerhana.³³⁷ Vesměs se tu opět opakovaly referáty z různých zemí o aktuální situaci. Jistou novinkou byla žádost francouzské Kolonie o přiznání volebního práva československým státním příslušníkům v zahraničí.³³⁸

Výbor se měl scházet jednou ročně a krajané zde měli referovat o svých poměrech a přáních. Otázkou zůstává, nakolik byly tyto schůze účelné, neboť o situaci zpravovaly vůdčí osobnosti zahraničí svou vlast průběžně, takže v přednesených referátech nemohlo zaznívat v zásadě nic nového. Jak bylo uvedeno ve druhé kapitole, Sokol se k činnosti Výboru postavil značně skepticky.

Sjezdy se nekonaly pouze všeobecně, kdy se jich účastnili zástupci emigrantů ze všech koutů světa. Aby mohli vystěhovalci v daných zemích formulovat jednotné požadavky, bylo potřeba i svolávat kongresy v rámci jednotlivých států. Ve Francii se ve 30. letech uskutečnily dva, na konci roku 1931 a počátkem roku 1936. Na nich se řešila aktuální situace a naléhavé potřeby, které se poté interpretovaly do vlasti.

³³⁵ Cit.: Po druhém sjezdu. In: *Krajan*, roč. 7, č. 15-16, 1938, s. 1.

³³⁶ Z organizací. Výbor zahraničních Čechů a Slováků. In: *Krajan*, roč. 2, č. 4, 1933, s. 35.

³³⁷ Jan Auerhan nebyl jen předsedou ČÚZ, ale také prezident Státního ústavu statistického.

³³⁸ GÜRTH, Karel. Výbor zahraničních Čechů a Slováků se sešel v Praze. In: *Československá Paříž*, roč. 2, č. 37, 1934, s. 3.

Prosincový sjezd 1931 hostil 74 delegátů a na jeho základě bylo vytvořeno memorandum se seznamem požadavků na československou vládu. Z těch hlavních prezentujeme založení finančního ústavu pro vystěhovalce, mezistátní dohody s Francií ohledně sociálního pojištění, rozvoj krajanských škol a vlastní středisko v podobě Národního domu v Paříži.³³⁹ Na jejich základě byla pořádaná jednání mezi domácí vládou a Francií o uzavření vzájemných sociálních smluv.³⁴⁰ Stejně jako první sjezd československých zahraničních krajanů pořádaný ČÚZ, i tento, organizovaný Kolonií, byl spíše takový zkušební. Cíle byly jasné, nicméně druhý byl konkrétnější, co se týče definování potřeb, a také mu nahrávala skutečnost, že některé záměry jmenované na prosincovém setkání byly naplněny. V tomto případě hovoříme o uzavření vzájemných pracovních smluv, vyhověno bylo též žádostem o odložení vojenské záložní služby a zlepšeny byly i otázky sociální péče.³⁴¹

Požadavky byly rozšířeny do všech oblastí.³⁴² Z jejich košatosti a množství z nich lze vyvodit, že krajanská péče nebyla plně vyhovující a idylická a stále na ní bylo mnoho co zlepšovat prakticky ve všech sférách. Ačkoli byly některé více než oprávněné, je na místě se zamyslet, zda to tak bylo u všech. Člověk má tendenci žít s pocitem, že by se mu mohlo dařit lépe, ať by na tom byl jakkoli dobře. Je tedy otázkou, kolik požadovaných cílů bylo skutečně potřeba a naopak, jak velká část z nich by se dala pojmout jako „nadstandard“. V nahuštěném výčtu potřeb tak vzniká dojem, že sami vystěhovalci místo, aby věnovali více úsilí v dosažení svých zájmů, psali radši každý sebemenší požadavek domácí vládě a tím byla jejich snaha odbyta a čekalo se na reakci z vlasti. Jistě je to velice zjednodušující tvrzení, ale kdyby bylo podáno méně bodů, více by bylo zřejmé, jaké jsou priority. Pak by na sebe lépe upozornily

³³⁹ Mezi další požadavky patřily nároky na plné rodinné příspěvky v nemoci a těhotenství, zajištění práva na podporu v nezaměstnanosti, invalidní renty, úrazové důchody, atd. Vesměs tedy požadavky sociálního charakteru. Podrobněji se jimi budeme zabývat v příští kapitole. NA. ČÚZ I, k. 25, inv. č. (sign.) 1. Sjezd krajanů – protokoly. Protokol z 26. 12. 1931.

³⁴⁰ Druhý sjezd československé emigrace ve Francii. In: *Československá Paříž*, roč. 3, č. 64/65, 1935, s. 3.

³⁴¹ PLUHAR, J. Druhý sjezd Čechoslováků ve Francii. In: *Národní rada*, roč. 16, č. 1-2, 1936, s. 22.

³⁴² Ze sociální oblasti šlo o podepsání mezistátní smlouvy o přiznání plných nároků z titulu zákona o sociálním pojištění, v němž by bylo zahrnuto i pojištění horníků, ratifikace smluv o podpoře v nezaměstnanosti a nemocničního ošetření pro nemajetné, zákrok u francouzských úřadů pro automatické vydávání pracovních průkazů pro československé učně a prominutí poplatků za carte d'identité z titulu nemajetnosti stářím sešlých, rychlejší vyřizování při stěhování se z jednoho departementu do druhého za účelem nové práce, umožnit zakládat vlastní živnosti benevolentnějším povoláním mistrovských zkoušek, pomoc repatriantům přiznáním nároku na výplatu vdovských rent, válečných poškozenců a dalších. Dále bezplatnou lékařskou prohlídku. Z právních záležitostí to bylo uznání francouzských dokladů o nemajetnosti při udělování práva chudých pro vedení sporů ve vlasti, výlučná příslušnost československého soudu ve věcech manželských a rozvodových, zrušení 10leté doby strávené mimo Slovensko jako automatické zrušení slovenské příslušnosti, sjednocení zákonodárství, udělení hlasovacího práva pro krajanů. Z kulturních vybudovat síť škol, zřídít dětské opatrovny, udělovat podpory při studiu, vybudovat řádnou římsko-katolickou a evangelickou misijní službu, vybudovat v Paříži putovní knihovnu, vysílat pravidelné relace v radiu v národních jazycích. Organizační cíl sledoval dokončení dobudování Kolonie jako ústředí, reorganizace ČÚZ, aby měli Slováci větší zastoupení ve vedení. AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 789. Požadavky československých vystěhovalců ve Francii, 25-26. 1. 1936.

zásadní požadavky, jako usnadnění styku Slováků s domácími úřady, které operovaly se zastaralými zákony a panovaly tak oprávněně obavy, že na jejich základě může každý z nich žijící za hranicemi více jak deset let přijít o své občanství.³⁴³ Dalšími zásadními body bylo pak lepší zajištění mezinárodními smlouvami³⁴⁴ a posílit slovenský vliv ve vedení ČÚZ.³⁴⁵ Naproti tomu úsilí o dobudování Kolonie jako ústřední organizace nebylo až tak nutné prezentovat domácí vládě, byla to veskrze interní záležitost Čechoslováků ve Francii, kterou by si měli zvládnout vyřešit sami. Dalo by se namítnout, že k vysněnému cíli byly potřeba finanční prostředky z domácí vládní pokladny, nicméně deklarovaná meta zní příliš široce na to, aby bylo jasné, čemu přesně by poslané peníze napomohly.

Pokud bychom chtěli obecně shrnout výše uvedené požadavky, vyplývá z toho, že důležité byly dvě věci – uskutečnění vzájemných smluv Československa a Francie a obdržení co nejvyšší finanční pomoci od vlasti, díky níž by mohli realizovat mnohé ze svých cílů. Kolonie tak, jak uvidíme v příští kapitole, jednala o dotacích s MSP, jemuž musela vykazovat každý rok, jak byla peněžní injekce využita a k jakým účelům bude další subvence určena následující rok.

³⁴³ Druhý sjezd československé emigrace ve Francii. In: *Československá Paříž*, roč. 3, č. 64/65, 1935, s. 3.

³⁴⁴ Pozdravujeme sjezd našich krajanů ve Francii. In: *Krajan*, roč. 5, č. 2, 1936, s. 1.

³⁴⁵ Sjezd Čechoslováků ve Francii. In: *Krajan*, roč. 5, č. 5, 1936, s. 8.

5. PÉČE O KRAJANY VE FRANCII

Krajané se často dostávali do situací, kdy bylo třeba domovské pomoci, ať šlo o finanční, materiální nebo duchovní podporu. Vlast se jim snažila vyjít vstříc, její angažovanost ale nebyla vždy dostačující. Domovská péče se také během času vyvíjela a přetvářela na základě požadavků zahraničních krajanů. Zásadním mezníkem byla bezpochyby hospodářská krize, která udeřila v polovině sledovaného období a znamenala pro stát i soukromé organizace nárůst výdajů a dalších starostí s ní spojených. V roce 1932 se v jejím důsledku s ohledem na kritickou situaci vydal značný počet krajanů zpět do vlasti, mohli si to však dovolit pouze taci, kteří měli na cestu domů prostředky. Chudší byli nuceni zůstat, finanční pomoc z Československa byla nedostačující a Kolonie tak pořádala různé stravovací a ubytovací akce. Vydala též apel na francouzskou veřejnost o peněžní a materiální pomoc.³⁴⁶

Základním obsahem péče byla snaha o zachování národního vědomí a udržení kulturních a hospodářských styků krajanů se starou vlastí.³⁴⁷ MZV iniciovalo vydání Klímovy studie *Čechové a Slováci za hranicemi*,³⁴⁸ která měla sloužit ke zdokumentování poznání života krajanů včetně jejich přibližného počtu.³⁴⁹ Vzhledem k tomu, že stát byl teprve nově vytvořen, chybělo přesnější povědomí, kde všude a v jakém rozsahu se příslušníci národa nacházejí.

Zákonem z 15. února 1922 byla soustředěna „*veškerá péče o vystěhovalce v ministerstvu sociální péče*“.³⁵⁰ To se staralo zejména o sociální otázky, které budou rozebrány v následující podkapitole. MZV pak fungovalo jako nadřazený orgán zastupitelským úřadům v cizině a jeho zpravodajský odbor³⁵¹ sbíral veškeré dokumenty o krajanech v cizině. Stal se tak ústředním činitelem studia osvětových a sociálních poměrů československých emigrantů v cizině. Ministerstvo zahraničí v tomto ohledu spolupracovalo i se soukromými organizacemi, jako byla NRČ, ČČK, České srdce, zahraniční župa sokolská, aby byly lépe hájeny československé zájmy a zlepšila se součinnost krajanské péče. Kontrolovalo a organizovalo své zahraničí na humánním, kulturním i propagačním podkladě.³⁵² Zjednodušeně řečeno, cesta od krajanů vedla přes místní zastupitelské úřady k MZV. To pak tlumočilo různá sdělení, podle své povahy, dalším domácím ministerstvům a organizacím.

³⁴⁶ Akce Čs. kolonie v Paříži pro nezaměstnané. In: *Vystěhovalec*, roč. 28, č. 1, 1932, s. 4.

³⁴⁷ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 774. Přehled činnosti MZV, 23. 6. 1926.

³⁴⁸ KLÍMA, S. *Čechové a Slováci za hranicemi*. Praha, 1925.

³⁴⁹ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 774. Přehled činnosti MZV, 23. 6. 1926.

³⁵⁰ Cit.: Tamtéž, MZV všem zastupitelským úřadům, oběžník, 20. 5. 1922.

³⁵¹ Zpravodajský odbor evidoval osvětové a sociální poměry, zahraniční úřady mu byly povinny zasílat čtvrtletní zprávy o aktuální situaci ve svém obvodu, podporoval zájezdy dětí k moři, dále krajanské časopisy či pomáhal organizovat kolonie.

³⁵² AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 774. Propagační činnost MZV, 1923.

Československo se aktivně zaobíralo krajanskou péčí. V různých memorandech sepsaných na konferencích Čechoslováků, ať už v rámci jednoho státu, či na sjezdech všech zástupců emigrantů dohromady, se dozvíдалo o jejich potřebách. Jeho role však nebyla pouze pasivní, též podnikalo různé inspekční cesty po cizině, aby se samo přesvědčilo o aktuální situaci. Základní těžkosti nebyly způsobeny pouze jednostranně. Za prvé si za ně mohli sami vystěhovalci, ti odcházeli z vlasti s přesvědčením, že ve Francii to funguje stejně jako doma, kde se o rizika staral stát nebo jiné organizace. Oproti tomu nová domovina byla silně individualistická. Druhým, neméně zásadním problémem, byla absence právní základny, jež by řešila dané záležitosti. *„Za těchto okolností celá sociální péče je ohromná směs individuálních případů, které opět nejen že je potřeba řešit individuálně, ale co je značně obtížnější, získávat i svépomocí peníze na jejich řešení, poněvadž dotace finanční, které jsou poskytovány, ukazují se rok od roku čím dál tím více nedostačujícími.“*³⁵³ V roce 1933 sepsali emigranti svá přání přímo Edvardu Benešovi. Stěžovali si, že v případě dělníků, kteří sem přišli na základě smluv, se vůbec nemyslelo na případ nemoci, nezaměstnanosti či úmrtí. Též se zapomnělo zajistit recipročními smlouvami právní statut a umožnit tak krajanům být na roveň s dělníky tuzemskými. Apelovali zejména na uzavření mezistátních smluv zahrnujících přiznání podpor v nezaměstnanosti, nárok na sociální pojištění, zejména pak u horníků, asistenční smlouvu v nemoci, nárok na hospodářský úvěr pro podnikání samostatných zemědělců a další.³⁵⁴ Jak z uvedeného vyplývá, krajanská péče byla velmi komplexním jevem a zahrnovala mnoho dílčích aspektů, které bylo třeba dostat do vzájemné symbiózy.

Potřeby krajanů se zjišťovaly prostřednictvím rezolucí na sjezdech, výročními zprávami organizací nebo též řečenými inspekčními cestami. Ty však neplynuly jen z vlastní iniciativy státu, ale šlo též o prověření jistých stížností na špatné zacházení ze strany zaměstnavatele. V polovině dvacátých let tak jistý Jaroslav Netoušek navštívil hornickou kolonii na severu Francie, kdy přišel s informací, že ti, kdo sem přišli bez pracovní smlouvy, jsou na tom dle jejich slov lépe než „spolupříšlí“, kteří ji mají uzavřenu. Údajně poskytovala výhody spíše zaměstnavatelům než dělníkům.³⁵⁵ Jozef Rudinský v podobné době podnikal cestu z pověření ministerstva zemědělství tentokrát mezi rolníky, ze které podal zprávu o mzdách, situaci ohledně bydlení a pracovních podmínek, jež nebyla sice plně uspokojivá, ale také ne

³⁵³ Cit.: Těžkosti sociální práce ve Francii. In: *Československá Paříž*, roč. 3, č. 62, 1935, s. 1.

³⁵⁴ NA. ČÚZ I, k. 50, inv. č. (sign.) Francie všeob. 1929-1939. Čs. Kolonie Benešovi, 28. 12. 1933. Mezi další požadavky patřilo například zisk příspěvku na stavbu Československého domu, kde by se nacházely též sociální instituce, dále aby nebyla aplikována taxa na cizince 5-10 %, aby měli krajané volební právo a zřízení dalších honorárních konzulátů, například v Agen v jihozápadní Francii.

³⁵⁵ BALÁŽ, C. c. d. Dokument č. 11, zpráva Jaroslava Netouška o návštěvě dělnických kolonií v severní Francii, 31. 8. 1925.

alarmující.³⁵⁶ Po vzniku ČÚZ se staral právě tento orgán o zmíněné akce, hned v roce 1929 byly podniknuty dvě návštěvy. První provedl Ž. Vodseďálek, který se sešel se sociálním referentem Kolonie Karlem Hanušem a přímo s ním konzultoval potřeby krajanů³⁵⁷ a možnosti spolupráce těchto dvou institucí a který se též vydal do konzulárního obvodu v Lille,³⁵⁸ kde emigranti řešili problém v podobě své silně levicové orientace, což jim zavíralo mnohé dveře Francouzů.³⁵⁹ V září toho roku se do Francie vydal sám ředitel ČÚZ Václav Tlapák, jenž po detailním seznámení se se situací poslal pak svou zprávu³⁶⁰ všem ministerstvům, aby je o ní uvědomil a ta podle ní případně mohla postupovat.³⁶¹ Inspekčních cest bylo pochopitelně více, nemá však smysl všechny uvádět. Jejich důležitost byla nesporná, ne vždy byla totiž jistota, že krajané uváděli pravdivé informace, případně je podávali silně subjektivně zbarvené. Díky poskytnutým informacím mělo Československo jistým způsobem objektivní pohled na situaci a mohlo ji lépe zhodnotit a zpracovat.

Největší nezbytností zůstávala po celou dobu finanční pomoc, bez níž by se vystěhovalci neobešli. Československo mělo zájem na organizování svého zahraničí v podobě institucí, nebylo možné posílat peníze jednotlivcům. Ti ani sami o sobě neměli žádný nárok na podporu v této podobě, a to ani v případě nemajetnosti. Přesto ale existovaly určité výjimečné případy, jejichž počet byl ale zanedbatelný.³⁶²

Příspěvky tak byly posílány jednotlivým institucím, které je dále přerozdělovaly, jak bylo třeba. Nicméně musely přesně vykazovat, za co byly peníze utraceny. Veškeré finance ale putovaly do Francie pouze na žádost, nebyl žádný úzus automatického placení v rámci určitého časového období. Ačkoli některé platby probíhaly pravidelně, částka se pokaždé lišila podle posouzení státu a bez žádosti na subvenci a přesného popisu, na co má být použita, na ni nebylo možno dosáhnout. Nejvíce peněz šlo přímo Kolonii, která byla v podstatě ústředím krajanských spolků, platby dostávala většinou v ročních intervalech. Využívaly se pak na školy, jazykové

³⁵⁶ BALÁŽ, C. c. d. Dokument č. 13, Jozef Rudinský ministerstvu zemědělství, 29. 12. 1925, s. 45-46.

³⁵⁷ Kolonie byla finančně podporována ministerstvem školství a národní osvěty, ale poté, co se přišlo na to, že používala prostředky na jiné než kulturní účely z důvodu její finanční krize, přišla tak o důvěru svého donátora a příspěvky jí byly sníženy. NA. ČÚZ I, k. 50, inv. č. (sign.) Francie všeob. 1929-1939. Vodseďálek, záznam o návštěvě krajanů, 26. 6. 1929.

³⁵⁸ V místním konzulátu zaznamenal Vodseďálek kritickou situaci, co se školství týče, měly dle jeho zprávy menší úroveň než v Československu a působily zanedbaně. Tamtéž.

³⁵⁹ Tamtéž.

³⁶⁰ Cesta byla podniknuta pod tezí, že ČÚZ má za úkol dávat rady vystěhovalcům, proto je třeba vědět, jak se jim daří. Tlapák objevil případy, kdy dotyční počítali úplně s něčím jiným, než co na ně ve Francii čekalo, například byt nebo pole ve špatném stavu. Dále zjistil, že místní kolóni neuměli často francouzsky a neměli při sobě tlumočníka, s majitelem je tedy obtížné se na čemkoli dohodnout. Dělníkům například vadilo, že při najímání neviděli smlouvu. V této oblasti Tlapák ihned intervenoval a podařilo se mu zajistit, aby dělníci napříště dostali do ruky smlouvu dříve, než budou s vystěhováním souhlasit.

³⁶¹ NA. ČÚZ I, k. 50, inv. č. (sign.) Francie všeob. 1929-1939. Tlapák, cesta do Francie, 17. 10. 1929.

³⁶² AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 774. MZV všem zastupitelským úřadům, oběžník, 20. 5. 1922.

kurzy, propagační přednášky či sociální a podpůrnou činnost.³⁶³ Ne vždy byly ale poskytnuty v požadované výši. Všechno muselo být pochopitelně posléze vykázáno. Podpora přicházela ze státních organizací zejména z MZV, MSP, MŠANO, ministerstvo zemědělství, ministerstvo zdravotnictví a tělesné výchovy. Podobně jako Kolonie, i jednotlivé spolky mohly žádat o subvence k určitým účelům, ať už obecně na podporu činnosti, tak přímo na specifikovanou jednorázovou záležitost, jakou bývaly oslavy 28. října, které mohly být též rozšířeny o požadavek na „zakoupení praporu k tomuto účelu,“ jako v případě spolku Svornost v Barlin.³⁶⁴ Jiným příkladem bylo MŠANO, které takto podpořilo spolek Komenský v Merlebachu na československý doplňovací kurz.³⁶⁵ Ministerstvo zdravotnictví a tělesné výchovy zase přispívalo na zakoupení tělovýchovného náradí, což byla pro názornou demonstraci záležitost Všesportovního a dramatického kroužku v Méricourt sous Lens.³⁶⁶

Pro stát byla důležitá sebepropagace, aby krajané nezapomínali, či jsou součástí. Ve Francii se narodilo množství dětí, které znaly svou zemi jen z vyprávění, a hrozilo postupné zpřetrhání vazeb. Československo muselo vynakládat úsilí, aby se svým krajanům neustále připomínalo a manifestovalo o ně svůj zájem. Část financí tak šla na přednášky, v případě Sokola byla republika prezentována například při příležitosti jeho sletových akcí.³⁶⁷

Úkolem státu nebylo jen poslouchat nářky ze zahraničí a adekvátně je řešit, ale též těmto situacím předcházet. Zemský úřad v Praze vydal informační příručku pro vystěhovalce, kde se uvádělo, co je ve Francii čeká a jak se mají chovat, včetně administrativních záležitostí.³⁶⁸ MSP varovalo v roce 1927 budoucí emigranty, aby se do Francie nevydávali bez předem uzavřené pracovní smlouvy a upozorňovalo je na nutnost opatřit si na místě cizinecký průkaz.³⁶⁹ Ministerstvo zemědělství poskytovalo subvence ČÚZ, aby provádělo poradnictví československým zemědělcům. Nejčastějším jevem bylo záukolovat krajanů již déle žijících ve Francii, aby figurovali jako rádci nově příchozím, nebo dohoda s určitou odbočkou Kolonie, jež se o ně měla v daném místě starat.³⁷⁰ Vstříc šla v této oblasti i sama Francie, kdy její ministerstvo zemědělství kontaktovalo svůj protějšek v Československu s informacemi o aktuálních pracovních možnostech.³⁷¹ V březnu 1933 nabídlo francouzské MZV

³⁶³ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 787, České kolonie v cizině ministerstvu financí, 11. 3. 1922.

³⁶⁴ Cit.: AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 790. Vyslanectví ČSR v Paříži MZV, 12. 9. 1928.

³⁶⁵ Tamtéž, MŠANO vyslanectví ČSR v Paříži, 20. 6. 1927.

³⁶⁶ Tamtéž, ministerstvo veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy vyslanectví ČSR v Paříži, 9. 10. 1926.

³⁶⁷ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 780. Sokolská župa zahraniční MZV, 18. 8. 1926.

³⁶⁸ BALÁŽ, C. c. d. Dokument č. 54, Informační příručka pro čsl. vystěhovalce do Francie, srpen 1931, s. 133-145.

³⁶⁹ Zprávy. In: *Naše zahraničí*, roč. 8, sv. 1, 1927, s. 42.

³⁷⁰ NA. ČÚZ I, k. 51, inv. č. (sign.) Francie, zemědělská kolonizace 1929-1938. Ministerstvo zemědělství ČÚZ, 30. 12. 1937.

³⁷¹ BALÁŽ, C. c. d. Dokument č. 62, francouzské ministerstvo zemědělství čsl. zemědělcům, 1933, s. 165-169.

československému vyslanectví v Paříži návrh projektu na zlepšení najímání sezónních zemědělských dělníků a účast na jejich dopravě do cílové destinace.³⁷² Na domácí půdě se mu následně věnovalo ministerstvo zemědělství, které poté své stanovisko předalo místnímu MZV, v jehož kompetenci bylo jednat s cizinou.³⁷³

Krajanské péči se věnovalo mnoho různých institucí, které se snažily, aby domovina nebyla zapomenuta a vystěhovalci nestrádali. Ne vždy se ale dařilo tento záměr splnit, na vině byl především nedostatek financí k těmto účelům. Dalšími těžkostmi byly též dohody s Francií, jichž se dosahovalo velice zdlouhavě kvůli častému střídání tamních vlád, kdy každá disponovala jiným přístupem k daným záležitostem, a co dohodla jedna vláda, druhá s tím nemusela souhlasit. Situaci samozřejmě ztěžovala velká fragmentace domácích organizací, přes jejichž bohatou spolupráci nebyly schopny vytvořit jednotný zastřešující orgán, který by sjednotil politiku zahraničních krajanů. Na následujících stránkách se budeme věnovat jednotlivým typům pomoci zejména v oblasti sociální, kulturní a církevní.

5.1. POMOC V SOCIÁLNÍ OBLASTI

Sociální pomoc tvořila jednu z nejžádanějších oblastí. Během hospodářské krize se ocitlo mnoho emigrantů bez zaměstnání, čímž byli odkázáni na finanční prostředky z domova. V podobné situaci se nacházeli i ti, jimž se v cizině nespĺnila očekávání, a mzdy nestačily na rozrůstající se rodiny. Některé se tak pohybovaly na hranici chudoby. Důležitost této sféry byla podtržena zřízením funkce sociálního referenta při Československé Kolonii, s níž je spjata postava Karla Hanuše.³⁷⁴ Jako jednatel Kolonie vedl všechny krajanské záležitosti, současně působil jako již uvedený sociální referent a od roku 1937 i jako zemědělský poradce pro Francii. Z toho plynula jeho naprostá vytíženost.³⁷⁵ Každý rok podával zprávu³⁷⁶ o své činnosti MZV, na starosti měl hlavně tlumočnickou službu, jež byla využívána převážně v záležitostech vyřizování úrazů při práci, a pořádání přednášek propagujících domovinu.³⁷⁷

³⁷² Tamtéž, dokument č. 63, francouzské MZV čsl. vyslanectví v Paříži, 1933, s. 169-175.

³⁷³ Tamtéž, dokument č. 64, stanovisko ministerstva zemědělství v Praze k francouzskému návrhu projektu na zlepšení najímání čsl. zemědělců, 1933, s. 176-178.

³⁷⁴ Karel Hanuš byl bývalý učitel, tajemník Československé Kolonie a její sociální referent od dubna 1926. Zprvu byl honorován MZV, protože jeho hlavní náplní byly politické záležitosti, poté ho začalo z poloviny financovat MSP a od srpna 1932 spadal pak výhradně pod ministerstvo sociální péče.

³⁷⁵ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 778. Referát z cesty J. Sedláčka, 15. 9. 1936.

³⁷⁶ Informace podával i za kratší časové úseky, nicméně v ročním přehledu je všechny shrnoval. Konkrétně poskytoval bezplatnou asistenci ve věcech tlumočnických, v součinnosti se zastupitelskými úřady v péči o vystěhovalce sledoval jejich podmínky a poměry, jejich účast na instituci dílčího kolonátu, což zahrnovalo poskytování rad a další pomoci kolonistům, dále zprostředkování práce a rady a pomoci v sociálních otázkách. Pomáhal organizovat krajany do spolků sloužících jako odbočky Kolonie, konat přednášky, hlavně pak o státním svátku 28. října. AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 788. Služební smlouva.

³⁷⁷ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 788. Zpráva o činnosti Karla Hanuše, 15. 12. 1932.

Tento druh pomoci zahrnoval širokou škálu všelijakých činností zaměřených na řešení problémů, popřípadě na jejich předcházení. Občany chystající se za hranice bylo třeba informovat o aktuálních pracovních podmínkách a situaci v dané lokalitě. Pomoc emigrantům zahrnovala finanční podpory, obrátit se také mohli na příslušné pracovníky pohybující se v terénu. Péče zahrnovala tlumočnické služby, ověřovaly se stížnosti, v případě potíží se projevovala snaha o nápravu poměrů. Do Československa mířily takřkájící stohy stížností, ať již ze strany nespokojených krajanů nebo naopak od francouzských zaměstnavatelů, které bylo nutno prošetřit a zaujmout k nim nějaký postoj. V neposlední řadě se uzavíraly mezistátní smlouvy o sociálním pojištění, lékařské péči a další.

Jak již bylo uvedeno, veškerá péče o vystěhovalce byla soustředěna do rukou MSP. To mělo omezené možnosti, pomoc nemohl dostat každý. „*Peněžité podpory musí být omezeny na míru nejmenší a budiž dbáno toho, aby skutečně byly použity k účelu, pro který byly určeny*“, praví se v oběžníku z roku 1922.³⁷⁸ Dále se v něm objevuje doporučení zakládat v cizině spolky, aby vypomáhaly krajanům v nouzi a ulehčily agendu zastupitelských úřadů.³⁷⁹ Při MSP se na počátku roku 1926 ustavil poradní výbor v podobě meziministerské komise pro vystěhovalectví, přistěhovalectví a kolonizaci, který se měl věnovat studiu a přípravě praktického řešení otázek vztahujících se k její specifikaci. Mezi členy patřili zástupci jednotlivých ministerstev a další poradci z řad dobrovolných organizací.³⁸⁰ V rámci referátů na téma emigrace se často scházely názory varující před jejím šířením. Upozorňovaly na rozdílné situace velkých přímořských států oproti malým, umístěným ve vnitrozemí. V prvním případě by mělo být obecným účelem státem zajišťované emigrace využití přebytku obyvatelstva v určitých profesích k hospodářskému a politickému posílení země. Odcházel by v takovém počtu, aby se zmocnili větší části půdy a poté stát hospodářsky profitoval z dopravních, obchodních a kulturních styků s takto vytvořenými koloniemi. Nicméně Československo nemohlo na tyto cíle aspirovat, z čehož plynulo, že vystěhovalectví v jeho případě vykazovalo spíše negativa v podobě obav z asimilace, čímž oslabovalo národ. Proto se tento trend neměl příliš podporovat a namísto expanze se naopak spíše soustředit na ochranu těch, kteří už za hranicemi byli.³⁸¹ Oproti tomu ale některé zprávy československých konzulátů ve Francii vyvracely, že by nebezpečí odnárodnění bylo nějak velké,³⁸² i celková zpráva o vystěhovalectví

³⁷⁸ Cit.: NA. MSP, k. 3798, sign. H 8/d-1. MZV všem zastupitelským úřadům ČSR, 20. 5. 1922.

³⁷⁹ Tamtéž.

³⁸⁰ NA. Ministerstvo školství a národní osvěty (MŠANO), k. 3570, sign. 35, vystěhovalectví 1920-1926. Jednací řád.

³⁸¹ Tamtéž, k vymezení zásadních otázek emigračního problému v ČSR, 26. 4. 1926.

³⁸² NA. MSP, k. 3887, sign. H 8/d-29b1-b2. Zpráva z oboru vystěhovalectví za 1. a 2. čtvrtletí 1926.

za rok 1925 hovoří pouze o ojedinělých případech.³⁸³ Dalšími argumenty proti emigraci byly obavy, aby domácí kvalifikovaní dělníci neposilovali cizí konkurenci, například v šíření poznatků týkajících se tradičního sklářského průmyslu. „*Čeští skláři jsou ve velkém počtu zaměstnání ve francouzské továrně, vyrábějící osvětlovací sklo, a za jejich součinnosti rozmohla se výroba toho podniku do té míry, že vývoz toho skla od nás do Francie úplně přestal.*“³⁸⁴ Otázkou samozřejmě zůstává, do jaké míry byly tyto obavy naplněny.

Důležitou roli hrála informovanost vystěhovalců ohledně vydání se za hranice. Mimo již uvedené vystěhovalecké příručky se rady před odjezdem objevovaly i jinde. Slovenský úřad práce vydal poučení před cestou, v němž se budoucí emigranti upozorňovali zejména na to, co si vzít s sebou, že je potřeba dodržovat sepsanou smlouvu, nezůstat v cizině po vypršení stanované lhůty, případně kam směřovat stížnosti.³⁸⁵ Konzulát v Lille poslal MSP upozornění, které nedoporučovalo jezdit do Francie bez řádné pracovní smlouvy. Dle jeho informací se tak často dělo a dotyční pak neměli šanci sehnat práci, neboť nemohou „*podle platných předpisů o ochraně trhu práce ve Francii zaměstnání obdržeti.*“³⁸⁶ Konzulát v Marseilles zase zpravoval MSP o důležitosti vydání praktické konverzační příručky pro dělníky mířící do země.³⁸⁷ V dubnu 1929 poskytlo MSP informace o vyhlídkách pro vystěhovalce, kde uvádělo, že poměry dělníků nejsou právě dobré, poukazovalo na špatné ubytování a apelovalo tak na možné zájemce o práci ve Francii, aby si nedělali přílišné iluze. Specifikovalo své varování na příkladech malých mezd, „bídnych“ bytů, absenci nemocenského pojištění či na problému častých úrazů, neboť ve Francii nebyly takové bezpečnostní poměry, jako na domácí půdě. Upozorňovalo také, že smlouva o zaměstnání není „kusem papíru“, jak k ní mnozí přistupují a z domluvených míst dezertují.³⁸⁸ Z výše uvedeného je patrné, že sice bylo provedeno jisté úsilí o co nejlepší přípravu pro budoucí emigranty, nicméně nebylo dostačující, jak o tom svědčí různé rozčarované dopisy některých krajanů po příjezdu na místo.³⁸⁹

³⁸³ Tamtéž. Zpráva o vystěhovalectví za rok 1925.

³⁸⁴ Cit.: NA. MŠANO, k. 3571, sign. 35, Vystěhovalectví 1927. Min. rada Glaser, o vystěhovalectví průmyslového dělnictva, 13. 12. 1927.

³⁸⁵ AMZV. III. sekce 1918-1939. k. 1371. Generální konzul Slovenskému úřadu práce pre zemedelské robotníctvo, 4. 12. 1924.

³⁸⁶ Cit.: NA. MSP, k. 3957, sign. H 2/b3. Konzulát ČSR v Lille MSP, 11. 1. 1925.

³⁸⁷ NA. MSP, k. 1784, sign. E 3/e-14. Konzulát ČSR v Marseilles MSP, 29. 4. 1929.

³⁸⁸ NA. MSP, k. 3957, sign. H 2/b-3. MSP, vyhlídky pro zemědělce, duben 1929.

³⁸⁹ Jeden z takovýchto autorů uvádí své zklamané iluze, shledává nižší úroveň místního dělnictva, než tomu bylo doma, sociální zařízení označuje za bídné, stejně tak jako mzdy. Upozorňuje na velkou drahotu, pracovní dobu až deset hodin denně a velkou nezaměstnanost mezi Čechoslováky. NA. MSP, k. 3887, sign. H 8/d- 29 b1-b2. Novinový výstřížek, poměry dělnictva ve Francii, 19. 2. 1926.

5.1.1. POVÁLEČNÁ LÉTA

Československo jako nově vzniklý stát muselo řešit mnoho agendy a vystěhovalectví tvořilo jen určitou část. V období 20. let se stát formoval, hodně sil tedy zabrala domácí politika. Ačkoli pro vedoucí činitele nebyla krajanská péče absolutní prioritou, na své zahraničí také upínali určitou pozornost. Nástupnický stát neměl na co navazovat, neboť vůči emigrační problematice neprojevovaly bývalé rakousko-uherské úřady zájem. Hned zpočátku se musel postavit potížím v podobě omezení vystěhovaleckých vyhlídek v cizině v důsledku poválečné hospodářské krize a zaváděním přistěhovaleckých kvót v některých státech. Vystěhovalecký zákon, který soustřeďoval krajanskou péči v MSP, byl vypracován v únoru 1922. Uvedené ministerstvo zřídilo informační vystěhovalecké kanceláře v některých městech,³⁹⁰ včetně Paříže. Úzká spolupráce mezi MSP, MZV a zastupitelskými úřady pak měla zajistit co nejlepší výsledky v emigrační oblasti. První polovina 20. let byla ve znamení sociální péče, ochrany před sváděním k vystěhovalectví a před zneužíváním krajanů, chyběl však program a povědomí o tom, jaký význam může mít tento fenomén pro stát. Vzniklá meziministerská komise při MSP se měla na tuto problematiku zaměřit. Tím byly udržovány čilé styky Československa se zahraničním trhem práce. Stále však chyběla ucelená koncepce vystěhovalecké politiky. Komise dále vyhodnotila, že hlavní příčinou směřování do ciziny byl hospodářský tlak vyplývající z přelidněnosti země, emigrace se tak stávala nutností. Vzhledem k tomu, že jí nešlo ve větším měřítku zabránit, byla snaha dirigovat krajany do určitých zemí, kde měli větší šanci na uplatnění, jako například sezónní dělníky do Francie. Zároveň bylo cílem bojovat proti samotným příčinám dané problematiky.³⁹¹

Dne 20. března 1920 byla mezi oběma zeměmi sepsána smlouva týkající se vystěhovalectví a přistěhovalectví, kde se obě vlády zavázaly „*poskytnouti všech správních úlev svým příslušníkům a jejich rodinám, kteří si přejí jednotlivě odebrati se na práci do druhé země (...) a povoliti najímání dělníků ve větším množství v jedné z obou zemí pro podniky druhé (...)*“.³⁹² Přistěhovalci měli obdržet za obdobnou práci stejnou mzdu jako tuzemští dělníci téhož oboru a téže odborné vyspělosti. Toto ustanovení však nebylo vždy dodržováno.

V uvedeném desetiletí měli nejlepší vyhlídky na uplatnění ve Francii zemědělci. Nízká natalita a tendence migrace místních z venkova do měst vedla k nárůstu počtu opuštěných statků, zejména na jihu Francie. Daňové zatížení bylo nižší než na domácí půdě.³⁹³ Dobré vyhlídky měli i horníci, po nichž byla stálá poptávka, zejména v oblasti severní Francie, neboť

³⁹⁰ Dále Winnipeg či Buenos Aires.

³⁹¹ NA. MŠANO, k. 3571, sign. 35, vystěhovalectví 1927. MSP, vystěhovalecká politika ČSR za rok 1926.

³⁹² BALÁŽ, Claude. c. d. Dokument č. 1, mezistátní smlouva československo-francouzská o přistěhovalectví a vystěhovalectví, 20. 3. 1920, s. 19-22.

³⁹³ NA. MSP, k. 3887, sign. H 8/d- 29 b1-b2. Zpráva o vystěhovalectví za rok 1925.

domáci se do fyzicky náročných profesí příliš nehrnuli, navíc se stále otvíraly nové šachty. Podmínky ale nebyly všude stejné. Například v Remeši a okolí se úřady stavěly proti zaměstnávání cizinců, proto zde v jejich řadách panovala značná nezaměstnanost. Oproti tomu v Paříži a přilehlých oblastech se tento fenomén téměř neobjevoval.³⁹⁴ Žádány byly též služební, neboť Francouzsky se údajně práci v domácnosti vyhýbaly.³⁹⁵ Naopak chyběl zájem o inženýry, lékaře a učitele, jichž byl naopak ve Francii nadbytek.³⁹⁶

Do zahraničí nemířili pouze dělníci, ale též studenti či obecně mladí, kteří se chtěli zdokonalit v jazyce. Zájemci využívali soukromé organizace, aby se přes jejich kontakty dostali do země a měli zajištěno ubytování. Volba tak padala například na Sokola, který jako mezinárodní organizace měl v podstatě styky všude. Jeden zájemce psal: „*zda nemohli byste mi opatřiti v Paříži neb v okolí místo, kde bych svou denní potřebu, jakožto příležitost, přivlastniti sobě řeč francouzskou, naléztí mohl.*“³⁹⁷ Někde se nabízel dokonce výměnný pobyt, kdy česká rodina chtěla poslat svého syna na prázdniny do Francie a na oplátku by přijala hochu z Francie.³⁹⁸ Rozumí se samo sebou, že uvedení žadatelé byli členy zmíněné tělocvičné jednoty.

Roku 1926 a ještě na počátku 1927 se projevovala hospodářská krize, která měla za následek vyšší nezaměstnanost. Poté se ale poměry zlepšily a na trhu práce nastala v podstatě uspokojující situace, některé oblasti dokonce vykazovaly nedostatek dělnických sil.³⁹⁹ Základním problémem vystěhovalců bylo cestování do Francie bez předem uzavřené pracovní smlouvy. Na tento aspekt upozorňovaly jednotlivé konzuláty,⁴⁰⁰ které pak s dotyčnými musely řešit jejich nemožnost najít si zaměstnání. Koncem roku 1929 sice poukázal generální konzulát v Paříži, že místo tam seženou i ti bez předem uzavřeného kontraktu, jednalo se ale převážně o hrubé práce.⁴⁰¹ K vystěhování nestačila pouze smlouva a mnozí bojovali s tím, že neměli v pořádku veškeré papíry. Vláda sice poskytovala informace, co vše bude třeba, ale českoslovenští příslušníci často netušili, jak si ověřit, že si skutečně obstarali vše. Některé poučily až pasové úřady, že si mohou nechat doklady zkontrolovat příslušným úřadem práce.⁴⁰²

Velkým tématem byly osobní průkazy (*carte d'identité*). Jejich vlastnění bylo pro krajanův povinné, musely se však zaplatit. Zavedeny byly roku 1917 a po dobu války zůstávaly zdarma. Platnost bývala dva roky. Po válce přišlo ustanovení, že je musí mít každý cizinec starší

³⁹⁴ Tamtéž.

³⁹⁵ NA. MSP, k. 3957. Konzulát ČSR v Marseilles, vystěhovalcká zpráva za rok 1928.

³⁹⁶ NA. MSP, k. 3887. Vícekonzulát ČSR v Lille, zpráva z oboru vystěhovalectví za první a druhé čtvrtletí 1926.

³⁹⁷ Cit.: NA. SPa, k. 6, sign. 27/6/94/6, inv. č. 17. Peterka B. bratrské jednotě Sokola pařížského, 30. 11. 1922.

³⁹⁸ NA. SPa, k. 6, sign. 27/6/94/7, inv. č. 18. Antonín Křížek bratrské jednotě Sokol v Paříži, z 30. 7. 1923.

³⁹⁹ NA. MSP, k. 3957. Konzulát ČSR ve Štrasburku, periodická zpráva za 2. - 3. čtvrtletí 1928.

⁴⁰⁰ Tamtéž, konzulát ČSR ve Štrasburku, zpráva za 4. čtvrtletí 1928 a tamtéž, Konzulát v Marseilles, vystěhovalcká zpráva za rok 1928.

⁴⁰¹ Tamtéž, generální konzulát ČSR v Paříži, vystěhovalcká zpráva za 1. - 3. čtvrtletí 1929.

⁴⁰² Tamtéž, konzulát ve Štrasburku, zpráva za 1. čtvrtletí 1929.

patnácti let, cena se pohybovala okolo 10 franků, tedy přibližně 52 korun.⁴⁰³ Cena pak narostla a snížil ji až dekret ze září 1925, kdy ti, kteří se na hranicích prokázali smlouvou schválenou francouzským ministerstvem práce, dostali slevu, která činila až sedminu plné částky.⁴⁰⁴ Rok na to došlo ale ke zdražení, pro držitele smlouvy čtyřnásobné, pro zbytek více jak pětinasobné. Pro dělníky to znamenalo enormní zatížení a například mnozí z konzulárního obvodu v Le Havru si museli hledat lépe placenou práci v jiných částech země.⁴⁰⁵ Po překlenutí krize se poplatky vrátily do původních kolejí, přesto si dělníci stále stěžovali. Požadovali je v některých případech snížit či úplně zrušit, hlavně u osob nevýdělečně činných a u žen v domácnosti.⁴⁰⁶

Československo muselo přijímat řady různých stížností, situace mnohdy neodpovídala požadavkům. Dělníci byli nespokojeni se stravou či s delší pracovní dobou,⁴⁰⁷ než bylo v Československu běžné. Mzdy většinou akorát pokryly výdaje a bylo obtížné něco našetřit. „*Smlouvou nám byla zaručena denní mzda 15 – 18 fr, ale dali nám jen 13.10 franků, (...) Pasy nám vzali a dali nám do rukou průkazy (...), na nichž jsme označeni jako, kontraktem zatížení' nevolníci. Jsme jim úplně na milost vydáni. (...) Udála se tu řada smrtelných úrazů a nikdo se o nešťastníky téměř nestaral.*“⁴⁰⁸ Jinde se dočteme, že náplň práce byla zcela odlišná oproti očekávání. Dělníkům z jednoho transportu, kteří jeli do Francie vypomáhat na poli, „*bylo nařizeno vykopávat na bývalých bojištích mrtvolý padlých vojinů, granátů a plánování zákopů. Práce tato byla velice namáhavá a životu nebezpečná, neboť častokráte (...) se stalo, že granáty vybuchovaly (...).*“⁴⁰⁹ Mezi další nepříjemné zkušenosti patřilo zrušení či nedodržení pracovních smluv ze strany zaměstnavatele, alespoň podle názoru dělníků. Firmy je propouštěly ze smluvních svazků dříve, než bylo určeno, nebo nově přišlé vůbec nepřijalo. Po intervenci příslušného konzulárního úřadu v jednom podniku se zaměstnavatelé bránili, že se dělníci neosvědčili, popřípadě jako údajní specialisté na danou práci neprošli zkouškou. Generální konzulát proto doporučoval MZV zajistit zvýšenou pozornost na vybírání odborníků již v Československu, aby si domovský stát byl jist, že posílá pouze vhodné osoby.⁴¹⁰ Ne všechna obvinění se zakládala na pravdě. Příkladem budiž hromadná stížnost dělníků v obvodu konzulátu ve Štrasburku na špatné zacházení v místních dolech, absenci dostatečného bezpečnostního opatření a nízké mzdy. Po urgenci uvedeného konzulátu u francouzského ministerstva práce, jež skončila bezvýsledně, se do věci vložil Hanuš. Vystupoval pouze jakožto

⁴⁰³ AMZV. II. sekce 1918-1939, III. řada, k. 386. Spolek Komenský redakci časopisu Nová Doba, 8. 4. 1921.

⁴⁰⁴ Plná taxa dělala 68 franků, snížená 10 franků. NA. MSP, k. 3887. Zpráva o vystěhovalectví za rok 1925.

⁴⁰⁵ Plná taxa byla zvýšena na 375 franků, snížená na 40 franků. Tamtéž. Konzulát v Le Havre, září 1926.

⁴⁰⁶ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 790. Konzulát ČSR ve Štrasburku MZV, 19. 3. 1927.

⁴⁰⁷ Oproti běžným 8 hodinám v ČSR se zde pracovalo i 10 hodin, v cukrovarech byly směny po 12 hodinách.

⁴⁰⁸ Cit.: NA. MSP, k. 1561. MSP, sociální hlídka, 1924.

⁴⁰⁹ Cit.: Tamtéž, prezidium policajného riaditeľstva v Košiciach MSP, 2. 5. 1924.

⁴¹⁰ Tamtéž, generální konzulát ČSR v Paříži MZV, 9. 2. 1925.

tlumočník, neměl žádné oficiální pověření k řešení sporů. Díky tomu bylo zjištěno, že stížnosti nebyly oprávněné, neboť dělníci se zdráhali pracovat pod zemí a v důlní práci byly nováčky.⁴¹¹ Uvedený případ zahrnuje hned několik problémů najednou. Krajané často neovládali jazyk, což komplikovalo komunikaci se zaměstnavatelem. Dále se pravděpodobně projevila chyba Československa, konkrétně úřadu práce, který je najímal, že nezajistil pouze specialisty a namísto toho poslal nekompetentní dělníky. V neposlední řadě se projevila jistá „ignorace“ apelu konzulátu ze strany místního ministerstva.

Nespokojenost panovala i ohledně ubytování. To bylo mnohdy vlhké, v některých případech se spalo i ve stájích.⁴¹² „*Byt, který mně byl vykázan, byl vzdálen od továrny přes hodinu cesty a nalézal se v opuštěném baráku, v němž mimo dřevěnou pryčnu a jeden hrnec nebylo žádného jiného zařízení.*“⁴¹³ V jednom takovém případě zasáhl konzulát ve Štrasburku, kdy dělníci bydleli *hromadně v miserných provizorních dřevěných barácích*, a vyjednal jim v tomto směru alespoň snížení poplatku.⁴¹⁴ Některé stížnosti byly po intervenci konzulátem náležitě zdůvodněny zaměstnavatelem, jako v záležitosti určité francouzské společnosti, na níž byla podána stížnost na vyplácení nižší mzdy, než bylo uvedeno ve smlouvě. Odůvodnění firmy znělo, že dělníkům oproti tomu poskytuje zdarma nocleh, který by si naopak měli dle smlouvy platit, a tato cesta naopak vyjde zaměstnanci výhodněji.⁴¹⁵ Nespokojenost s podmínkami řešili dělníci nezdědkou útekem ze zaměstnání, který mohl končit až vězením.⁴¹⁶ Pro zajímavost, žalářem mohla končit také cesta vlakem načerno, odkud pak byl dotyčný vypovězen z Francie.⁴¹⁷

Najímání se mohlo dít též nedovolenou cestou, a sice závod zainteresoval některého z dělníků, aby mu přivedl nové dělnictvo z jejich domoviny s příslibem odměny. Avšak tyto podniky nabízely nezdědkou velmi špatné podmínky a dávaly tak látku tisku, která vrhala špatné světlo na Československo, že posílá své pracovníky do takových podmínek.⁴¹⁸

Pokud odhlédneme od pracovních záležitostí, bylo potřeba řešit i problémy odlišného rázu. Šlo zejména o zabezpečení nemajetných a další pomoc v této oblasti. V první řadě se jednalo o finanční podpory, oběžníkem z roku 1922 se pojem vystěhovalce rozšiřoval na

⁴¹¹ NA. MSP, k. 1582. Vyslanectví ČSR v Paříži MZV, 14. 1. 1927.

⁴¹² NA. MSP, k. 3957. Konzulát ČSR v Marseilles, vystěhovalcká zpráva za rok 1928.

⁴¹³ Cit.: NA. MSP, k. 1582. MSP okresní správě politické v Kladně, 3. 2. 1927.

⁴¹⁴ NA. MSP, k. 1582. Konzulát ČSR ve Štrasburku MSP, 10. 3. 1927.

⁴¹⁵ Tamtéž, konzulát ČSR ve Štrasburku Zemskému úřadu práce v Praze, 3. 9. 1926.

⁴¹⁶ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 1371. Policejní ředitelství v Praze prezidiu zemské správy politické, 7. 1. 1925.

⁴¹⁷ NA. MSP, k. 3957. Konzulát v Marseilles, vystěhovalcká zpráva za rok 1928.

⁴¹⁸ BALÁŽ, C. c. d. Dokument č. 20, slovenské oddělení ministerstva vnitra v Bratislavě všem župním úřadům, 10. 2. 1927, s. 61.

„všechny příslušníky zdržujícími se za účelem obživy v sídlech neb obvodech československých zastupitelských úřadů bez ohledu na dobu vystěhování z vlasti.“⁴¹⁹ Zastupitelský úřad mohl v nezbytném případě poskytnout svému příslušníku půjčku, kterou pak splácelo MSP. Nejčastěji se však dotovaly krajanské spolky, neboť ty nejlépe mohly pomáhat krajanům v nouzi, vzhledem k znalosti místní situace.⁴²⁰ Pozornost byla zaměřena ve velké míře na děti, jimž se budeme detailněji věnovat v samostatném oddíle. MSP povolovalo Ústřední radě československé na základě její žádosti subvenci na ošacení dětí chudých emigrantů, iniciativu v tomto směru přebírala z velké části Kolonie.⁴²¹ Ta provozovala humanitární činnost a zprostředkovávala práci pro domácí příslušníky, kteří se ocitli nezaměstnaní nebo nově přišli a hledali práci. Už na začátku dvacátých let se objevila myšlenka na zřízení noclehárny a stravovny, které by zdarma fungovaly pro naléhavé případy.⁴²²

Na domácí půdě se angažoval zejména Československý červený kříž, jenž při sobě zřídil Ústředí pro sociální a zdravotní péči o strádající Čechoslováky v cizině, o navrátilce a jejich děti, jehož náplní by bylo poskytovat podporu vystěhovalcům po jejich návratu do vlasti, pořádat prázdninové výjezdy dětí a podporovat zestárlé příslušníky v cizině.⁴²³

Problematickým se jevila i otázka pojištění. Kolonie vydala praktickou příručku pro dělnické úrazové pojištění ve Francii z důvodu složité orientace v místních byrokratických procedurách v této sféře. Vyzývala krajany, aby v případě úrazu při práci kontaktovaly Kolonii, jež zajistí raněnému objektivní právní poradu, popřípadě lékařské ošetření a vyšle k němu tlumočníka, to vše bezplatně.⁴²⁴ Oproti Československu v nové domovině chybělo plošně zavedené všeobecné nemocenské pojištění, starobní a invalidní pojištění neexistovalo.⁴²⁵

5.1.2. OBDOBÍ HOSPODÁŘSKÉ KRIZE A 30. LÉTA

Hospodářská krize nastartovala aktivnější péči o krajany. Nezaměstnanost prudce vzrostla, mnozí byli odkázáni na pomoc z domova. Vláda vyjednávala s Francií smlouvy o sociálním pojištění, na scéně se ve větším měřítku objevily soukromé organizace. Do popředí se dostala potřeba zřízení Národního domu v Paříži, v jehož prostorách by mohla být zřízena ubytovna a stravovna pro nemajetné.

⁴¹⁹ Cit.: AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 780. Podporování nemajetných československých příslušníků v cizině, 25. 6. 1925.

⁴²⁰ Tamtéž.

⁴²¹ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 787. MSP Ústřední československé radě pro Francii, 15. 12. 1922.

⁴²² Tamtéž, program Ústředního výboru čsl. sdružení ve Francii, 5. 9. 1922.

⁴²³ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 774. Klíma, pro domo, návrh na zřízení Ústřední sociálně-zdravotní péče o strádající Čechoslováky v cizině při ČČK, 28. 12. 1925.

⁴²⁴ NA. MSP, k. 1582, sign. E 2a/1-1. Ústřední rada čsl. sdružení ve Francii, dělnické úrazové pojištění ve Francii.

⁴²⁵ NA. MSP, k. 3887, sign. H 8/d29 b1-b2. Zpráva o vystěhovalectví za rok 1925.

Ještě v roce 1930 inzeroval konzulát ve Štrasburku zaměstnanost jako velmi dobrou.⁴²⁶ Podobně se vyjádřilo i Lille, kde se dokonce situace v některých odvětvích zlepšila.⁴²⁷ Nejkritičtějším obdobím byl rok 1932. Výroba se omezila, propouštělo se především cizí dělnictvo. Tím se stávalo závislé na svých vládách a jejich subvencích, ve špatné situaci se nacházely zejména početnější rodiny.⁴²⁸ V lednu 1932 dokonce Francie předložila ke schválení zákon o omezení práce cizích dělníků.⁴²⁹ Důsledkem krize byl odliv krajanů zpět domů. Dle zprávy ČČK „navrátilci z Francie přicházejí ve velmi zuboženém stavu, většinou tělesně vyčerpáni a rozedraní. Po vyčerpání smlouvy hledají zaměstnání, vyčerpají své úspory a prodají na sebe vše, co nezbytně nepotřebují.“⁴³⁰ Hanuš koncem roku 1931 charakterizoval situaci tak, že kdo z nezaměstnaných má peníze, vrací se domů, ti bez prostředků jsou nuceni zůstat.⁴³¹ Z pozice sociálního referenta sháněl finance, kde se dalo. Jelikož byla sama Kolonie bez prostředků, získával podporu svépomocí. Žádal ji prostřednictvím tisku, uvalil daně na pracující Čechoslováky ve prospěch nezaměstnaných krajanů. Zajistil v Kolonii rozdání polévky pro chudé a domluvil možnost přespání u Armády spásy. Dětem byly přidělovány sušenky a rodinám se zafinancoval litr mléka.⁴³²

Krize umocnila již delší dobu trvající potřebu zřídit úmrtní fond pro československé horníky ve Francii. Založen byl na počátku roku 1934 z iniciativy spolků v severní Francii. Prostředky měly být použity nejen pro rodiny, které přišly o svého živitele – horníka, ale také v případě smrti jejich jiného člena.⁴³³ Další pomoc jim plynula z fondu pro přestárlé horníky, o němž již bylo pojednáno. V době, kdy ještě nebyly upraveny poměry mezistátní smlouvou, byla soukromá iniciativa neocenitelná. Připomeňme na tomto místě dobročinnost Pavly Osuské.⁴³⁴

V lednu 1932 poskytlo MSP mimořádný úvěr na nouzové podpory československým vystěhovalcům. Ve Francii bylo krizí postiženo dělnictvo průmyslové i zemědělské, neboť se mu nedostávalo podpor v důsledku toho, že Paříž oficiálně neodsouhlasila vzájemnost v oblasti

⁴²⁶ NA. MSP, k. 3976, sign. H 1/a-1. Konzulát ČSR ve Štrasburku, periodická zpráva z oboru vystěhovalectví za 1. čtvrtletí 1930.

⁴²⁷ Tamtéž, konzulát ČSR v Lille, vystěhovalecká zpráva za 2. trimestr 1930.

⁴²⁸ NA. MSP, k. 1789, sign. E 3/e-14. Konzulát ČSR v Marseilles MSP, 12. 2. 1932.

⁴²⁹ Tamtéž, MZV MSP, 15. 1. 1932.

⁴³⁰ Cit.: NA. MSP, k. 4019, sign. H 8/b-1. ČČK, stručná zpráva o akci sociálně-zdravotní pro čl. příslušníky ze zahraničí v období 1. 1. - 24. 10. 1931.

⁴³¹ MSP ale posléze vydalo výnos, který krajanům umožnil dostat se bezplatně domů, a to prostřednictvím konzulátů. NA. MŠANO, k. 3563, sign. 35, čl. zastup. úřady, menšiny (školy, univerzity). ČČK, zpráva o sociálně-zdravotní akci od 1. 1. 1932 do 30. 10. 1932.

⁴³² AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 788. Hanuš, zpráva, 28. 12. 1931.

⁴³³ Hanuš, Karel. Založení úmrtního fondu pro československé horníky. In: *Československá Paříž*, roč. 2, č. 44, 1934, s. 1.

⁴³⁴ Hanuš, Karel. Zřízení fondu paní Pavly Osuské pro přestárlé horníky. In: *Československá Paříž*, roč. 4, č. 75/76, 1936, s. 1.

podpor nezaměstnaných.⁴³⁵ V roce 1933 byly poměry nadále špatné, Francie měla odlišný systém vyplácení podpor v nezaměstnanosti, kdy je obecní úřady vyplácely jen těm cizincům, jejichž domovina podepsala s danou zemí smlouvu v této oblasti. Kolonie musela zahájit svépomocné akce, protože tok peněz z Československa byl nedostačující. Utvořila v uvedené záležitosti odbory jako Péče o československé dítě či Kroužek přátel československých dětí a jejich školy v Paříži. O nedospělé jedince se též hodně zajímala Pavla Osuská. Ačkoli i Kolonie měla málo prostředků, snažila se umisťovat nemajetné do útulků Armády spásy, kde na její účet dostali najíst a mohli zde přespát.⁴³⁶ Díky financím obdržených od MZV zaplatila některým hoteliérům, aby ubytovali lidi bez přístřeší.⁴³⁷ MSP poskytla příspěvky válečným a poválečným poškozcům v obvodu zastupitelského úřadu v Paříži, jimž měly být touto institucí částky vypláceny čtvrtletně.⁴³⁸

Zatímco průmyslové dělníky zasáhla krize výrazně, jinak tomu bylo se zemědělci, v jejichž případě měli i cizinci dveře do země otevřené.⁴³⁹ Roku 1933 se tak dojednávaly podmínky ke zlepšení najímání rolníků z Československa do Francie. Konkrétně se sezónním dělníkům mělo zajistit uzavření nové smlouvy hned, jak jim vypršela doba té původní. Měli tak možnost zůstat v cizině déle. Tamní ministerstvo zemědělství dokonce souhlasilo s návrhem, aby československá emigrace měla zajištěno 5 % z celkového francouzského zemědělského přistěhovalectví.⁴⁴⁰

Ještě v roce 1935 Francii krize neopustila. Stále byl vysoký počet nezaměstnaných, domácí síly byly upřednostňovány před cizími. Mnohým nebyly bez uvedeného důvodu prodlužovány pracovní průkazy, bez nichž nemohli být zaměstnaní.⁴⁴¹ Tím bylo cizí dělnictvo nuceno opouštět Francii. Přes československou snahu stále nebyly v té době ratifikovány úmluvy s Francií o podporách v nezaměstnanosti, o sociálním pojištění a o bezplatném lékařském ošetření (také jako asistenční smlouva). Nešlo přehlížet polské a italské kolegy, jejichž vlády zvládly tento krok učinit.⁴⁴² Časté střídání francouzských vlád celou situaci ještě komplikovalo.⁴⁴³

⁴³⁵ NA. MŠANO, k. 580, sign. 35 vystěhovalectví 1919-1938. MSP předsednictvu ministerské rady v Praze, 23. 1. 1931.

⁴³⁶ Péče o naše nezaměstnané a jejich rodiny. In: *Československá Paříž*, roč. 1, č. 21, 1933, s. 1-2.

⁴³⁷ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 788. Ministerstvo veřejného zdravotnictví a tělesné výchovy Čsl. Kolonii, 30. 12. 1932.

⁴³⁸ NA. MSP, k. 519, sign. B 1b-2e 1930-1932. MSP konzulátu ČSR v Paříži, 30. 4. 1930.

⁴³⁹ NA. MSP, k. 4025, sign. H 1111. Generální konzulát ČSR v Paříži MSP, 31. 7. 1936.

⁴⁴⁰ NA. MSP, k. 4053, sign. H 5121. Ministerstvo zemědělství MZV, 24. 3. 1933.

⁴⁴¹ NA. MSP, k. 4025, sign. H 1111. Konzulát ČSR ve Štrasburku, periodická zpráva za 2. čtvrtletí 1935.

⁴⁴² Tamtéž, generální konzulát ČSR v Paříži, vystěhovalecká zpráva za 2. čtvrtletí 1935.

⁴⁴³ Koncem roku 1932 byla odsouhlasena smlouva o podpoře v nezaměstnanosti a odeslána k podpisu. V té době ale padla smlouvě nakloněná Herriotova vláda, takže k ratifikaci nemohlo dojít. Proč nebyla sjednána s Francií smlouva o podporování nezaměstnaných. In: *Vystěhovalce*, roč. 29, č. 10, 1933, s. 4.

Československo-francouzská smlouva o poskytování podpor v nezaměstnanosti byla podepsána 17. dubna 1934. Přestože nebyla schválena, postupovala Paříž, jako by se tak stalo. Nezaměstnaní českoslovenští dělníci dostávali stejné podpory v porovnání s příslušníky států, které měly již smlouvy recipročně uznané. Pochopitelně byly i některé obce, které tuto pomoc zamítly, v takovém případě vyslanectví intervenovalo u ministerstva práce.⁴⁴⁴

V podobné situaci se nacházela i smlouva o asistenční službě, podepsaná 5. listopadu 1934, opět však neprošla ratifikací.⁴⁴⁵ Tu podepsal Osuský s ministrem zahraničí Pierrem Lavalem, v níž bylo řečeno, že „*smlouvou zavazuje se každý z obou států poskytovat onemocněným příslušníkům druhého tytéž výhody, jaké mají jeho vlastní příslušníci, aniž se bude od druhého státu žádat úhrada léčení*“.⁴⁴⁶ Vesměs totéž platilo o smlouvě o sociálním pojištění. Všechny tři se řešily v podstatě najednou, ačkoli jednání probíhala od roku 1930, konkrétní obrysy získávala až o tři roky později. Smlouvy finálně podepsali roku 1934 Štefan Osuský a Louis Barthou, francouzský ministr zahraničí. Poté už chybělo jen jejich schválení oběma parlamenty.⁴⁴⁷

Potřeba zlepšení situace sociálního pojištění byla též probírána na Sjezdu zahraničních krajanů v roce 1932. Ve Francii si ho cizinci sice platili stejně jako místní, ale po té, co se odstěhovali, zaniklo. Tím přicházeli o tok peněz v případě stáří či invalidního důchodu, neboť doba strávená v cizině se tak nezapočítávala do výhod vyplývajících z placení pojištění. Emigranti také požadovali, aby v mezistátních úmluvách byla rozšířena chudinská pomoc. Další těžkosti způsobovala Čechům a Slovákům povinná vojenská služba, jejíž nastoupení se bralo jako přerušování trvalého pobytu a představovalo finanční zátěž.⁴⁴⁸

Do konce trvání První republiky nedošlo k ratifikaci ani jedné ze smluv. V dubnu 1938 byla smlouva o podpoře v nezaměstnanosti schválena francouzskou sněmovnou, musel ji však ještě schválit francouzský senát. Otázka asistenční smlouvy o bezplatném léčení byla stále ještě otevřená. V říjnu 1937 se přerušila jednání o sociálním pojištění s tím, že je třeba vypracovat novou definitivní verzi, ve které by byli zahrnuti též horníci. Pro pracovní zahlcení tamní vlády byl předpokládán termín schválení smlouvy v prosinci toho roku nakonec nezvládnutelný a ještě v dubnu 1938 se stále projednávala.⁴⁴⁹ Celých osm let nestačilo k podpisu tří dokumentů.

⁴⁴⁴ NA. MSP, k. 4025, sign. H 1111. Generální konzulát ČSR v Paříži, vystěhovalecká zpráva za rok 1935.

⁴⁴⁵ Tamtéž.

⁴⁴⁶ Cit.: Asistenční úmluva s Francií podepsána. In: *Československá Paříž*, roč. 2, č. 44, 1934, s. 1.

⁴⁴⁷ Sociální smlouvy mezi Francií a Československem. In: *Československá Paříž*, roč. 2, č. 31, 1934, s. 1.

⁴⁴⁸ K odvodu byla totiž potřeba absolvovat lékařskou prohlídku, která mohla být ve Francii provedena jen na československém konzulátu, budoucí branci byli roztroušeni po celé zemi a kdekdo měl delší cestu. Tu si každý musel platit sám. Navíc v práci nedostávali k tomuto důvodu proplacené volno. AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 780. Folber, referát o sociálním postavení československých státních příslušníků v cizině, 1. 7. 1932.

⁴⁴⁹ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 789. Valná hromada Československé Kolonie ve Francii, 30. 4. 1938.

5.1.3. LEVICOVÝ FENOMÉN

V rámci kapitoly zabývající se sociální problematikou se podíváme na levicové směřování s komunistickou rétorikou. Dělnickému prostředí byly socialistické myšlenky blízké, není tedy divu, že se objevily i mezi československou emigrací. Dělníci vstupovali do místní odborové organizace CGTU (Confédération Générale du Travail Unitaire), která s francouzskou komunistickou stranou úzce spolupracovala. Mezi hlavní požadavky československých členů v CGTU byl boj za lepší pracovní podmínky a proti „vykořisťování“, za úpravu právního a sociálního postavení krajanů, což zahrnovalo i ratifikaci výše zmíněných československo-francouzských dohod. Od roku 1922 vznikaly při CGTU jazykové skupiny, jež pracovaly v sekci dělníků cizí státní příslušnosti, tzv. MOI (Bureau de la Maison d'Oeuvre Immigrée), která vznikla v květnu 1923. Vedení československé jazykové skupiny (Comité du groupe de la Langue Tchecoslovaque) sídlilo v odborářském domě v Paříži, mnozí její příslušníci byli i v komunistické straně.⁴⁵⁰ Postupem času stoupal počet členů, Baláž však přehání tvrzením, že československá jazyková skupina byla jedinou skutečnou zastánkyní zájmů státu ve Francii.⁴⁵¹ Komunisté ale neměli příliš jisté postavení, docházelo k jejich pronásledování a následně vypovídání ze země.⁴⁵² Například v obvodu konzulátu Lille se obyvatelé vyznačovali politickým levicovým smýšlením, hojně se četl komunistický tisk.⁴⁵³

Dokonce jeden spolek, Emigrant, založený roku 1930, byl zaměřením komunistický. Ten měl mimo svého vzdělávacího a kulturního zaměření i záměr politický, k tomu účelu pořádal peněžní sbírky – „*ich výnos sme používali na podporu politických vězňov vo vlasti, na podporu štrajkujúcich a na stranísku tlač.*“⁴⁵⁴ Rozšiřování takto zaměřeného tisku bylo důvodem k zatčení, komunisté se tedy museli scházet tajně.⁴⁵⁵ Z jejich strany zaznívaly mnohé stížnosti stejně jako z ostatních stran. Bylo to podmíněno tím, že ke komunistům se dávaly spíše chudší vrstvy, které na tom byly existenčně hůře a měly tak více důvodů k nespokojenosti.

Sociální péče byla všestranná, ale určitě ne dostačující. Z důvodu relativně malé finanční podpory ze strany Československa to musely být hlavně místní organizace, které získávaly peníze i svépomocně. Zásadní byla role Kolonie a samotného Hanuše, s jejichž

⁴⁵⁰ BALÁŽ, C. c. d., s. 12.

⁴⁵¹ BALÁŽ, C. c. d., s. 12.

⁴⁵² Různé zprávy. In: *Československá emigrace*, roč. 2, č. 1, 1927, s. 18.

⁴⁵³ NA. ČÚZ I, k. 50, inv. č. (sign.) Francie všeob. 1929-1939. Vodsed'álek, záznam o návštěvě krajanů, 26. 6. 1929.

⁴⁵⁴ Cit.: BARTAKOVIČ, Jozef. Cesta za chlebom. In: LUDROVSKÝ, Jozef a PAŠKA, Pavol. *Žili sme vo Francúzsku: Spomienky slovenských robotníkov na život a prácu vo Francúzsku v rokoch 1923-1945*. Bratislava, 1969, s. 46.

⁴⁵⁵ Tamtéž, s. 47.

příčiněním byla pomoc o dost komplexnější. Zásadním problémem zůstávaly neuzavřené mezistátní úmluvy s Francií, které mohly ještě o něco zkvalitnit život vystěhovalců.

5.2. KULTURNÍ OSVĚTA

Pro stát bylo důležité, aby krajané nezapomínali na svou vlast a udrželi si původní jazyk a kulturu. Československo se snažilo o různé propagační akce, o zasílání materiálů v podobě knih či filmů, aby své krajany v tomto úsilí podpořilo. Sami emigranti byli vděční za vše, co jim připomnělo domovinu. Velké oblibě se těšily spolkové knihovny nebo secvičená divadelní představení. Touhu po knize vyjadřuje následující úryvek z dopisu od krajanů z Remeše ministerstvu školství a národní osvěty. „*Protož jsme se rozhodli, nemaje dostatek peněz k založení spolkové knihovny Vás prositi o pomoc, jak vidíte že si ceníme knihy nade všechno, (...) ať už poučné neb pokrokové, ale i různé romány jsou nám vítané (...)*“⁴⁵⁶

5.2.1. PROPAGAČNÍ MATERIÁLY

Vystěhovalectví znamená být jistým způsobem odříznut od domova. Jakékoli slovo v národním jazyce znamená určité povzbuzení. Z vlasti tak byly na žádost krajanů zasílány knihy, časopisy či propagační filmy.⁴⁵⁷ Množství doručených materiálů však zdaleka neukojilo čtenářský zájem, poptávka byla neustále. „*Ministerstvu školství a národní osvěty dochází stále takové množství žádostí československých zahraničních krajanských korporací o knihovny a knihy, že jim ministerstvo školství a národní osvěty může z rozpočtových důvodů vyhovovati jen povlovně a postupně.*“⁴⁵⁸ Peníze se nedostávaly ani kulturní sféře, proto Kolonie zasílala krajanům dopisy spolu s přihláškou, aby se stali jejími členy a tím ji podpořili jak morálně, tak hmotně. Jakožto kulturní a společenské středisko potřebovala Kolonie další pracovníky a díky tomu i finančně přispívající osoby.⁴⁵⁹

Většina spolků měla své knihovny, které se snažila z domoviny stále doplňovat. Populárními byli čeští literární klasikové, knihy zaměřené na Československo, ale též mnohé další, které jsou už pro dnešního člověka zcela neznámé.⁴⁶⁰ Hojně objednávané byly též lidovýchovné spisy. Mimo zájmové publikace patřilo místo i učebnicím pro žáky a jiné literatuře, která byla využita při vyučování.⁴⁶¹ Jelikož peněz nebylo nazbyt, obeslal roku 1935 předseda ČÚZ Auerhan větší knihkupce v Praze, zda nemají na skladě nějaké již vyřazené

⁴⁵⁶ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 790. Havlík Hynek ministerstvu školství a národní osvěty, 30. 11. 1924.

⁴⁵⁷ Propagace ve smyslu upozornění na Československo.

⁴⁵⁸ Cit.: AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 790. MŠANO vyslanectví ČSR v Paříži, 2. 3. 1927.

⁴⁵⁹ VHA. Československá kolonie ve Francii, k. 58, sign. věci organizační, poválečná činnost. Výbor Čsl. Kolonie krajanům, listopad 1927.

⁴⁶⁰ Srv. AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 788. Knihy pro Čsl. Kolonii v Paříži.

⁴⁶¹ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 778. ČÚZ MZV, 5. 6. 1929.

učebnice nebo s vadou, tudíž neprodejné. Takové by pak mohly být darovány a nemusely by ležet zbytečně ve skladech.⁴⁶² Nutno říci, že akce nebyla úspěšná.⁴⁶³ Z toho je patrné, v jak složité situaci se vystěhovalci nacházeli, že by vzali za vděk i takovými kusy.

Při hromadných objednávkách se uplatňovaly i slevy, pokud se tak dělo přes zastupitelské úřady.⁴⁶⁴ Často byly knihy dokonce darovány, například ze strany ČÚZ,⁴⁶⁵ ministerstva školství a národní osvěty⁴⁶⁶ nebo jiných dárců - jednotlivců.⁴⁶⁷ Na poštovním se ale podílelo z velké části MZV, jehož finanční prostředky nebyly na tuto podporu dostatečné, uvažovalo se tedy, jak jinak knihy posílat. V případě Francie je nešlo přibalit odjíždějícím krajanům, neboť ti všichni se soustřeďovali v Toulou, nikoli v Paříži, kde by je mohli odevzdat.⁴⁶⁸ Ne vždy ale okolnosti přály krajanským požadavkům. „*Slovenských knih právě nemáme, (...). K provedení sbírky upotřebených knih českých a slovenských není právě vhodná doba, ale povedeme Vaši žádost v patrnosti (...)*“⁴⁶⁹

Jak bylo řečeno, četba v mateřském jazyce byla dostupná většinou ve spolkových knihovnách. Některá sdružení, jež byla finančně slabší, obdržela pár zásilek zdarma od Ústřední rady československých sdružení ve Francii v Paříži.⁴⁷⁰ Spolek Josef Kajetán Tyl v Méricourt zřídil knihovnu svépomocí a „*za značných obětí, poněvadž naši krajané jsou chudí dělníci, řemeslníci neb horníci.*“⁴⁷¹ Na tomto příkladu je vidět, jaký důraz byl na českou a slovenskou literaturu kladen. Slovenská liga generála M. R. Štefánika dokonce založila v roce 1935 s pomocí Matice slovenské knihovnu pro všechny krajany ve Francii.⁴⁷² Praha se však snažila dostat své knihy také na francouzský trh. Nakladatelství Aventinum tak získalo v Paříži „*čelnou knihkupeckou firmu, která chce ochotně vzít na sklad výběr české původní literatury, umístit některé exempláře ve výkladu a ve svém krámě.*“⁴⁷³ Zájem býval i o obraz prezidenta Masaryka, jak bylo uvedeno výše, jednalo se o muže představující národní symbol.⁴⁷⁴

⁴⁶² NA. ČÚZ I, k. 19, inv. č. (sign.) zásilky knih 1929-1937. ČÚZ knihkupcům, 18. 10. 1935.

⁴⁶³ Tamtéž, Hošťálek Auerhanovi, 8. 1. 1936.

⁴⁶⁴ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 774. MZV zastupitelským úřadům ČSR, 9. 10. 1925.

⁴⁶⁵ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 778. MZV vyslanectví ČSR v Paříži, 17. 6. 1929; Pro ilustraci roku 1937 rozeslalo ČÚZ krajanům v různých zemích přes čtyři tisíce svazků. NA. ČÚZ I, k. 19, inv. č. (sign.) zásilky knih 1929-1937. Zásilky knih ČÚZ v roce 1937.

⁴⁶⁶ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 790. MZV konzulátu ČSR v Lyoně, 5. 3. 1929; nejednalo se pouze o ojedinělý případ, MŠANO poskytovalo dar knihovny více začínajícím spolkům. Tamtéž, vyslanectví ČSR v Paříži MZV, 20. 11. 1925.

⁴⁶⁷ Příkladem je Stanislav Klíma, vrchní odborový rada na MZV, který knihy daroval Československé Kolonii dokonce opakovaně. AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 788. Čsl. Kolonie vyslanectví ČSR v Paříži, 24. 9. 1932.

⁴⁶⁸ NA. ČÚZ I, k. 19, inv. č. (sign.) zásilky knih 1929-1937. Dopis řediteli Švihovskému, 5. 2. 1930.

⁴⁶⁹ Cit.: AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 789. ČÚZ Československé Kolonii, 12. 3. 1935

⁴⁷⁰ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 790. Vyslanectví ČSR v Paříži MZV, 8. 2. 1929.

⁴⁷¹ Cit.: Tamtéž, ústřední matice divadelního ochotnictva československého v Praze MZV, 5. 3. 1926. Z dopisu můžeme též vyčíst, že knihovna vyhořela a spolek pak požádal MZV o prostředky k její obnově.

⁴⁷² Tamtéž, ústřední správa Slovenskej Ligy generála M. R. Štefánika vo Francúzsku MZV, 22. 8. 1935.

⁴⁷³ Cit.: AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 788. Aventinum Vodseďálkovi, 16. 12. 1929.

⁴⁷⁴ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 790. MŠANO Jednotě československých matematiků a fyziků, 29. 9. 1925.

Podobně hojná poptávka se projevovala u novin a časopisů. Z nich se vystěhovalci mohli dovědět o aktuální domácí situaci, oblíbeno bylo i periodikum Krajan, vydávané ČÚZ. Spolky měly dopředu nasmlouvaná čísla a výtisky pro celý určitý rok, nezhřídka platilo MZV poštovné.⁴⁷⁵ Vedle celostátního tisku jako *Národní osvobození* či *Národní listy* byla poptávka i po úžeji profilovaných, například *Slovenský deník* nebo *Slovenský svet*.⁴⁷⁶

S filmy byla situace komplikovanější, Československu se je nevyplatilo posílat na zapůjčení, neboť poplatek včetně cla by byl příliš vysoký. Zatímco knih byl relativní dostatek a mohly tak jejich výtisky zůstat v cizině, filmů bylo nesrovnatelně méně a proto by se musely vracet zpět. Nicméně pařížské vyslanectví jich pár vlastnilo, krajané se tedy mohli obracet na něj.⁴⁷⁷ Filmy ale nebyly tolik rozšířené, roku 1932 referoval Hanuš, že „většina krajanů neviděla ještě žádný čsl. film.“⁴⁷⁸ Roku 1936 se snažil generální konzul v Paříži apelovat na ministerského radu Vodsed'álka, aby dal Kolonii zdarma promítací přístroj, aby tak bylo možné jí zasílat české filmy, které pak může dále distribuovat dalším spolkům.⁴⁷⁹

Populární byla také rádia. S jejich pomocí bylo možné poslouchat zprávy z domova. Na žádost ČÚZ darovala firma obchodující s tímto zbožím jeden kus, dle jejích slov nejnovější typ, který měl být zaslán do Francie, aby tak firma měla zpětnou vazbu, jak daný přístroj funguje.⁴⁸⁰ Jeho důležitost demonstruje žádost spolku Krajan ve Vianne, odbočky Kolonie a lokální odnože Sokola, požadující na ministerstvu školství a národní osvěty rádio pro místní československou doplňovací školu. „*Tento radiový přijímač má pro naše školy v zahraničí neobyčejný význam, neboť jím je umožněn poslech různých proslavů pro naše žactvo tak důležitých.*“⁴⁸¹

Mezi další propagační předměty patřily kroje. Folklor se přenesl i za hranice. Kolonie požadovala v roce 1936 po ČÚZ národní kroje, kterými by se mohla v Paříži prezentovat cizincům na různých společenských akcích. Roku 1937 se měl konat v rámci mezinárodní výstavy v Paříži mezinárodní sjezd folkloru pod patronací ministra školství Jana Zaye, kam byla Kolonie pozvána.⁴⁸² Kroje posloužily i sdružení československých zpěváků v Paříži na propagačním večeru „*Université Populaire de St. Denis*“.⁴⁸³ Uniformita měla zdůraznit hrdost krajanů na svou sounáležitost s vlastí.

⁴⁷⁵ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 790. Konzulát ČSR v Lille MZV, 14. 2. 1934.

⁴⁷⁶ Tamtéž, MZV Generálnímu konzulátu ČSR v Paříži, 24. 12. 1924.

⁴⁷⁷ Na velvyslanectví byly uloženy například filmy Sokolský slet 1926, Dělnická olympiáda, České hory, Osmdesátileté oslavy prezidenta Masaryka. AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 788. ČÚZ Československé Kolonii v Paříži, 7. 12. 1932.

⁴⁷⁸ Cit.: Tamtéž, Československá Kolonie ČÚZ, 25. 11. 1932.

⁴⁷⁹ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 789. Generální konzul ČSR v Paříži Vodsed'álkovi, 16. 10. 1936.

⁴⁸⁰ NA. ČÚZ I, k. 52. Radio Titan ČÚZ, 18. 2. 1935.

⁴⁸¹ Tamtéž. Odbočka Čsl. Kolonie ve Vianne ministerstvu školství a národní osvěty, 10. 4. 1938.

⁴⁸² AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 789. ČÚZ MZV, 15. 12. 1936.

⁴⁸³ Tamtéž, vyslanectví ČSR MZV, 16. 11. 1934.

5.2.2. SPOLKOVÉ AKCE

Krajané se rádi scházeli pod záminkou různých společenských událostí, secvičovali divadelní představení, konaly se přednášky, příležitostně též koncerty. Vzájemná setkání utužovala československé cítění a vykazovala, že jsou mezi svými, ač v cizině.

Přednášky⁴⁸⁴ byly pořádány hlavně ze strany Československa, které se jimi prezentovalo také pro francouzské publikum. Tématem bývaly historické osobnosti spojené s vlastí, její hospodářská situace a podobně. Nezřídka ale řečníci pocházeli přímo z Francie nebo si je organizovaly samy spolky. Jako příklad může sloužit akce, na níž se podílel spolek Přátelé Československa v severní Francii, kdy přednášející Jules Pichon, spisovatel a profesor, mluvil na téma *La Tchecoslovaquie économique et pittoresque*. Současně byly promítány filmy a na diapozitivech fotky československých hor a Prahy. Přednáška měla velký ohlas, což dosvědčuje vysoká návštěvnost a zmínka v místním tisku.⁴⁸⁵ Stanislav Klíma podnikl roku 1931 cestu do Francie, kde přednášel o T. G. Masarykovi, o sociálním pojištění ve Francii či o úkolech československých vystěhovalců ve Francii.⁴⁸⁶ Ten samý rok poskytlo MŠANO podporu Josefu Pluhařovi na cestu ke dvěma spolkům, aby zde na žádost Kolonie referoval o Československu ve 13. roce svého trvání.⁴⁸⁷ Zmíněné ministerstvo také financovalo přímo Kolonii za účelem příspěvku na lidovýchovné přednášky.⁴⁸⁸ Spisovatelka Marie Majerová přijela roku 1938 referovat o současné české próze.⁴⁸⁹ Přes snahu zajistit přednášející si Kolonie roku 1924 stěžovala na jejich nedostatek, neboť oficiální československé osobnosti bývaly přetíženy jinou prací.⁴⁹⁰ Další problém řešila Kolonie s financováním pronájmu sálu a vytvořením pozvánek, vstupné nemohla vybírat, neboť mezi zájemce o přednášky patřily různé sociální vrstvy a někteří by si pak tuto událost museli nechat ujít. Ohledně francouzských posluchačů konstatovala Kolonie úspěch už při jejich minimální účasti.⁴⁹¹

Přes problém s dodáváním filmů se i tak konaly filmové večery. V roce 1938 se v součinnosti Kolonie a Sokola pořádaly takové tři. Mezi přírodními a propagačními se objevila i klasika, například v podobě Maryši.⁴⁹² Roli hrálo také rádio. Rozhlasovými přednáškami „Ize

⁴⁸⁴ Detailní časový harmonogram přednášek včetně řečníků a témat v letech 1930-1933 viz AMZV., II. sekce 1918-1939, III. řada, k. 586.

⁴⁸⁵ SCHRÖDER, F. Přednáška o Československu v Lille. In: *Československá Paříž*, roč. 1, č. 4, 1933, s. 12.

⁴⁸⁶ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 788. Klíma MZV, 20. 1. 1932.

⁴⁸⁷ Tamtéž, MŠANO vyslanectví ČSR v Paříži, 21. 4. 1931.

⁴⁸⁸ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 787. MŠANO vyslanectví ČSR v Paříži, 19. 5. 1922.

⁴⁸⁹ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 789. Valná hromada Československé Kolonie 1938.

⁴⁹⁰ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 790. Ústřední výbor čs. sdružení ve Francii MZV, 28. 1. 1925.

⁴⁹¹ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 787. MŠANO vyslanectví ČSR v Paříži, 19. 5. 1922.

⁴⁹² AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 789. Valná hromada Československé Kolonie 1938.

*působiti dvojím směrem: jednak informovat čsl. veřejnost o čsl. koloniích v zahraničí, jednak povzbuditi naše zahraniční krajaný, kteří takto poznají, že stará vlast na ně nezapomíná.*⁴⁹³

Určité rozptýlení poskytovala také divadelní představení. Buď je secvičovaly děti v rámci výuky, nebo dospělí ochotníci. Z Československa přijížděla zájezdově loutková divadla, popřípadě se posílaly loutky a kulisy, aby se angažovali sami vystěhovalci.⁴⁹⁴ V roce 1930 působila ve Francii již čtyři taková divadla, ČÚZ se snažil zacílit na zahraniční loutkářství.⁴⁹⁵ Aktivní v této oblasti byl spolek Komenský v Méricourt, jehož členi sehráli několik desítek takovýchto představení. Materiál zaslalo MŠANO původně Kolonii, ta jej ale propůjčila dál.⁴⁹⁶ ČÚZ dokonce rozeslalo dotazník, kde se krajané vyjadřovali o příznivých poměrech pro zřízení loutkového divadla.⁴⁹⁷ Do Paříže zavítal i „Spejbl s Hurvínkem“, kteří *„učinili společně se svojí věrnou družinou útok na brány Paříže a rozesmály ji tak, že si je tu chtěli nechat hned na celý měsíc.*⁴⁹⁸

Jak již bylo řečeno, divadlo se hrálo též klasicky. V roce 1931 uspořádala Kolonie spolu se Sokolem v Paříži divadelní představení „Domov“.⁴⁹⁹ Roku 1938 nacvičil divadelní kroužek Slovenské ligy generála M. R. Štefánika v Argenteuil hru Zprostředkovatel sňatků. Na představení se sjeli Slováci z okolních měst, zastoupena byla i Kolonie. Podle M. Podvršateckého, který psal o akci zprávu, měla událost velký úspěch.⁵⁰⁰ Sdružené československé spolky v Paříži pořádaly pod záštitou Národní rady česko-slovenské v únoru 1939 představení Maryša. V propagačních materiálech se chlubili hlavní hvězdou, jistou Jiřinou Štěpničkovou, jež působila v městských divadlech pražských. Tento podnik měl především *„povzbuditi krajaný ve Francii, zklamané a zesmutnělé po mnichovské zradě, a ukázati, že žijeme dále nezlomeni a že budeme žít.*⁵⁰¹ Na počest ochotníků pak Sokol pořádal besídku.⁵⁰² Jak je vidět, takovéto typy akcí sloužily k vzájemnému setkání krajanů a nešlo pouze o umělecký zážitek.

⁴⁹³ Cit.: AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 780. MZV rozhlasové společnosti „Radiojournal“, 13. 1. 1928.

⁴⁹⁴ NA. ČÚZ I, k. 20, inv. č. (sign.) loutková divadla 1929-1935. ČÚZ MZV, 12. 12. 1929.

⁴⁹⁵ Tamtéž, ČÚZ, porada o spolupráci o zahraničním loutkářství, 25. 11. 1930.

⁴⁹⁶ Tamtéž, MŠANO ČÚZ, 8. 11. 1930

⁴⁹⁷ Tamtéž, ČÚZ, dotazník, 28. 2. 1931.

⁴⁹⁸ Cit.: Tamtéž, Koval Karel, plzeňské loutky v Paříži, informační brožurka.

⁴⁹⁹ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 788. Klíma MZV, 20. 1. 1932.

⁵⁰⁰ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 789. Podvršatecký. G. Divadlo v Argenteuil. In: *Náš život*, č. 2, 1938.

⁵⁰¹ NA. SPa, k. 36, sign. 11/11/97/k.8/9, inv. č. 148. Tělocvičná jednota Sokol krajanům, 3. 1. 1939. (Na dopise chybně uvedené datum 3. 1. 1938)

⁵⁰² Tamtéž, doklady o činnosti divadelního odboru 1938-1939.

5.2.3. UPOMÍNKOVÉ AKCE

Vystěhovalci byli hrdí na vojenské úspěchy krajanů za první světové války. Stavěly se pomníky, otevírala muzea a pořádaly se další akce s touto tematikou. Sama Kolonie pomáhala rotě Nazdar, jak bylo ostatně uvedeno ve třetí kapitole. V blízkosti bojiště la Targette vznikala v polovině 30. let hřbitov pro padlé vojáky z této legie. Dobová zpráva o události říká, že: „*Dne 9. května podniknut s neobyčejnou prudkostí útok na vesnici ,la Targette,' která také dobytá a čeští dobrovolníci se tu obzvláště vyznamenali. Úspěch tento byl však spojen se značnými ztrátami. Český dobrovolnický sbor vykazuje dnes ztrátu 11 mrtvých a přes 80 zraněných.*“⁵⁰³

Člen československého konzulátu v Lille Leopold Riedl obešel mnoho hřbitovů a hledal padlé krajanů. Ti měli být přemístěni na nové místo, kde se od roku 1925 tyčil pomník československým legionářům, postavený Sdružením bývalých československých dobrovolníků ve francouzské armádě. Hřbitov tak měl být jakýmsi národním symbolem.⁵⁰⁴ V roce 1936 pořádalo výše uvedené Sdružení pouť na bojiště v Arrasu, kam přijel i zástupce NŘČ Josef Pluhař, který zde měl také proslov.⁵⁰⁵ Tato akce se konala pravidelně, roku 1932 ji pořádala spolu se Sdružením i Kolonie a Stanislav Klíma u té příležitosti pořádal zájezd k uvedenému místu.⁵⁰⁶ Roku 1934 byl odhalen pomník padlým legionářům ve Francii, mělo jít o manifestaci přátelství mezi oběma zeměmi. Za jeho postavením stál Památník národního osvobození, umístěn pak byl na pařížském hřbitově Père Lachaise. Slavnost, která odhalení pomníku provázela, byla velká svým významem, mnozí generálové, nejen francouzští, vzdali svou přítomností hold padlým, mezi jinými i generál Rudolf Medek.⁵⁰⁷ Rovněž se otevíraly různé výstavy na téma legií. V místnostech Kolonie byl otevřen Památník československého odboje ve Francii u příležitosti dvaceti let diplomatické činnosti vyslance Štefana Osuského.⁵⁰⁸

Vojenská tematika byla stále živá, Čechoslováci byli hrdí na svou minulost. Manifestacemi se snažili dát najevo, že si Francii jako nový domov zasloužili a měli i jistý podíl na její obraně. Dá se říci, že právě vojenské složky měly na vzniku republiky v roce 1918 značnou zásluhu, již si, ne úplně neprávem, mohla přisvojovat částečně i Kolonie. Obecně měly legie i ve své vlasti velký ohlas.

⁵⁰³ Cit.: VHA. Socialistický spolek Rovnost, k. 2, inv. č. 7. Zápis z výborové schůze, 15. 5. 1915.

⁵⁰⁴ Pocta padlým Čechoslovákům ve Francii. In: *Krajan*, roč. 5, č. 8, 1936, s. 2.

⁵⁰⁵ Pout' čs. legionářů k Arrasu. In: *Národní rada*, roč. 16, č. 5-6, 1936, s. 131-132.

⁵⁰⁶ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 788. Klíma MZV, 20. 1. 1932.

⁵⁰⁷ Odhalení pomníku padlým čsl. legionářům ve Francii. In: *Národní rada*, roč. 14, č. 6, 1934, s. 253.

⁵⁰⁸ Památník československého odboje ve Francii. In: *Národní rada*, roč. 16, č. 7-8, 1936, s. 151.

5.2.4. NÁRODNÍ DŮM

Stavba národního domu, jakéhosi československého kulturního střediska, byla tématem celého meziválečného období. Jeho potřeba se projevila zejména během velké hospodářské krize, kdy chyběly prostory pro přespání krajanů a místnosti, kde by se mohli stravovat. Ve třicátých letech se aktivita v otázce vlastního domu zvýšila, projektů bylo více.

Myšlenka k jeho postavení byla nadhozena již roku 1920. Větší aktivita v Kolonii proběhla po příchodu Františka Síse⁵⁰⁹ do Paříže, který vypracoval s ostatními pařížskými spolky program stavby a v Praze ustavil komitét zabývající se stavbou domu, jenž pracoval pod záštitou T. G. Masaryka. Jakmile ale Sís odešel z Francie, stavba domu byla pozapomenuta. Do jednání byl zapojen též Sokol, ten se však držel své priority vlastní tělocvičny, jež by byla postavena v jeho rámci. Roku 1925 přišla s konceptem studentského domu v Cité Universitaire Konfederace duševních pracovníků (dále KDP),⁵¹⁰ česká větev francouzské Confédération internationale des Travailleurs intellectuels (CITI). Dle jejich plánu⁵¹¹ by tak středisko bylo zaměřeno hlavně na vysokoškolské studenty. Kvůli špatným zkušenostem se stavbou podobných domů ve světě KDP vyčkávala.⁵¹²

Změna nastala na přelomu desetiletí, kdy kulturní středisko začalo být nutností. Roku 1931 se vypracoval detailní plán, na němž se podílela Kolonie, Sokol, další pařížské spolky a KDP. Projekt byl určitým slepencem vizí jednotlivých organizací. Obsahoval pro KDP důležitý studentský internát, Sokol si do něj prosadil tělocvičnu, Kolonie počítala se spolkovou místností, knihovnou, kanceláři, ordinací a dispenzářem.⁵¹³

Kolem Kolonie se ale začalo vyskytovat více nezaměstnaných, musela organizovat stravovací akce, ubytování bylo poskytnuto prostřednictvím Armády spásy. Koncem roku 1932 panovala stejná, ne-li horší situace. Majitel domu v Rue Guénégaud, ve které měla Kolonie pronajaty místnosti, jí zakázal stravování krajanů uvnitř. Komplikovaná situace pokračovala

⁵⁰⁹ František Sís byl na počátku dvacátých let krátkou dobu předsedou Kolonie. Do Paříže přišel v roce 1920 za účelem studia tamní politiky. Tento novinář a politik se za první světové války aktivně účastnil odboje v Maffii, roku 1918 měl podíl na založení Československé národní demokracie.

⁵¹⁰ Konfederace duševních pracovníků byla založena roku 1924 k „*podnětu utvořivší se Mezinárodní konfederace duševních pracovníků v Paříži, aby hájila společné a základní zájmy intelektuálů, jakož i jednotně zorganizovala jejich různé, velmi početné útvary spolkové.*“ Cit.: AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 864, Konfederace duševních pracovníků v republice ČSR ministerstvu školství a národní osvěty, 1927. „*Účelem konfederace jest slučovati spolkové útvary duševních pracovníků různých oborů i povolání, vyvíjeti činnost na ochranu jejich práv, domáhati se, aby byl uznán význam a oceněna práce duševních pracovníků v různých oborech podnikání, v rozdílných službách veřejných a soukromých, i v životě veřejném vůbec a pečovati o to, aby bylo dosaženo zlepšení mravního, sociálního a hmotného stavu intelektuálů.*“ Cit.: Tamtéž. Stanovy konfederace duševních pracovníků.

⁵¹¹ Jejich plán spočíval v tom, že každý student při zápisu na Vysokou školu v Československu platil určitý poplatek, který šel na stavbu pařížského domu. Takto bylo vybráno něco přes milion Kč.

⁵¹² GÜRTH, Karel. Československý dům v Paříži. In: *Československá Paříž*, roč. 1, č. 20, 1933, s. 1.

⁵¹³ Tamtéž.

i v roce 1934. Zamýšlený projekt československého domu v Paříži nepočítal s prostory pro stravování a ubytování, proto se uvažovalo o postavení celého pavilonu.⁵¹⁴

Ondřej Flanderka, předseda Kolonie, přišel v závěru roku 1933 s plánem šestipatrového obytného domu, kde by k účelům Kolonie sloužilo přízemí a první patro, spolu se samostatným křídlem s velkým sálem, zbytek by sloužil jako byty k nájmu, z jejichž výtěžku by se platily výdaje spojené s domem. Počítalo se s kanceláři pro Kolonii i další spolky, dispensář, spolkové místnosti a nově přibyla noclehárna.⁵¹⁵ TJ Sokol byla „ochotna podporovati a činně se zúčastniti realizace projektu na vybudování „Československého národního domu v Paříži“ (...) v předpokladu, že Čsl. Národní dům v Paříži bude sloužiti jedině a výhradně účelům kulturním, tělovýchovným, humánním a reprezentačním s vyloučením jakékoliv tendence politické.“⁵¹⁶ Sokol sice trval na samostatnosti, ale projevil ochotu podílet se na spolupráci spojenou se stavbou domu, hlavním důvodem bylo, že na vlastní sokolovnu neměl prostředky.⁵¹⁷

K další změně ve vývoji došlo v polovině třicátých let. Na jejich počátku byla situace ještě jiná, do Francie proudilo mezi lety 1928-1930 mnoho vystěhovalců, takže projekt nabýval rozměrů. Dalšími požadavky byly mimo těch zmíněných učebny, redakční místnosti, ateliery pro výtvarníky, čítárna, divadelní a výstavní sál či obchodní místnosti k reprezentačním účelům. Finance se získávaly sbírkami, subvencemi – od pařížské municipální rady i ministerstva školství a národní osvěty. To původně podporovalo projekt Cité universitaire, ale usoudilo, že účel poslaných peněz zůstal stejný, proto po KPD nevyžadovalo vydané prostředky zpět.⁵¹⁸

Bylo tak i logické spojení jednotlivých organizací vedoucí ke společnému úsilí v podobě kulturního střediska, ač každá měla odlišné vize. Nicméně právě v polovině 30. let začalo přicházet výrazně méně krajanů, spíše se projevovala tendence repatriace. Čechoslováků ve Francii ubývalo, krize polevovala. Pluhař uvádí, že roku 1931 se nacházelo na území Francie kolem 80 tisíc Čechoslováků, o 4 léta později už jen 45 tisíc.⁵¹⁹ Ustupovalo se tak od požadavků noclehárny, stravovny, zdravotně-sociálního oddělení s výjimkou dispensáře. Zájem zůstával o spolkové místnosti, které původně nebyly prioritou. Postupně tak opadala potřeba spolupráce s KPD. Jejich vize studentského bydlení pomalu brala za své, sami studenti preferovali bydlení

⁵¹⁴ K otázce postavení čsl. Národního domu v Paříži. In: *Československá Paříž*, roč. 2, č. 27, 1934, s. 1.

⁵¹⁵ Nový návrh našeho Národního domu v Paříži. In: *Československá Paříž*, roč. 2, č. 30, 1934, s. 1.

⁵¹⁶ Cit.: NA. SPa, k. 15, sign. 8/10/97/13, inv. č. 49. Tělocvičná jednota Sokol, zásadní rozhodnutí.

⁵¹⁷ Tamtéž.

⁵¹⁸ Archiv kanceláře prezidenta republiky (AKPR). Kancelář prezidenta republiky (KPR), inv. č. 1033, č. j. 63.445/34-V/6. Konfederace duševních pracovníků v republice Československé, podpora na stavbu Čsl. domu v Paříži, 9. 11. 34.

⁵¹⁹ PLUHAŘ, J. *Češi a Slováci...*, s. 32.

ve francouzském kolektivu, náklady v této oblasti se také snižovaly, projekt KPD levného ubytování se studujícími Čechoslováky tak nebyl uskutečněn. Situace se zlepšovala i v oblasti podpory v nezaměstnanosti, Kolonie tedy přišla s plánem najmutí si prázdné budovy, která by sloužila jako noclehárna či stravovna a jakožto dočasný podnik by se to mohlo kdykoli zrušit, což by ušetřilo případné další náklady. V této chvíli si Kolonie chtěla nechat dům v Rue Bonaparte, kde měla za války provizorní sídlo československá vláda. V jeho prostorách by byly hlavně kanceláře a zasedací síně.⁵²⁰

Dům obývala jako nájemník od roku 1935, postupem času ho ale chtěla odkoupit. V podstatě by ho pořizovala československá vláda prostřednictvím ministerstva veřejných prací. To se postavilo proti návrhu KPD, jež chtělo rovněž dům využít, který počítal s úplnou přestavbou budovy při zachování místností, v nichž úřadovala zmíněná vláda. Ta by pak samozřejmě poskytla některé místnosti Kolonii. Ministerstvo veřejných prací ale zastávalo názor, že uvedenou rekonstrukcí by dům ztratil historickou hodnotu, proto souhlasilo s plánem Kolonie na využití budovy jako nájemných bytů a prostorů pro spolkové využití.⁵²¹

Dne 11. října 1938 podepsalo Československo kupní smlouvu na dům v Rue Bonaparte v Paříži. Další plány ale nesplňovaly původní cíl kulturního střediska, proto se hledala alternativa, kde ho založit. Pozornost padla na Argenteuil, města poblíž metropole. Počítalo se, že by na jeho vznik mohl přispět Jubilejní fond.⁵²² Ten skutečně přispěl sto tisíci korunami, byl to dar ke dvacátému výročí republiky.⁵²³

Vybudování kulturního střediska tedy skončilo v podstatě neúspěšně. Kolonie sice obývala historicky cenné místnosti v Rue Bonaparte, ale sloužily jí jako spolku. Pokud nepočítáme muzeum, chceme-li Památník národního odboje, sloužil dům zejména této jedné organizaci. O krajanském ústředí zde určitě hovořit nemůžeme. Nebýt dalšího vývoje, kulturní středisko bylo alespoň na dobré cestě ke svému vzniku. Objekt přetrval navzdory druhé světové válce, nyní se v jeho prostorách nachází České centrum a Konzulární oddělení Velvyslanectví ČR.⁵²⁴

Československo se snažilo krajanům zajistit různé knihy, filmy, časopisy a další rozptýlení, nicméně hlad vystěhovalců po čemkoli z domova byl tak velký, že nebylo v moci státu jej nasytit. Kamenem úrazu zůstával nedostatek financí, přestože vedle vlády se v kulturních otázkách angažovaly i soukromé instituce, jako ČÚZ, nebo sami jednotlivci.

⁵²⁰ K otázce Národního domu v Paříži. In: *Československá Paříž*, roč. 3, č. 68/69, 1935, s. 1 a 4.

⁵²¹ AKPR. KPR, inv. č. 1033, č. j. 1432/34. Paříž, Rue Bonaparte č. 18, zakoupení budovy pro čsl vyslanectví, 26. 6. 1937

⁵²² AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 789. Valná hromada Československé Kolonie 1938.

⁵²³ Tamtéž. Budujeme československý kulturní dom v Argenteuil. In: *Náš život*, č. 2, 1938, s. 9.

⁵²⁴ PODDANÁ, J. et al. *Sdružení...*, s. 4.

5.3. KRAJANSKÁ PÉČE O DĚTI, OTÁZKA VZDĚLÁVÁNÍ

Záležitosti týkající se dětí a obecně vzdělávacího procesu v národním jazyce sice spadají pod sociální, popřípadě kulturní složku, nicméně tyto otázky tvořily zásadní součást vystěhovalecké politiky. Proto budou popsány odděleně. Dospělí emigranti měli ke své vlasti vazby, ale jejich potomci, kteří odešli v raném věku nebo se ve Francii narodili, měli větší sklon k asimilaci v novém prostředí. A právě na ně byla cílená snaha o to, aby zůstali i nadále Čechoslováky. Důraz byl kladen na výuku v mateřštině a prázdninové zájezdy do vlasti, aby ji tak děti krajanů poznaly.

5.3.1. ČESKOSLOVENSKÉ ŠKOLY

*„Nejdůležitějším zařízením pro život menšin je jejich škola, ve které jazyk jejich jest jazykem vyučovacím. Naproti tomu škola s vyučovacím jazykem cizím je zdrojem muk pro děti menšin a prostředkem jejich odnárodnění.“*⁵²⁵ Důraz na toto odvětví se projevoval zejména ve 30. letech, apely ze strany krajanů ale chodily i dříve.

Ve dvacátých letech se ve Francii objevovaly snahy po asimilaci imigrantů. Zákon z 10. května 1927 zjednodušoval získání místního občanství. Děti narozené alespoň jednomu francouzskému rodiči dostávaly zdejší příslušnost. To Československu ztěžovalo situaci. Co se týkalo výuky, mezistátní smlouva obou zemí z roku 1920 neřešila vzdělávání dětí, bylo možné jmenovat československé lektory, kteří ale byli v podřízeném postavení místních učitelů. Paříž omezovala možnost vzniku cizozemských škol a ani veřejnost nebyla tomuto fenoménu nakloněna, panovaly obavy z vytváření dalších menšin.⁵²⁶ Ke konci 30. let se zvyšovalo procento dětí narozených ve Francii a asimilační tendence narůstaly, čeština se stávala spíše druhořadým jazykem.⁵²⁷ Ze svědectví učitelky doplňovacích škol vychází potvrzení řečených slov: *„Snaha, aby děti aspoň po dobu českého vyučování mluvily a bavily se mezi sebou jen česky, setkává se zatím s nepatrným úspěchem. Bud' odpovědí, že nedovedou a mluví dále francouzsky, nebo zmlknou a jsou plny rozpaků, nebo konečně – v ochotě aby vyhověly – překvapí nás podivnou směsí česko-francouzskou.“*⁵²⁸ Ve svém dopise dále apeluje na rodiče, aby se doma s dětmi bavili česky či slovensky s tím, že pouhá snaha učitelů nemůže být dostačující, ať je jakkoli velká.⁵²⁹

⁵²⁵ Cit.: AUERHAN, Jan. *Československé jazykové menšiny v evropském zahraničí. Národnostní poměry, v nichž žijí, a vztahy, které je poutají k staré vlasti.* Praha, 1935, s. 51.

⁵²⁶ NAMONT, J. - P. c. d., s. 244-248.

⁵²⁷ Tamtéž, s. 382.

⁵²⁸ Cit.: MOTÁŇOVÁ, Zdena. Naše doplňovací školy v Beffes a Marseilles-les-Aubigny. In: *Československá Paříž*, roč. 3, č. 64/65, 1935, s. 2.

⁵²⁹ MOTÁŇOVÁ, Z. Naše doplňovací školy v Beffes a Marseilles-les-Aubigny. In: *Československá Paříž*, roč. 3, č. 64/65, 1935, s. 2.

Zřídít školu bylo administrativně relativně náročné, proto často vznikaly tzv. doplňovací školy. Sloužily jako rozšíření ke klasickému vyučování. Děti tak chodily s místními do francouzské třídy a párkrát do týdne navštěvovaly československé kurzy, kde se učily mateřskému jazyku, vlastivědě a zpěvu.⁵³⁰ Ty se ale často konaly ve dnech, kdy se nevyučovalo na francouzských školách a děti tak neměly volno a byly přetížené. Jejich úroveň nebývala vždy valná, proto do nich někteří rodiče záměrně své potomky neposílali.⁵³¹ Ve Francii byl rozšířen i typ oboustranně doplňovací, v praxi to znamenalo, že žáci měli půl dne českého (popř. slovenského) učitele a půl dne francouzského. Československý pedagog byl přítomen též v hodinách svého domácího kolegy, aby mohl v případě neporozumění látku vyložit.⁵³²

Doplňovací škola v Paříži byla v péči Kroužku přátel československé doplňovací školy (dále též Kroužek),⁵³³ odbočky Kolonie. Ovšem návštěvnost nebyla vysoká, některé děti přijaly francouzskou národnost a nedocházely vůbec, jiné nezvládaly pravidelně dojíždět.⁵³⁴ V roce 1933 vyšel v Československé Paříži článek apelující na rodiče, aby tam své potomky posílali. Kroužek slíbil přispět chudším krajanům na výlohy spojené s dopravením dítěte do školy.⁵³⁵ Ještě v závěru 30. let byla v Paříži pouze tato jedna škola, s účastí do třiceti dětí, proto když uvážíme, že v hlavním městě se pohybovalo pár tisíc československých dětí, nelze brát školní osvětu jako úspěšnou.⁵³⁶ Československé třídy byly otevřeny v Méricourt-Corons již v roce 1924 za podpory československých úřadů. Náležely ke katolickým svobodným školám, s oddělenou dívčí a chlapeckou skupinou.⁵³⁷ V Merlebachu fungovala doplňovací škola ještě dříve, roku 1921, a to zásluhou spolku Komenský,⁵³⁸ ačkoli jeho sféra zájmů se nacházela spíše ve střední Evropě a na Balkáně.⁵³⁹ K roku 1935 existovaly dvě celodenní školy a šest doplňovacích, problémem byla docházka jen malého zlomku českých a slovenských dětí, stejně jako nevyhovující počet domácích učitelů.⁵⁴⁰ Některé školy se ustavily i v závěru třicátých let, například v říjnu 1937 doplňovací ve Vianne, pojmenovaná po prezidentu Edvardu Benešovi.⁵⁴¹

⁵³⁰ FOLPRECHT, J. Československé školské..., s. 12.

⁵³¹ NAMONT, J. - P., c. d., s. 252.

⁵³² FOLPRECHT, J. Československé školské ..., s. 14. Podrobnější informace o typech škol v zahraničí srv. tamtéž, s. 13-18.

⁵³³ Spolek byl ustaven 3. 12. 1934.

⁵³⁴ Vyučování se konalo jednou týdně a zabralo 2,5 hodiny. FOLPRECHT, J. Československé školské..., s. 44.

⁵³⁵ Česká škola v Paříži opět otevřena. In: *Československá Paříž*, roč. 1, č. 20, 1933, s. 3.

⁵³⁶ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 791. Československé školství v Paříži a okolí. In: *Emigrant*, roč. 12, č. 5, 1937, s. 2.

⁵³⁷ FOLPRECHT, J. Československé školské ..., s. 45.

⁵³⁸ Tamtéž, s. 47.

⁵³⁹ *Čo si vykonal pre naše školy v zahraničí?: desať rokov "Komenského", spolku pre podporovanie československých škôl v zahraničí na Slovensku: 1925-1935*. Bratislava, 1935, s. 33.

⁵⁴⁰ PLUHAŘ, Josef. *Na paměť...*, s. 44.

⁵⁴¹ AKPR. KPR, inv. č. 1033. č. j. Spolek Krajan Benešovi, 19. 1. 1938.

Zde se mimochodem opět ukazuje, jaký symbol pro národ představoval. Přes nově zavedené školy v závěru 30. let zůstával jejich počet v celém meziválečném období velice nízký.

Pozornost byla sice zaměřena hlavně na základní stupeň, aby děti od útlého věku přišly do styku s mateřským jazykem a s dějinami vlasti, ale rozšířeno bylo též střední a vysoké školství. Od počátku 20. let vznikala československá oddělení při francouzských lyceích. Do nich MŠANO vybíralo žáky na základě konkurzu, aby se do těchto tříd dostali jen ti, u kterých byl předpoklad, že zvládnou náročné studium. Chudším vybraným dětem poskytovalo uvedené ministerstvo finanční podporu.⁵⁴² Nicméně v roce 1939 existovala pouze tři lycea, při nichž byla tato oddělení zřízena. Čechoslováci navštěvovali též vysoké školy, francouzská vláda si každý rok vybrala několik stipendistů, kteří zde mohli rok studovat na její náklady.⁵⁴³ Krajané si vybírali hlavně lékařské, právnické a výtvarné obory. Důraz byl kladen na kooperaci s místními, Sdružení československých studujících v Paříži spolupracovalo s Kroužkem československé a francouzské mládeže. Pořádaly se měsíční přednášky s diskuzí, řečený Kroužek vydával revue *Rencontre de jeunesses française et tchécoslovaque* určenou pro obě národnosti. Spolková činnost se odehrávala i na půdě Slovanského ústavu,⁵⁴⁴ kde MŠANO vydržovalo ateliér pro studenty výtvarného zaměření, kde se mohli bezplatně rozvíjet.⁵⁴⁵ Až na výjimky ale délka pobytu vysokoškoláků nepřesáhla jeden rok. Během něj se snažili spíše získávat přátele mezi Francouzi na úkor kontaktů s krajanů zde usedlými.⁵⁴⁶

Vedle Komenského se o československé školy ve Francii staral ministerský rada Josef Folprecht, ústřední inspektor těchto institucí a zahraničních krajanských kurzů při ministerstvu školství a národní osvěty.⁵⁴⁷ Řečené ministerstvo dotovalo školy pro nákup potřebných pomůcek, jichž byl i tak stálý nedostatek.⁵⁴⁸ Pravidelně také přispívalo na vydržování doplňovacích škol, jak pro děti z Paříže,⁵⁴⁹ tak z dalších měst. Subvence ale přicházely pouze na základě žádosti ze strany krajanů, ačkoli se jednalo o pravidelné příspěvky, nechodily automaticky, pouze na podnět z Francie. Každý rok se jednalo o jinou částku, podle možností

⁵⁴² PLUHAŘ, J. *Na paměť...*, s. 47-48.

⁵⁴³ Na základě mezinárodní dohody posílá Československo do Francie 14 svých studentů výměnou stejného počtu francouzských do Československa. Výměna studentského dorostu. In: *Národní rada*, roč. 14, č. 5, 1934, s. 185.

⁵⁴⁴ Slovanský ústav byl založen hned po válce s podporou československé a jugoslávské vlády. Měl přispívat k užším kulturním, hlavně pak vědeckým stykům mezi francouzskými a slovanskými zeměmi. Podobně francouzské ústavy se nacházely v Praze, Varšavě či Záhřebu, s nimiž byl pařížský v těsné spolupráci.

PLUHAŘ, J. *Na paměť...*, s. 46.

⁵⁴⁵ Tamtéž.

⁵⁴⁶ PÁZMAN, J. Čs. studenti v Paříži. In: *Československá Paříž*, roč. 1, č. 4, 1933, s. 7-8.

⁵⁴⁷ PLUHAŘ, J. *Na paměť...*, s. 47.

⁵⁴⁸ NAMONT, J. - P. c. d., s. 253.

⁵⁴⁹ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 787. MŠANO MZV, 16. 10. 1922.

ministerstva.⁵⁵⁰ Neocenitelnou službu školám prokázala i finanční podpora ze strany Kolonie.⁵⁵¹ V roce 1931 vznikl při ČÚZ školský odbor, který měl prohloubit a utužit styky mezi domácími a zahraničními školami.⁵⁵² Ke konci třicátých let pak měli velkou zásluhu na zakládání doplňovacích škol sami krajané, kdy se tak často dělo svépomocí.⁵⁵³ K poskytnutí peněžní podpory vyzývaly veřejnost i propagační letáčky, někdy formou básně: „*Já pařížský koledáček / přišel jsem si pro sůváček; / sůváček mi dejte / nic se mi nesmějte. / Prosím také pro školku / dejte medu trochu, / vždyť, / nemám-li se odcizit, / musím do české školky chodit. / Každický dárek vděčně kvituji, / nového roku všem vinšuji.*“⁵⁵⁴

Vyučování vedli zprvu příslušníci spolků, kteří práci vykonávali dobrovolně, bez nároku na peněžní odměnu. Tito jedinci neměli často pedagogické vzdělání. Až koncem 20. let začalo Československo na základě konkurzů vysílat do Francie učitele. Vláda zajistila předem takovými uchazečům doplňovací a zvláštní kurzy. Přes nedostatek zájemců a většinou jen jejich krátkodobé působení v zahraničí se stávaly ústřední postavou jednotlivých spolků. Spolu s dětmi organizovali vzpomínkové akce nebo nacvičovali divadelní představení.⁵⁵⁵ Například v Sallaumines uspořádal vyučující se svými svěřenci výroční veřejnou besídku, jehož snahou bylo „*vytvořiti dětem pomocí výchovy, šířením národního uvědomění, oddanou láskou a příchylností světlé dny v jejich šedém životě.*“⁵⁵⁶ Vyskytly se i případy, kdy z důvodu nedostatku pedagogických sil jeden učitel přednášel na více školách a přejížděl mezi nimi.⁵⁵⁷

Učitelé museli pravidelně referovat do vlasti, jaká byla aktuální situace. Někdy se tak dělo na základě obdržených dotazníků od ministerstva školství a národní osvěty.⁵⁵⁸ Umístování pedagogů mělo na starosti zmíněné ministerstvo, ale o svých krocích v tomto směru dávalo vědět i na MZV.⁵⁵⁹ Učitelům chystajícím se učit ve Francii byla ve vlasti udělena dovolená ze školní služby v ČSR, plat byl zajišťován ústředním orgánem MŠANO.⁵⁶⁰ V dubnu 1938 vyslalo MŠANO podnět na ministerstvo financí na zvýšení rozpočtu na osobní náklady učitelů s tím, že mezinárodní situace je vážná, a proto je třeba právě v této oblasti penězi nešetřit.⁵⁶¹ Nedostatek pedagogické síly pocítovala kupříkladu doplňovací škola v Lens, jež marně

⁵⁵⁰ Tamtéž, MŠANO vyslanectví ČSR v Paříži, 4. 6. 1926.

⁵⁵¹ NAMONT, J. - P. c. d., s. 403.

⁵⁵² AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 778. Výroční zpráva ČÚZ za rok 1931.

⁵⁵³ FOLPRECHT, J. Mezi krajaný. Touha po škole u našich krajanů. In: *Krajan*, roč. 6, č. 9, 1937, s. 7.

⁵⁵⁴ VHA. Československá kolonie ve Francii, k 58, sign. věci organizační, poválečná činnost. Leták z roku 1928.

⁵⁵⁵ NAMONT, J. - P. c. d., s. 256-258.

⁵⁵⁶ SCHRÖDER, F. Výroční besídka čsl. školy v Sallaumines. In: *Československá Paříž*, roč. 2, č. 32, 1934, s. 2.

⁵⁵⁷ NAMONT, J. - P. c. d., s. 387.

⁵⁵⁸ AMZV. II. sekce 1918-1939, III. řada, k. 233. MŠANO vyslanectví ČSR v Paříži, 19. 11. 1922.

⁵⁵⁹ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 782. MŠANO MZV, 17. 7. 1925.

⁵⁶⁰ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 787. MŠANO p. Bažantovi, 10. 11. 1924.

⁵⁶¹ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 782. MŠANO ministerstvu financí, 1. 4. 1938.

urgovala slíbené posláni učitelky, jejíž absence narušovala i snahy vybudovat další podobné instituce v okolí a prohloubit dále vyučování.⁵⁶² Ve městě Méricourt, kde fungovala škola od roku 1927, bylo na začátku třicátých let vyučování na tři roky pozastaveno, neboť se nenašla náhrada za do té doby působící učitelku. S češtinou tak děti přicházely do styku o poznání méně.⁵⁶³ Vazby mezi Československem a vyučujícími ve Francii se přetrhaly začátkem války. Poslední jistou finanční podporu dostali učitelé k 1. září 1939, „*jak a kdo platí tyto učitele (učitelky) po vypuknutí války, není na ministerstvu školství a národní osvěty známo.*“⁵⁶⁴

Zde je ještě na místě uvést, že se také objevovaly osobní spory mezi Čechy a Slováky, jak dosvědčuje report z doplňovací školy v Beffes. Z toho důvodu tam musely být zasílány obrazy s nápisy v obou jazycích, loutková divadla vedená učitelem musela být hrána střídavě česky a slovensky a po úřadujícím českém pedagogovi měl být napříště poslán slovenský kolega.⁵⁶⁵

Mimo školy se Československo snažilo pomoci krajanům s výukou francouzštiny, většina emigrantů tento jazyk nijak neovládala. Zatímco děti v cizím prostředí chytaly snáze místní jazyk, rodiče zůstávali věrni mateřštině. MŠANO tak financovalo kurzy, které měly tento nedostatek přinejmenším zmenšit.⁵⁶⁶ Na ně ale nebyl kladen takový důraz jako na školní vzdělání, o čemž svědčí rozhodnutí ministerstva školství a národní osvěty v roce 1932, že právě vysílaná učitelka dostane proplacen honorář za působení na doplňovací škole, ale z důvodu nedostatku financí si Československo nemohlo dovolit úhradu případných večerních kurzů, se kterými původně počítala.⁵⁶⁷ Francouzské kurzy neměly kýžený efekt, „*prevažná väčšina krajanov sa reči francúzskej nenaučí. Čo sa naučija, čítať-písať nevedia, iba nepatrný zlomok, ktorí navštevujú bezplatné kurzy pre takýchto usporiadané.*“⁵⁶⁸

Celkově můžeme hodnotit školskou osvětu spíše neúspěšně, děti mluvily lépe francouzsky na úkor mateřštiny, zájem o doplňovací školy také nebyl velký. Valná hromada Kolonie z roku 1938 se usnesla, že „*Čsl. doplňovacie školy co Francúzsku nie sú ešte tak vybudované jako sú na pr. školy našej menšiny v Rumunsku, v Juhoslávii a v Amerike. Ani*

⁵⁶² AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 791. Konzul krajanům, 15. 12. 1937.

⁵⁶³ NA. ČÚZ I, k. 17, inv. č. (sign.) školy ve Francii 1931 – 1935. Historie školy v Méricourt sous Lens 1927 - 1935.

⁵⁶⁴ Cit.: NA. MŠANO, k. 3561, sign. 35 zastupitelské úřady, čsl. školy 17-D1. Odpověď říšskému protektoru v Čechách a na Moravě, 18. 11. 1939.

⁵⁶⁵ NA. MŠANO, k. 3514, sign. 35 místa, Albanie – Berisso. Čsl. doplňovací škola v Beffes, zpráva, 31. 3. 1937.

⁵⁶⁶ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 787. MŠANO MZV, 16. 10. 1922.

⁵⁶⁷ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 788. MŠANO vyslanectví ČSR v Paříži, 15. 10. 1932.

⁵⁶⁸ Cit.: AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 788. Kněz Lexmann Biskupskému Ornariátu v Nitře, 29. 12. 1931.

*o naše děti nie je dostatočne postarané v tomto smere.*⁵⁶⁹ Zpráva dále konstatuje nedostatek učitelů, ale také nevyhovující podmínky učeben.⁵⁷⁰

5.3.2. ZÁJEZDY

Děti, které dlouhodobě žily za hranicemi, neměly k vlasti žádná zásadní pouta. Školy mohly sice podnítit jejich zájem o domovinu, ale jakou mohly mít motivaci pohlížet na Československo, které pro ně bylo vzdálenou, neznámou zemí? Řešení se nabízelo ve formě prázdninových zájezdů, kdy děti krajanů pobývaly a seznamovaly se se zemí rodičů. Děti se na ně těšily a *„jejich rodiče a přátelé našeho zahraničí kladou na ně veliký důraz.*“⁵⁷¹ Byly umístěovány buď v dětských koloniích, nebo přímo v rodinách. *„Rodin, které přijmou zahraniční dítě zdarma za národního hosta, je také dostatek (...).*“⁵⁷² Zpětná vazba byla pozitivní, děti se vracely *„zdravé, šťastné a hrdé na svůj původ.*“⁵⁷³ Konzul v Lille napsal v roce 1936 velice poeticky, že *„děti se již těší na novou výpravu, se zářícíma očima vyprávějí těm, které nejely a jsem přesvědčen, že nyní s opravdovým citem budou zpívat: 'A to je ta krásná země, země česká, domov můj' a že nikdy vzpomínka na ni zasetá v útlu duši dětskou, nevymizí ať kamkoliv osud v cizině je zanes.*“⁵⁷⁴

Zájezdy zprostředkovávalo více organizací. Kolonie se jimi zabývala do roku 1923, pak do konce desetiletí s touto činností přestala a obnovila ji až v roce 1930. Impulsem k novému zahájení akcí byla ekonomická krize, která přinášela spolu s bídou i morální skleslost, jež mohla být částečně potlačena změnou prostředí. Děti se na chvíli dostaly z chudých poměrů a od rodinných starostí vůbec a současně poznávaly vlast.⁵⁷⁵ Nezřídka je hostitelé obdarovali šatstvem a penězi.⁵⁷⁶ O děti se v tomto směru zajímala i Domovina zahraničních Čechoslováků a Československý Červený kříž, roku 1936 se díky nim dostalo do vlasti kolem 600 dívek a chlapců, převážná část cestovala z Německa a z Francie, v jejím případě konkrétně z obvodů konzulátů v Lille a ve Štrasburku. Na venkově byly děti zdarma ubytované u jednotlivých dobrovolníků, při návštěvě Prahy je hostila Domovina.⁵⁷⁷ ČČK se věnoval zájezdům od poloviny dvacátých let, nejprve se zaměřoval na krajanů v Německu, posléze svou působnost rozšířil. Za prvních deset let této činnosti se postaral o jedenáct tisíc dětí. Francie hrála spíše

⁵⁶⁹ Cit.: AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 789. Valná hromada Československé Kolonie ve Francii 1938, s. 35.

⁵⁷⁰ Tamtéž.

⁵⁷¹ Cit.: Prázdninové výpravy. In: *Krajan*, roč. 6, č. 10, 1937, s. 1.

⁵⁷² Cit.: Tamtéž.

⁵⁷³ Cit.: Věstník spolků: Poděkování. In: *Vystěhovalec*, roč. 30, č. 10, 1934, s. 5.

⁵⁷⁴ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 791. Konzul ČSR v Lille MZV, 27. 10. 1936.

⁵⁷⁵ NAMONT, J. - P., c. d., s. 370.

⁵⁷⁶ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 780. Povšechná zpráva o umístění dětí ze zahraničí v r. 1923.

⁵⁷⁷ Naše děti na prázdninách ve vlasti. In: *Československá Paříž*, roč. 4, č. 87/8, 1936, s. 5.

menší roli, z obvodu konzulátu Štrasburk, odkud pocházelo v jejím rámci nejvíce dětí, jich bylo umístěno jen 88.⁵⁷⁸ Ovšem potom se projevila stoupající tendence a jenom za rok 1937 jich z něj přijelo 61, podobný počet z obvodu konzulátu v Lille a z Paříže rovná stovka.⁵⁷⁹ České srdce se staralo převážně o krajany z Vídně, nicméně pomáhalo řešit ubytování i ostatním.⁵⁸⁰ Uvedené organizace pomáhaly subvencovat MŠANO, MZV, MSP a ministerstvo zdravotnictví a tělesné výchovy.⁵⁸¹

Jak bylo řečeno, ubytování se poskytovalo v rodinách nebo v zařízeních. Prázdninové osady se nacházely po celé republice, v českých zemích například u Velkého Meziříčí, na Slovensku v Moravském Podzámku. Roku 1937 byla v Praze otevřena Baxova domovina dětských zájezdů.⁵⁸² Co se týče umístování do rodin, probíhala vždy před prázdninovou akcí agitace, aby se získali dobrovolníci. Nutno říci, že nebyl velký problém jich dostatek sehnat.⁵⁸³ V roce 1937 se dokonce přihlásilo více hostitelů, než bylo dětí, a Domovina musela některým jejich nabídku pomoci odřít.⁵⁸⁴

Československo podporovalo mimo uvedených zájezdů i výlety dětí k moři. Většina žila v chudých podmínkách a tyto akce sloužily k určité psychické vzpruže. První zájezd se konal v době ekonomické krize roku 1932 díky Pavle Osuské, jež k tomu účelu uspořádala dobročinný bazar. Při té příležitosti byl založen fond péče o československé dítě, který se měl nadále starat o tyto každoroční prázdninové výpravy. Do poloviny 30. let se akcí zúčastnilo bezmála 150 dětí.⁵⁸⁵ Některé děti mohly jezdit úplně zadarmo, jiné za menší poplatek. Pod odborným vedením měly měsíční pravidelný režim, jakousi obdobu letního dětského tábora.⁵⁸⁶

5.3.3. VÁNOČNÍ NADÍLKY

Další pomocnou akcí cílenou na děti byly vánoční nadílky. V chudém prostředí nebylo dostatek prostředků na dárky, díky těmto podnikům tak mohly dostat i praktické věci, na které rodiče neměli. „*Až do konce třicátých let slouží vánoční nadílka jako pomoc rodinám bez prostředků.*“⁵⁸⁷ Na nadílky přispívali jednotlivci, jak finančně, tak hmotnými dary, jež zaslali

⁵⁷⁸ Prázdninové zájezdy dětí ze zahraničí. In: *Krajan*, roč. 4, č. 15, 1935, s. 4.

⁵⁷⁹ SEDLÁČEK, J. Prázdninové zájezdy. In: *Krajan*, roč. 6, č. 15, 1937, s. 1.

⁵⁸⁰ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 780. Povšechná zpráva o umístění dětí ze zahraničí v r. 1923.

⁵⁸¹ Tamtéž.

⁵⁸² Sedláček, J. Prázdninové zájezdy. In: *Krajan*, roč. 6, č. 15, 1937, s. 1.

⁵⁸³ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 774. Stručná zpráva o prázdninové akci pro čsl. děti ze zahraničí v roce 1927.

⁵⁸⁴ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 779. Zpráva o činnosti Domoviny zahraničních Čechoslováků v roce 1937.

⁵⁸⁵ PLUHAŘ, J. *Na paměť...*, s. 61.

⁵⁸⁶ Naše děti u moře. In: *Československá Paříž*, roč. 1, č. 14, 1933, s. 1-2.

⁵⁸⁷ Cit.: NAMONT, J. – P., c. d., s. 367.

Kolonii.⁵⁸⁸ Ta před Vánoci vyzývala prostřednictvím tisku, aby se zapojilo co nejvíce lidí.⁵⁸⁹ V menší míře se zapojovaly i další organizace, Kroužek přátel čsl. dětí a jejich školy uspořádal v roce 1936 vánoční besídku pro děti navštěvující pařížskou školu, jejíž součástí bylo též rozdávání darů. Jedním ze sponzorů byla opět Kolonie.⁵⁹⁰ Sokol organizoval podobnou akci pro své členy.⁵⁹¹ Spolkům nepatřícím pod Kolonii pomáhaly i konzuláty nebo vyslanectví, či další instituce, například ČÚZ.⁵⁹² Školám poskytovalo finanční pomoc na vánoční akce MŠANO.⁵⁹³ Samotné spolky „*po stránce finanční živoří, pokladny jejich jsou stálým podporováním členů téměř prázdné, odtud se nemajetní krajané nemohou ničeho nadít.*“⁵⁹⁴ Referoval v roce 1936 konzulát ve Štrasburku na MSP, aby tak jmenované ministerstvo přispělo na vánoční nadílky.⁵⁹⁵ Konaly se i sbírky mezi krajany, za utržené peníze byly dětem nadělovány knihy, hračky, ošacení, obuv.⁵⁹⁶ Když bylo třeba, nadílky se konaly i mimo vánoční čas. V městě Oissel byla krajanům rozdávána obuv, kterou zajistila Kolonie a místní odbočka rozdala dětem pomeranče.⁵⁹⁷ Z toho je patrné, v jaké finanční situaci se mnozí krajané nacházeli.

Pokud máme celkově zhodnotit péči o děti, pak ve své podstatě nesplnila svůj cíl, kterým bylo vychovat z dětí patrioty. Škol bylo málo, děti zapomínaly svůj jazyk a stále více se integrovaly do své nové vlasti. Ačkoli tedy záměr nebyl naplněn, úsilí Československa nebylo neoceněno. Díky školám chlapci a dívky drželi pospolu, různé kulturní události vedené učiteli je odváděly od každodenních starostí. Prázdninové akce měly podobný účel, vytrhly je na chvíli z chudých poměrů a podle dostupných informací byly u dětí opravdu oblíbené. Bohužel se československé školy a zájezdy týkaly jen malého zlomku krajanů. Vánoční nadílky se dostaly k většině, šlo ale spíše o určité zpříjemnění Vánoc, jakousi malou pozornost, jejichž důležitost nemůžeme nijak přeceňovat, přestože šlo o milé gesto.

5.4. CÍRKEVNÍ MISIE

Církevní záležitosti by se daly zařadit také pod kulturu, ale i jim věnujeme samostatný oddíl, protože jsou svým způsobem specifické. Přestože Československo mělo k náboženství spíše vlažný postoj, nacházeli se i mezi jeho příslušníky duchovně orientovaní jedinci. Ve

⁵⁸⁸ Na vánoční nadílku. In: *Československá Paříž*, roč. 1, č. 24, 1933, s. 3.

⁵⁸⁹ Příspěvky na vánoční nadílku našim dětem. In: *Československá Paříž*, roč. 2, č. 46-48, 1934, s. 5.

⁵⁹⁰ Vánoční nadílka čsl. dětí v Paříži. In: *Československá Paříž*, roč. 4, č. 73/74, 1936, s. 6.

⁵⁹¹ Sokolská vánoční nadílka. In: *Československá Paříž*, roč. 4, č. 92, 1936, s. 4.

⁵⁹² NAMONT, J. - P., c. d., s. 367.

⁵⁹³ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 782. MŠANO MZV, 23. 11. 1925.

⁵⁹⁴ Cit.: Tamtéž, konzulát ČSR ve Štrasburku, 30. 11. 1936.

⁵⁹⁵ Tamtéž.

⁵⁹⁶ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 789. Valná hromada Československé Kolonie ve Francii 1938.

⁵⁹⁷ Z Francie: Nejenom o Vánocích. In: *Krajan*, roč. 6, č. 9, 1937, s. 7.

Francii bylo nejvíce věřících krajanů římskými katolíky, daleko menší počet zastupoval evangelickou a řecko-katolickou větev,⁵⁹⁸ necelé procento představovali židé.⁵⁹⁹

Vzhledem k tomu, že českoslovenští emigranti netvořili samostatné obce, chyběly ve Francii i příslušné farnosti. Vyslaní kněží, většinou pražským arcibiskupstvím, proto neměli nezávislé pravomoci, do země museli být přijati místními náboženskými představiteli jako výpomocná síla. Katolická misie⁶⁰⁰ sídlila v Paříži, ale obstarávala bohoslužby po celé zemi. S ní je spojen zejména Msgr Rudolf Zháněl,⁶⁰¹ který ve Francii působil od podzimu 1927 až do roku 1940. Pravidelné české bohoslužby se konaly v jeho režii každou neděli v hlavním městě v kostele cizinců. Mnozí krajané byli však rozeseti po všech koutech země, vzdáleni od Paříže, kvůli nimž se rozmáhalo působení tzv. misíí. Vedle jejich duchovní pomoci se objevovala i charitativní činnost a s tím související návštěvy emigrantů v nemocnicích.⁶⁰² Krajanská církevní péče zároveň „*probuzuje a prohlubuje city vlastenecké, utužuje vědomí příslušnosti státní; neméně prospěšna je činnost tato v ohledu kulturním sociálním a mravním.*“⁶⁰³ O tuto sféru se staralo MŠANO a MZV, prvně jmenované řešilo otázky čistě církevní potřeby, druhé pak propagačně-politické záležitosti.⁶⁰⁴

V porovnání s okolními státy nebyla duchovní krajanská péče ve Francii ze strany Československa nijak uspokojivá. Bohumil Zlámal vidí hlavní důvod v tom, že jako středozezemský stát bez blízkosti moře neměla ČSR možnost poznat misijní národy a koloniální tradice. Dle jeho soudu „*nám chyběl misijní duch a větší obětavost*“.⁶⁰⁵ Žádná domácí církev neměla pevné zázemí, personální obsazení bylo velmi nedostačující. „*(...) význam kněze pro emigraci pochopili též dobře všichni národové, kteří mají vystěhovalce ve Francii: Maďaři, Poláci, Italové, Němci, Španělé, Belgičané aj. mají to hojný počet svých kněží, mají své domy a kostely, misijní kanceláře řádně vybudované (...). O všechny je tu lépe postaráno, než o naše*

⁵⁹⁸ Podle statistické zprávy z konce roku 1930 bylo římských katolíků i nevěřících po 20 tisících, evangelíků dva tisíce. V přehledu jsou opominuti řečtí katolíci. AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 788. Statistika našich zahraničních krajanů podle náboženství, 19. 11. 1930. Naproti tomu ze zprávy sv. Rafaela vyčteme 50 tisíc československých katolíků přítomných ve Francii. NA. ČÚZ I, k. 28, inv. č. (sign.) katolická akce 1929-1938. Kaucký, Jan. Referát o činnosti, výsledcích a potřebách katolických organizací v zahraničí, 1932.

⁵⁹⁹ PLUHAŘ, J. *Na paměť...*, s. 49.

⁶⁰⁰ Název misie odvozen od latinského vyslaný=missus. Českoslovenští kněží byli vysláni jako pomocníci francouzských duchovním.

⁶⁰¹ Zháněl byl papežským protonotářem, kanovníkem pařížské katedrály Notre-Dame a přednostou československé katolické mise ve Francii. Od roku 1940 vedl v Anglii jako plukovník duchovní služby duchovní správu v čs. zahraniční armádě. ZLÁMAL, Bohumil. *Příručka českých církevních dějin. VII., Doba československého katolicismu (1918-1949)*. Olomouc, 2010, s. 203.

⁶⁰² PLUHAŘ, J. *Na paměť...*, s. 49.

⁶⁰³ Cit.: AMZV. III sekce 1918-1939, k. 777. Zháněl, Rudolf. Misie vystěhovalců ČSR ve Francii, činnost roku 1934.

⁶⁰⁴ AMZV. III sekce 1918-1939, k. 777. MZV, porada o krajanské péči církevní, 16. 2. 1931.

⁶⁰⁵ Cit.: ZLÁMAL, B. c. d., s. 163.

*krajany, kteří mají tu jenom jednoho jediného kněze, (...).*⁶⁰⁶ Oním duchovním byl zmíněný Rudolf Zháněl, který marně vysílal apely na domácí vládu, aby mu k ruce poslala nějaké pomocníky.⁶⁰⁷ Na tento post se mnoho lidí nehrnulo a Československo nechtělo poskytnout potřebný obnos k jeho zaplacení. Zháněl se o československé misii vyjádřil jako o popelce mezi ostatními cizineckými správami katolické církve.⁶⁰⁸ Jistou oporu představovali českoslovenští studenti teologie, vzdělávající se toho času ve Francii, kteří vypomáhali hlavně v období Velikonoc a Vánoc, kdy byl větší zájem o zpověď než kdykoli jindy. „*Kněz diecéze nitranské Pater Benuška, studující ve Strasburku [zajel do] Charle-Ville (...), aby potěšil Slováky, roztroušené po celém okolí (...).*“⁶⁰⁹ Tito studenti měli ve Francii tradici od konce první světové války, neboť brzy po ustavení republiky to byli právě oni, kteří vykonávali duchovní činnost mezi krajany.⁶¹⁰ Kromě nich přijížděli na krátké časové úseky, často dvouměsíční, též kněží z vlasti.⁶¹¹ Pravidelné bohoslužby se konaly pouze v Paříži, stejně jako v blízkém Argenteuil, kde též působil nábožensky zaměřený slovenský spolek sv. Cyrila a Methoda.⁶¹²

V hlavním městě se nacházel tzv. mateřský dům, jenž byl stále otevřen věřícím. Snažil se plnit funkci řízeného náboženského a národního střediska, v němž se také střídali výše uvedení vyslaní pomocníci, pokud právě neputovali mezi krajany ve zbytku země.⁶¹³ V jeho spolkové místnosti se scházivali krajané po nedělní bohoslužbě, kde s knězem řešili různé administrativní problémy týkající se svatby či křtu nebo pomoc s napsáním dopisu ve francouzštině. To vše bylo vystěhovalcům poskytováno zdarma. Nejvíce si ale přítomní cenili možnosti popovídat si s druhými v češtině (popř. ve slovenštině), neméně vítaná byla příležitost vyzpovídat se v mateřském jazyce. I pro cizince hovořícího francouzsky byla zpověď v tomto jazyce velmi náročná. „*(...) a když kněz promluvil na ni česky, vyhrkly jí slzy: je to ponejprve co ve Francii slyší mateřskou řeč.*“⁶¹⁴ K této činnosti potřeboval Zháněl pomocnou sílu, nestačil na všechny požadavky na překlady listin na matriku, ani na návštěvy krajanů mimo Paříž. K některým se nemohl dostat i z toho důvodu, že by pak v místě neměl kde přespat. Navíc

⁶⁰⁶ Cit.: AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 789. Zháněl, Rudolf. Katolická duchovní zpráva vystěhovalců ČSR ve Francii, 26. 2. 1937.

⁶⁰⁷ Pro srovnání, ve Francii působilo 60-80 polských kněží, maďarských tři. NA. ČÚZ I, k. 28, inv. č. (sign.) katolická akce 1929-1938. Kaucký, Jan. Referát o činnosti, výsledcích a potřebách katolických organizací v zahraničí, 1932.

⁶⁰⁸ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 789. Zháněl MZV, 8. 12. 1935.

⁶⁰⁹ Cit.: AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 777. Misie vystěhovalecká ČSR ve Francii, činnost roku 1934.

⁶¹⁰ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 788. Zháněl, katolická misie pro příslušníky ČSR dlící ve Francii, 10. 4. 1930.

⁶¹¹ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 777. Misie vystěhovalecká ČSR ve Francii, činnost roku 1934.

⁶¹² Tamtéž, misie vystěhovalecká ČSR ve Francii, činnost roku 1934.

⁶¹³ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 777. Apoštolát sv. Cyrila a Metoda, duchovní krajská péče ACM v roce 1933.

⁶¹⁴ Cit.: AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 788. Zháněl, zpráva o misijní činnosti ve Francii v měsíci červnu 1930, 14. 7. 1930.

mnozí byli přes den na poli, tudíž nebylo jak je sehnat pohromadě.⁶¹⁵ Spolková místnost nesloužila krajanům pouze o nedělích, schůzky se odehrávaly i třikrát v týdnu. Mimo duchovních záležitostí se tam pořádala i divadelní či hudební představení, oblíbená byla také místní knihovna.⁶¹⁶

Potřeba dalších kněžích se projevila zejména po velké hospodářské krizi, kdy stoupaly Zhánělovy apely o posily. Nitranský biskup Karol Kmeťko vyslal v roce 1930 do Francie pomocného kněze Vojtěcha Magnuska,⁶¹⁷ na jehož plat slíbilo přispívat MŠANO, nicméně ekonomická situace mu nedopřála delšího setrvání po Zhánělově boku.⁶¹⁸ Všichni kněží vyjma představeného misie pobýli v zemi jen krátkou dobu, což jí nepomáhalo tak, jako kdyby tam působili stálejší duchovní. Posily přijížděly hlavně ve vytíženějších obdobích Velikonoc a Vánoc, nicméně objevovaly se porůznu i během celého roku. Pro představu v roce 1932 se takto vystříдалo osm duchovních, z nichž dva byli v Paříži na studiích.⁶¹⁹ Stejná situace panovala i roku 1934.⁶²⁰ Mimo misijní činnosti organizovali též přednášky, filmové večery a další kulturní činnost. Někteří kněží migrovali každý rok do jiného státu. Tak byl roku 1936 delegován spolkem sv. Rafael jistý pan Vladislav Jeřábek na několikatýdenní misijní činnost do Francie poté, co takto setrval předchozí rok v Rumunsku.⁶²¹ Až koncem roku 1937 byl vyslán na delší dobu, jeden rok, slovenský duchovní Jan Futák, jenž k tomu účelu dostal dovolenou ve stejném časovém rozmezí, aby mezi krajany mohl vykonávat misijní činnost.⁶²² Vzhledem k nedostatku misionářů byla jejich práce velmi náročná. „*Misionář nesmí znáti ani únavy, ani oddechu, musí neustále pracovati dnem i nocí, aby byl všem v každém ohledu k službám.*“⁶²³

Kromě duchovních záležitostí se praktikovala i sociálně-charitativní činnost, kněží navštěvovali nemocné a chudé, fungovala též poradna pro vystěhovalce.⁶²⁴ Činnost kněze v zahraničí je tak daleko širší než v jeho vlasti.⁶²⁵ Po celou dobu ale misii chybělo pevné zázemí ve formě kanceláře, jež by byla stále a všem k dispozici a zcela zdarma.⁶²⁶ „*Kdežto jiné státy*

⁶¹⁵ Tamtéž.

⁶¹⁶ Tamtéž, Zháněl, katolická misie pro příslušníky ČSR dlící ve Francii, 10. 4. 1930.

⁶¹⁷ Tamtéž, Klíma, stanovisko MZV k duchovní péči církevní u našich zahraničních krajanů, 19. 11. 1930.

⁶¹⁸ Tamtéž.

⁶¹⁹ Tamtéž, Zháněl, katolická misie vystěhovalců z ČSR ve Francii, 31. 12. 1932.

⁶²⁰ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 777. Misie vystěhovalcká ČSR ve Francii, činnost roku 1934.

⁶²¹ Tamtéž, sv. Rafael MZV, 30. 4. 1936.

⁶²² AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 789. MŠANO referátu ministerstva školství a národní osvěty v Bratislavě, 15. 10. 1937.

⁶²³ Cit.: Tamtéž, Zháněl, katolická misie vystěhovalců ČSR ve Francii, činnost roku 1936, 20. 1. 1937.

⁶²⁴ Tamtéž, Zháněl, nástin činnosti roku 1938, leden 1939.

⁶²⁵ NA. MŠANO, k 3563, sign. 35 kultura, státy, A – Francie. Zháněl, katolická misia vystěhovalcká vo Francúzsku 1937.

⁶²⁶ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 788. Zháněl, z činnosti misijní roku 1931, 31. 12. 1931.

*mají svoje misse velkolepě vybudovány, má Mons. Zháněl jednu jedinou místnost, která je současně jeho ložnicí, úřadovnou i spisovnou!*⁶²⁷ Roku 1931 poslala katolická misie ve Francii petici ministerstvu školství a národní osvěty o vybudování základny.⁶²⁸ Nešlo jen o to najít prostory pro kancelář, ale též bylo potřeba obdržet finanční příspěvky na její vybavení a hlavně získat lidskou sílu, což se ukazovalo jako hlavní problém.⁶²⁹

Katolickým vystěhovalcům se v Československu věnovalo hned několik organizací. Z vládních byly již výše uvedeny MZV a MŠANO. První zmíněné přispívalo Zhánělovi každoročně od roku 1927, nicméně odmítalo platit další pomocné kněze, neboť to bylo jakožto kultová činnost v kompetenci orgánu MŠANO.⁶³⁰ Jistou měrou se angažovalo také MSP, které finančně podporovalo Svaz katolíků čs. ve Francii, jenž představoval spolek Cyrila a Methoda v Argenteuil u Paříže.⁶³¹ Měl sdružovat všechny československé vystěhovalce – katolíky. „*Účelem spolkovým je vystěhovalce sdružovati, vzdělávati, býti jim oporou duševní i podporou v životě denním, umožňovati jim plnění povinností náboženských i vlasteneckých (...)*“⁶³² Ve spolkové místnosti se členové scházeli dvakrát týdně, kde si mohli číst připravené knihy a časopisy, hrát společenské hry, hrály se a zpívaly národní písně. Často však i „*poradí a pomohou opět do práce a zaměstnání*“.⁶³³ Taktéž se v jeho rámci konala divadelní představení.⁶³⁴ MZV mu pomáhalo také, ale spíše ve smyslu vánočních nadílek.⁶³⁵ Vedle státních organizací fungovaly i soukromé. Apoštolát Cyrila a Metoděje v Olomouci (dále též Apoštolát) byl částečně také dotován MZV, aby mohl vysílat duchovní ke krajanům, a to od poloviny dvacátých let.⁶³⁶ Jeho doménou byla Evropa.⁶³⁷ Misijní cesty organizované Apoštolátem konali kněží zdarma, pouze cestovné jim hradila organizace.⁶³⁸ Druhou soukromou asociací starající se o katolíky v zahraničí byl spolek sv. Rafaela. Jeho činnost počala roku 1927, staral se zejména o krajany směřující do zámoří, nicméně jistou váhu přikládal též evropským zemím.⁶³⁹ Oba spolky kladly důraz na posílání propagačních materiálů,

⁶²⁷ Cit.: NA. MŠANO, k. 3563, sign. 35 kultura, státy, A – Francie. Katolická misie čsl. vystěhovalců ministerstvu školství a národní osvěty, 22. 5. 1936.

⁶²⁸ Tamtéž, katolická misie ministerstvu školství a národní osvěty, 21. 7. 1931.

⁶²⁹ Tamtéž, katolická misia vystěhovalecká vo Francúzsku, 1937.

⁶³⁰ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 788. Stanovisko MZV k duchovní péči církevní u našich zahraničních krajanů, 19. 11. 1930.

⁶³¹ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 790. MSP vyslanectví ČSR v Paříži, 6. 12. 1937.

⁶³² Cit.: Tamtéž, Zháněl, Svaz katolíků ČSR ve Francii, 8. 3. 1932.

⁶³³ Cit.: Tamtéž.

⁶³⁴ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 790. Zháněl, Svaz katolíků ČSR ve Francii, 8. 3. 1932.

⁶³⁵ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 791. MZV vyslanectví ČSR v Paříži, výdajový blanket, 26. 11. 1937.

⁶³⁶ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 788. Klíma, stanovisko MZV k duchovní péči církevní u našich zahraničních krajanů, 19. 11. 1930.

⁶³⁷ NA. ČÚZ I, k. 28, inv. č. (sign.) katolická akce 1929-1938. Kaucký, Jan, referát o činnosti, výsledcích a potřebách katolických organizací v zahraničí, 1932.

⁶³⁸ Tamtéž. Duchovní krajanská péče ACM v roce 1933.

⁶³⁹ Tamtéž. Výroční zpráva spolku sv. Rafaela za rok 1933.

jako byly knihy, časopisy, letáky, kalendáře, modlitební knihy, zpěvníky či učebnice. Ty směřovaly do všech států, Francii nevyjímaje.⁶⁴⁰ Ještě v roce 1940 se v rámci Domoviny zahraničních krajanů staral její odbor katolické krajanské péče o československé vystěhovalce, což zahrnovalo i spolupráci s Apoštolátem i sv. Rafaelem.⁶⁴¹

Řečtí katolíci se koncentrovali hlavně v obci Grande Combe na jihu Francie. Nebyli příliš početnou skupinou, pocházeli většinou z Podkarpatské Rusi, nicméně i k nim byli vysíláni duchovní z vlasti. Roku 1930 v osobě Alexandra Chyry, jehož cestu hradilo MŠANO,⁶⁴² v období Velikonoc 1934 za nimi zavítal kněz přímo z jejich úzké domoviny, na Vánoce téhož roku si také sehnali domácího pastora.⁶⁴³

Evangelíků bylo oproti katolíkům daleko méně,⁶⁴⁴ jejich misie sídlila také v Paříži. Do roku 1929 se o krajany starali studenti teologie. Až po tomto roce byli vysíláni speciální teologové ze Slovenska.⁶⁴⁵ „*Velkou překážkou práce je, že každý rok iný duchovní je vyslaný do Francie.*“⁶⁴⁶ Na školní rok 1932/33 tak byl například za krajany vyslán Gustáv Ožana, který byl ubytován v Paříži, ale jezdil za svými svěřenci po celé zemi za asistence studentů teologie.⁶⁴⁷ Někteří misionáři byli finančně podporováni mimo ministerstva školství a národní osvěty kupodivu i ze strany MZV.⁶⁴⁸ To sice nechtělo platit obdobně vyslané katolické kněze s tím, že je to pouze záležitost ústředního orgánu MŠANO, ale přispívalo Zhánělovi. Evangelíci neměli žádnou hlavní postavu misie, proto zřejmě ministerstvo souhlasilo s placením jednotlivě vyslaných duchovních. Mezi lety 1933 a 1934 nastala roční přestávka, kdy se do Francie nedostavil žádný Čechoslovák tohoto vyznání na pastorační činnost, jeho funkci přebrali dočasně opět studenti.⁶⁴⁹ Poté přijel do Francie dokonce na dva roky řádný duchovní Ján Petřík, který od listopadu 1934 vedl samostatnou duchovní správu evangelické misie⁶⁵⁰ a jenž kromě náboženské výuky učil též slovenský jazyk, a to v okolí Paříže dokonce pravidelně dvakrát týdně. Evangelíci byli také roztroušeni po celé zemi a nebyla možnost se všude osobně dostat.

⁶⁴⁰ Tamtéž. Přehled zásilek četby do zahraničí za dobu 1. 1. 1936 - 31. 5. 1936.

⁶⁴¹ NA. MŠANO, k. 3563, sign. 35, čl. zastupitelské úřady, menšiny (školy, univerzity). Výroční zpráva o činnosti katolické krajanské péče v roce 1940.

⁶⁴² AMZV. III. sekce 1918-1939, 788. MZV ministerstvu školství a národní osvěty, 20. 6. 1930.

⁶⁴³ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 789. Zháněl, misie vystěhovalců ČSR ve Francii, činnost roku 1934, 6. 1. 1935.

⁶⁴⁴ Počty nejdou určit přesně, odhady se proto různí. Roku 1935 se tak setkáme s číslem přes pět tisíc. AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 877. Petřík, Ján, z Evangelické misie vo Francii, srpen 1936. Další rok se ale objevuje i číslo osm tisíc. AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 778. Referát z cesty J. Sedláčka, 15. 9. 1936. Jinde jsou odhady ještě zajímavější a hovoří o 6-8 tisících, popřípadě 8-10 tisících. NA. MŠANO, k. 3563, sign. 35, kultura, státy, A-Francie. Evangelická misie MZV, 6. 4. 1937.

⁶⁴⁵ NA. MŠANO, k. 3563, sign. 35, kultura, státy, A-Francie. Evangelická misie MZV, 6. 4. 1937.

⁶⁴⁶ Cit.: AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 777. Zpráva o duchovní práci ve Francii ve školním roce 1932/33.

⁶⁴⁷ Tamtéž, zpráva o duchovní práci ve Francii ve školním roce 1932/33.

⁶⁴⁸ Tamtéž, výdajový blanket 13. 2. 1931.

⁶⁴⁹ Tamtéž, předsednictvo evangelické církve na Slovensku MZV, 6. 2. 1934.

⁶⁵⁰ Tamtéž, generální konzulát ČSR v Paříži MZV, 14. 1. 1935.

Proto jim byly zasílány alespoň propagační letáky, Bible či modlitební knihy. Petřík také pořádal sbírky pro chudé a vánoční nadílky.⁶⁵¹ Vedl též církevní sbor. Jeho cílem byla lepší organizace evangelické misie, chtěl ji více systematizovat, dotáhnout alespoň do podoby, jakou vybudovali katolíci, kteří ji sice také neměli ideální, přesto na tom byli o něco lépe. Po jeho odchodu ho přijel vystřídat kaplan Alexandr Šimovec, který nadále marně usiloval o zřízení definitivní misijní stanice v Paříži. Tomu hned zpočátku zastavilo MŠANO příspěvky a duchovní byl odkázán pouze sám na sebe. Evangelíci se museli obrátit na MZV, aby mohla misie nadále fungovat.⁶⁵²

Církevní péče byla celkově nedostatečná. Věřících krajanů bylo relativně velké množství, kněžích, kteří jim měli být oporou, bylo zoufale málo. Ani jedna z církví nezvládla vytvořit funkční centrum. Čechoslováci ve Francii měli srovnání s jinými zeměmi, které svým krajanům poskytovaly daleko větší pozornost. Slováci (věřících Čechů bylo minimum) tak často navštěvovali polské bohoslužby. V osobě kněze nehledali vystěhovalci pouze duchovní útěchu, ale také jim byl oporou v osobním životě, co se například týče pomoci s překládáním dopisů a poskytováním rad na téma uzavření sňatku či pokřtění dítěte. Představoval pro ně však i jistý centrální prvek, kolem kterého se mohli scházet a mluvit spolu mateřským jazykem. Nejvíce zastoupena byla katolická církev, ač Svaz katolíků nepatřil pod Kolonii, neměl aspirace na to s ní jakkoli soupeřit. Na to byl ostatně i příliš malý a neorganizovaný. Přesto se snažil krajanům poskytnout podobnou péči, i když byl toho schopen v daleko menší míře.

5.5. FINANČNÍ SFÉRA

Poslední oblast, kterou se budeme zabývat, se týká úspor krajanů. Československá iniciativa v tomto směru měla zajistit bezpečné uložení nastřádaných peněz. Avšak počátek těchto snah spadá až do 30. let. Opět se ukazuje hospodářská krize na přelomu desetiletí jako impuls k upření většího zájmu na vystěhovalce v zahraničí a tím ke snaze řešit tehdejší situaci aktivněji.

V polovině dvacátých let se v Paříži objevila Banque Commerciale de Prague, založená jako akciová společnost. Ačkoli se jednalo o cizozemskou společnost, název instituce a složení personálu evokovalo krajanům, že jde o domácí společnost. Funkci ředitele zastával Čech František Hlaváček, jenž byl současně předsedou Kolonie.⁶⁵³ To všechno dělalo banku v očích krajanů spolehlivou. Nutno ovšem upozornit, že československá emigrace zahrnovala hlavně

⁶⁵¹ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 877. Petřík, Ján, *Evangelickej misie vo Francii*, srpen 1936.

⁶⁵² AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 877. Generální konzulát ČSR v Paříži MZV. 14. 1. 1935.

⁶⁵³ TRAPL. Digitální depozitář. *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky: Tisky*. [online]. [cit. 2016-05-19]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t1393_02.htm

dělnickou vrstvou, která nebyla příliš gramotná v těchto záležitostech. Problém nastal v červnu 1929, kdy se instituce dostala do soudní likvidace. Její pád byl neočekávaný, proto byly důsledky pro československou emigraci tíživé.⁶⁵⁴ „Pád banky je pro naše příslušníky (...) velkou pohromou. Za daných okolností se zdá, že úplně ztrácejí těžce nastřádané, mnohaleté úspory, což samozřejmě podlamuje nejen jejich materiální existenci, ale působí též u nich velkou škodu morální.“⁶⁵⁵ Vzhledem k tomu, že se nejednalo přímo o domácí banku, nemohlo ministerstvo financí opatřit prostředky poškozeným. Fondovou výpomoc by mohly obdržet tuzemské peněžní ústavy a družstva, nikoli však jednotlivci. Pouze MSP mělo v kompetenci výjimečnou nouzovou pomoc za předpokladu, že je jejich existence úpadkem banky ohrožena.⁶⁵⁶ Toho se chytil ČÚZ a apeloval na krajanů prostřednictvím konzulátů, aby se tací přihlásili. Nicméně z konzulátu v Marseilles zaznělo, že v jeho obvodu se nikdo takový nenachází, z Lyonu hlásili pouze dva takové případy.⁶⁵⁷ Žádné větší problémy v souvislosti s pádem banky nezaznamenali ani v obvodu konzulátu ČSR v Lille.⁶⁵⁸ Nakonec k žádné peněžní kompenzaci nedošlo, vystěhovalci to brali jako křivdu až hrozilo „úplné rozvrácení vlasteneckých citů mezi krajanů ve Francii.“⁶⁵⁹

Československá iniciativa přišla až v roce 1933, kdy si mohli krajané ukládat peníze v Poštovní spořitelně v Praze a to prostřednictvím šekového výplatního lístku *in bianco*, částka ve francích se mohla vkládat v kterémkoli poštovním úřadě ve Francii na pražský účet. V opačném případě spořitelna odepsala částku v korunách a vkladatel ji dostal formou šekové platební poukázky ve francích.⁶⁶⁰ To samé měla mateřská země dohodnuto také s Belgií a Německem.⁶⁶¹

Výhodou bylo, že poštovní úřady se ve Francii nacházely téměř všude, značně roztroušení krajané tak měli neomezenou možnost ukládat úspory. I v případě častějšího cestování nepředstavoval tento systém žádný problém. Bezpečnost úspor měla posilovat sebevědomí krajanů a jejich národní hrdost, čímž měli být ještě více připoutaní k vlasti. Po jejich návratu domů se jim vkladní knížka vydala. Československo mělo zájem na této službě, proto vystěhovalcům vycházelo co nejvíc vstříc. Veškeré tiskopisy týkající se úředního styku v této sféře poskytovala Poštovní spořitelna zdarma, nepožadovala žádné poplatky za

⁶⁵⁴ Úpadek československé banky v Paříži. In: *Vystěhovalec*, roč. 25, č. 7, 1929, s. 5.

⁶⁵⁵ Cit.: NA. MSP, k. 1784, sign. E 3/e-14. Vyslanectví ČSR v Paříži MSP, 19. 6. 1929.

⁶⁵⁶ Tamtéž, ministerstvo financí Předsednictvu ministerské rady v Praze, 3. 4. 1930.

⁶⁵⁷ Tamtéž, konzulát ČSR v Marseilles Vyslanectví ČSR v Paříži, 21. 11. 1929.

⁶⁵⁸ Tamtéž, konzulát ČSR v Lille Vyslanectví ČSR v Paříži, 4. 11. 1929.

⁶⁵⁹ Cit.: NA. ČÚZ I, k. 52. Novák Ladislav Komitétu vkladatelů banky, červenec 1932.

⁶⁶⁰ Jak mohou naši příslušníci ve Francii ukládati úspory u poštovní spořitelny v Praze. In: *Československá Paříž*, roč. 1, č. 7, 1933, s. 7.

⁶⁶¹ Různé zprávy - Organizace úspor čs. příslušníků v Belgii, ve Francii a v Německu prostřednictvím poštovní spořitelny v Praze. In: *Vystěhovalec*, roč. 29, č. 4, 1933, s. 3.

přepočítávání a připisování či odepisování výplat. V podstatě jedině, co museli Čechoslováci platit, byl vkladní poplatek bez rozdílu výše vkladu. Domovina se snažila šířit povědomí o uvedené příležitosti mezi co nejvíce svých příslušníků v cizině, často přes krajanský tisk.⁶⁶² Československý konzulát v Lille rozeslal informační brožurku *Poučení o ukládání úspor na vkladní knížky poštovní spořitelny v Praze* všem spolkům s doporučením, aby této výhody vystěhovalci využívali.⁶⁶³

Přestože vypadala nabídka lákavě, moc se neujala. Sešlo se několik okolností, které mařily snahu vlasti. Jednak tu byla výše uvedená zkušenost z konce dvacátých let, kdy sice nešlo o československý podnik, nicméně krajané i tak vinili svou vládu a báli se podobného scénáře, jednak organizace úspor přišla v době krize, vystěhovalci měli málo peněz. Pracovalo se omezeně, přibývalo nezaměstnaných. Peníze se schraňovaly doma, aby byla po ruce alespoň nějaká rezerva.⁶⁶⁴

Vázla však také propagace, „mezi krajany je známost o vhodnosti ukládati úspor na účet Poštovní spořitelny v Praze jen velmi málo rozšířena a kde jest, neužívá se jí asi z obavy před nedostatečnou likvidností jejich.“⁶⁶⁵ Všechny uvedené důvody měly za následek, že ani tři roky po spuštění nebylo vkládání úspor moc rozšířené.⁶⁶⁶

Tento projekt nedopadl podle očekávání. Domácí vláda měla velké ambice, bohužel spuštění programu nebylo dobře načasováno. Do karet jí nehrály ani špatné zkušenosti krajanů s Banque Commerciale de Prague. Propagace mohla být též lepší, pokud uvážíme, že ještě v roce 1936 o možnosti vkladu peněz nevědělo mnoho Čechoslováků. Když se v důsledku sečetly nedostatky v organizaci ze strany vlasti a ne právě příznivé okolnosti, pak by bylo jen s podivem, kdyby byla snaha korunována úspěchem.

⁶⁶² FISCHER, Eduard. Ukládání úspor československých příslušníků, sídlících v Belgii, ve Francii a v Německu u poštovní spořitelny v Praze, In: *Krajan*, roč. 5, č. 16, 1936, s. 2.

⁶⁶³ AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 778. Konzulát ČSR v Lille MZV, 3. 10. 1934.

⁶⁶⁴ Tamtéž.

⁶⁶⁵ Cit.: AMZV, III. sekce 1918-1939, k. 79. ČÚZ Poštovní spořitelně v Praze, 23. 5. 1936

⁶⁶⁶ NA. ČÚZ I, k. 29, inv. č. (sign.) vystěhovalectví 1929-1938. Poštovní spořitelna v Praze, 21. 1. 1936.

MÍSTO DOSLOVU

Čechoslováci za hranicemi se po Mnichovu postavili jednoznačně za svou vlast a hlásili se do odboje, jehož hlavní uznávanou postavou byl Edvard Beneš. Vyslanec ve Francii Štefan Osuský pronesl ve své řeči v dubnu 1929, že zůstává zástupcem všech krajanů v uvedené zemi a bude je podporovat v odbojové činnosti.⁶⁶⁷ Sokol navazoval užší styky s bratry v USA, kdežto na domácí půdě byl veden na černé listině jako antifašistický spolek ve službách benešovské propagandy, který kazil Československu v cizině dobré jméno.⁶⁶⁸

Dekretem z dubna 1939 bylo cizincům ve Francii povoleno vstupovat do Cizinecké legie v době míru, během války pak do nebojové pracovní služby. Češi a Poláci mohli vstupovat do vlastních vojenských jednotek.⁶⁶⁹ V říjnu 1939 byl ustaven Československý národní výbor jako středisko odbojových snah krajanů.⁶⁷⁰ První vojenské uskupení krajanů vzniklo 28. září v Agde na jihu Francie,⁶⁷¹ kde se tak od vypuknutí války formovala zahraniční armáda čítající po připojení letců kolem 11 400 mužů.⁶⁷² Její duchovní službu zajišťoval Rudolf Zháněl, který poté pokračoval v činnosti i na území Velké Británie,⁶⁷³ neboť právě po okupaci Paříže se stal politickým centrem Čechoslováků Londýn.⁶⁷⁴ „V historii druhého Odboje zůstane nesmazatelným a čestným faktem, že jak vyslanec Dr. Št. Osuský tak i všichni krajané, povstali jako jedna slitá fronta k revolučnímu boji. A ten boj jsme vedli tak dlouho, pokud nepřišla druhá katastrofa a to Francie, což nás donutilo ustoupit do Anglie, kde se nyní bojuje do konce, k vítězství.“⁶⁷⁵

Konec války znamenal též definitivní konec vystěhovalectví z Československa do Francie a zároveň začátek nové etapy života těch, kteří tam zůstali trvale.⁶⁷⁶ Paříž se stala po únorovém převratu v roce 1948 pro Čechoslováky spíše místem průchodu nebo jen dočasného exilu.⁶⁷⁷ Složitě vybudované zázemí a kontakty tak přišly nazmar a nebyly dále využity a prohloubeny.

⁶⁶⁷ NA. SPa, k. 14, sign. 8/10/97/10, inv. č. 46 Doklady jednatele za rok 1939. Sokol Českému Národnímu Sdružení v Americe. 7. 4. 1939.

⁶⁶⁸ Tamtéž, Jiří Špánek Josefu Štíbru Chyňovskému. 7. 2. 1939.

⁶⁶⁹ CURTIS, M. c. d., s. 79.

⁶⁷⁰ BALÁŽ, C. c. d., s. 13.

⁶⁷¹ PODDANÁ, J. et al. *Sdružení...*, s. 5.

⁶⁷² Tamtéž.

⁶⁷³ Zháněl působil ve službách ministerstva národní obrany v Londýně, v září 1940 byl propuštěn do civilu a věnoval se zde duchovní správě české obce. Byl vyznamenán Československým válečným křížem a Čs. medailí za zásluhy 2. stupně. PLACHÝ, Jiří. Rudolf Zháněl (1867-1956). *Ústav pro studium totalitních režimů*. [online]. [cit. 2016-06-05]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/rudolf-zhanel>.

⁶⁷⁴ GERVEREAU, Laurent - MILZA, Pierre - TÉMIME, Émile, eds. *Toute la France: histoire de l'immigration en France au XXe siècle*. Paris, 1998, s. 222.

⁶⁷⁵ NA. SPa, k. 38, sign. 11/11/97/k.9/3, inv. č., 160. Karel Bergman, Z deníku dobrovolníka, Dva odboje, b. d.

⁶⁷⁶ BALÁŽ, C. c. d., s. 14.

⁶⁷⁷ GERVEREAU, L. - MILZA, P. - TÉMIME, É., eds. c. d., s. 222.

Hodnocení meziválečné epochy samotných vystěhovalců nebylo příliš příznivé ke své vlasti. Ti si stěžovali, že „ve své činnosti za 20 let Československé republiky dostávali velice malou morální podporu z republiky. Význam této zahraniční skupiny československého národa byl vládou přehlížen, dokonce v mnoha případech jejich zájmy byly zanedbávány nebo i ignorovány. Instituce, které byly založeny v republice pro hájení zájmů zahraničních Čechoslováků, bohužel naprosto zklamaly.“⁶⁷⁸ Hodnocení domácích osobností také nebylo právě přející. Slovy Stanislava Broučka: „Adaptace malých skupin imigrantů z ČSR ve francouzské lokální společnosti většinou probíhala jako souboj s oddalováním konečného návratu do ČSR, který se v mnoha případech „nepozorovaně“ měnil při dospívání druhé generace imigrantů v trvalý pobyt ve Francii.“⁶⁷⁹

⁶⁷⁸ Cit.: AMZV. Londýnský archiv (LA), k. 477. Zástupci zahraničních Čechoslováků Herbertu Ripkovi, 25. 8. 1940.

⁶⁷⁹ Cit.: BROUČEK, S. K adaptaci imigrantů z ČSR ve francouzské lokální společnosti. In: *Češi v cizině*, sv. 6, Praha, 1992, s. 52. 48-52.

ZÁVĚR

Cílem diplomové práce na téma „Československá kolonie ve Francii v meziválečném období“ bylo zjistit, jak se vlast starala o krajany ve Francii, jestli jim věnovala dostatečnou pozornost a péči. V rámci tematicky zaměřených kapitol jsme zkoumali přístup vlasti k jejímu zahraničí. Na základě prostudovaného materiálu lze obecně soudit, že Československo neprojevovalo o vystěhovalce příslušný zájem. Autorka dospěla k závěru, že přes značné množství organizací angažovaných v dané problematice byla péče o krajany ze strany Československa nedostatečná v celé sféře působení, a to jak z hlediska poskytování finanční, materiální či duchovní podpory, tak i z důvodu relativně malé spolupráce mezi aktéry na domácí straně.

Jedním z největších problémů ve sledovaném období bylo nedostatečné poskytování peněžních prostředků z domova, což vedlo následně k dalším potížím. Hospodářská krize situaci ještě více zkomplikovala, přestože se stala událostí, jež vyburcovala Československo k aktivnějšímu a hlubšímu zájmu o své krajany. Ti trpěli nejen tím, že se nenaplnila mnohá očekávání od pobytu v cizině, ale také pocitem vykořeněnosti, že jim představitelé vládních a soukromých organizací nevěnovali dostatečnou pozornost. To byl také jeden z důvodů prohlubujícího se trendu asimilace. Zejména děti, které se buď narodily přímo ve Francii, nebo měly na rodnou zem jen mlhavé vzpomínky, neměly důvod zajímat se o původní vlast, tudíž ani prohlubovat si znalosti češtiny, popř. slovenštiny. Československo se pochopitelně snažilo zabránit jejich odcizování, ale neuspokojivou měrou.

Nedostatečnost péče však nebyla vždy jen problémem malé pozornosti, vládní instituce měly stanovený rozpočet a nemohly tedy posílat tolik pomoci, kolik by si třeba i jejich činitelé představovali. Přeci jen krajanská péče představovala pouze dílčí část ve velkém množství problémů, které musela nově vzniklá republika řešit. Soukromé organizace byly odkázány na věnované příspěvky, peněz a dalších materiálů tedy také neměly na rozdávání. Za hranicemi bylo velké množství vystěhovalců a Francie nepatřila mezi početně nejvytíženější oblast.

Zorganizování krajanské péče také nepovažujeme za příliš úspěšnou. Různé spolky a instituce nevytvořily vzájemně propletenou a fungující síť, která by možná usnadnila a zmírnila problémy emigrantů za hranicemi. Nelze dojít k výsledku, zda se o své zahraničí staraly spíše soukromé nebo vládní instituce, obojím se nedá upřít určitá snaha, stejně jako selhání v mnohých oblastech. V podstatě důležitou roli hráli jednotlivci. Mezi ty nejvíce aktivní by se bezpochyby počítali Karel Hanuš a Rudolf Zháněl. O něco menší roli, přesto však zásadní, by se mohli ucházet různí donátoři knih, finančních prostředků a strůjci jiných přínosných aktivit. Zde by se jako příklad za všechny dala uvést Pavla Osuská. Přesný počet takovýchto

osob je těžké být jen odhadnout. Na krajanské péči se podílelo velké množství lidí, někteří více, jiní méně. Hranice mezi mírou zásluh nelze pořádně nastavit.

Práce si všímala jednotlivých aspektů pomoci v sociální, kulturní, náboženské a okrajově i finanční sféře. Sociální oblast představovala asi nejdůležitější část. Její rámec zahrnuje velké množství dílčích problémů, se kterými se krajané potýkali. Československo muselo zajistit hladký průběh zapojení emigrantů do pracovního i osobního života v cizině. Velkým nedostatkem bylo neuzavření mezistátních úmluv mezi oběma zeměmi, což ztěžovalo žití krajanů. Odrazem nedostatečné pomoci bylo nepřeborné množství stížností proudících do vlasti, počínaje někdy až katastrofálními podmínkami bydlení, přes problémy s komunikací z důvodu neznalosti jazyka a konče jinou než dohodnutou náplní práce. Krajanům se věnovalo relativně hodně institucí a spolků, ať už vládní nebo soukromé povahy. Přesto nebyly dohromady schopny zajistit spokojenost svých klientů za hranicemi. Nemůžeme ale pochopitelně svalovat veškerou vinu na Československo, za některé problémy si mohli vystěhovalci sami. Domovina navíc nebyla připravena na svou roli suverénního státu, jako nově vzniklý stát neměla na co navazovat a vše musela budovat od základů. Na tomto místě je třeba zmínit Karla Hanuše, jenž byl jako sociální referent Kolonie velkou oporou svým krajanům.

V kulturní oblasti byla pomoc o něco úspěšnější, do Francie proudily mnohé propagační materiály, jichž sice býval nedostatek, ale alespoň nějaké knihy či časopisy stále docházely. Vedle ministerstev přicházeli ke slovu dobrovolníci darující za hranice určité tituly. Konaly se různé cesty domácích Čechoslováků do ciziny za účelem přednášek. Také poptávka značně převyšovala nabídku, nicméně v tomto ohledu Praha dělala, co mohla. Co však představovalo značný nedostatek, byla neschopnost vybudovat v Paříži československé centrum, Národní dům, v němž by se soustředila krajanská činnost.

Pomoc dětem byla sledována odděleně. Velkým tématem bylo budování škol a vůbec zajištění výuky v mateřském jazyce. Zde ale zklamalo jak Československo, tak sami krajané. Počet učitelů byl nedostatečný, jen malé množství dětí tak mohlo kurzy navštěvovat. Na druhou stranu ale rodiče často této možnosti ani nevyužívali a třídy s československým pedagogem zely prázdnotou. To mělo však i více důvodů, od příliš velké vzdálenosti k dojíždění a nedostatku finančních prostředků na cestu po absenci času. Navíc když uvážíme, že výuka se konala v době volna francouzských škol a děti tak neměly téměř žádný oddech. Existovalo ale i dost takových rodičů, kteří své potomky záměrně neposílali do československých tříd a upřednostňovali pouze francouzské vyučování. Úspěch byl naopak zaznamenán u zájezdů dětí do vlasti a k moři, celkově se jich však takto dostal na prázdniny jen malý zlomek. Velkou odezvou měly vánoční nadílky, které alespoň minimálně kompenzovaly předchozí nedostatky.

V církevních misiích Československo naprosto selhalo. Vzhledem k tomu, že můžeme porovnat, jak se o krajany staralo například Polsko, je situace ještě více tristní. Drtivá většina kněžích a dalších duchovních trávila ve Francii jen krátkou dobu a zabývala se v podstatě pouze výpomocí. Jejich role často suplovali českoslovenští studenti teologie nacházející se tou dobou v Paříži. Jedinou postavou trvale pečující o katolíky byl Rudolf Zháněl, ačkoli jeho úsilí v práci s krajany bylo skutečně neúnavné, přeci jen jeden člověk nemohl ani zdaleka pokrýt potřebu všech.

Snaha zjednodušit vystěhovalcům ukládání peněz a postarat se o jejich větší bezpečí se také neshledala s úspěchem. Krajané měli na paměti pád banky koncem dvacátých let, kde měli mnozí uloženy úspory, a podruhé již další instituci nedůvěřovali. Propagace v tomto směru navíc také vázla, ne všichni byli o této možnosti informováni. Stěžejním důvodem byl také malý obnos peněz, jímž leckteří disponovali, a tak malou částku nemělo dle jejich soudu smysl ukládat.

Předkládaná analýza ukázala, že československá podpora byla velice nedostatečná. Nelze však říci, že by scházela iniciativa. Množství spolků a organizací rozhodně nebylo málo, problém se spíše týkal velmi úzkého spektra lidí, kteří byli ochotni vydat se do Francie ať už jako učitelé, duchovní nebo další pracovníci. Stálé prosby o peníze také nebyly vždy vyslyšeny. Důsledkem tak byly některé rodiny nacházející se někdy až za hranicí chudoby. Československo však nebylo jediným viníkem, krajané sami někdy nespolupracovali, jak by měli. Do ciziny jeli nepřipravení, bez znalosti jazyka a poměrů. Pro některé byl odchod za hranice únikem z domácího prostředí a od ciziny si slibovali, že se jim povede lépe. Hospodářská krize na přelomu desetiletí sice znamenala značný problém, nicméně aktivizovala krajskou péči, jež se od té chvíle rozvíjela rychlejším tempem. Byla jistým impulsem, který Československo možná potřebovalo, aby rozběhlo důkladnější pomoc a začalo se více zajímat o své zahraničí. Třicátá léta proto představovala úspěšnější polovinu v daném dvacetiletí, nikoli však uspokojivou.

Stěžejní informace představovaly archivní materiály, kterých je velké množství. Problémem bylo, jak k dokumentům přistoupit, které vzít v potaz. Stručně řečeno, vybrat takové, aby práce byla konzistentní a srozumitelná. Některým dílčím tématům se věnuje několik kartonů (stížnosti dělníků na poměry ve Francii), jiná jsou k dispozici v menší míře. Informace týkající se jedné dílčí záležitosti jsou často roztroušeny po více archivech a bylo třeba je dát srozumitelně dohromady. Množství prostudovaných materiálů se tak do předkládaného díla vůbec nedostalo.

Toto téma není ani zdaleka vyčerpáné. Mezi náměty na další práce může být detailnější prostudování jednotlivých spolků nebo oblastí na území Francie s využitím místních archivů. Velice zajímavým a přínosným dílem by bylo srovnání československých kolonií nacházejících se po celém světě a jejich vzájemné porovnání. To by ale zahrnovalo nejprve zpracování všech těchto dílčích skupin, což by vyžadovalo spolupráci více autorů. Nejen kvůli množství látky, ale též z hlediska znalosti jazyka.

Práce tak má přispět k rozvoji dalšího bádání v oblasti československé emigrace ve Francii. Autorka si kladla za cíl rozšířit povědomí o dosud málo prezentované kolonii a povzbudit zájem o nastíněnou problematiku. Vzhledem k tomu, že o vystěhovalectví ve Francii je v literatuře velmi málo pojednáno, potenciálním zájemcům se nabízí opravdu široké spektrum možností, jak využít velké množství archivních materiálů, jež poskytují příležitost zpracovat téměř neprobádaný život krajanů ve Francii v meziválečné době. Předkládaná analýza tak může sloužit jako inspirace a východisko k dalším souvisejícím tématům.

PRAMENY A LITERATURA

ARCHIVY

Archiv Kanceláře prezidenta republiky (AKPR)

AKPR. KPR, inv. č. 1033.

Archiv ministerstva zahraničních věcí (AMZV)

AMZV. II. sekce 1918-1939, III. řada, k. 233, 386, 586.

AMZV. III. sekce 1918-1939, k. 774, 777-780, 782, 787-791, 864, 1371.

AMZV. LA, k. 477.

Národní archiv (NA)

NA. ČÚZ I, k. 2, 3, 17, 19, 20, 21, 25, 26, 28, 29, 50-52, 72.

NA. MSP, k. 519, 1561, 1582, 1784, 1785, 1789, 3798, 3887, 3957, 3976, 4015, 4019, 4025, 4053, 4054.

NA. MŠANO, k. 580, 3514, 3561, 3563, 3570, 3571.

NA. SPa, k. 6, 8-11, 14, 15, 34, 36, 38.

Vojenský historický archiv (VHA)

VHA. Československá kolonie ve Francii, k. 2, 58.

VHA. Čs. socialistický spolek Rovnost v Paříži, k. 1, 2.

VYDANÉ PRAMENY

BALÁŽ, Claude. *Slovenské vysťahovalectvo: dokumenty. V, Pramene k dejinám slovenského vysťahovalectva do Francúzska a Belgicka v rokoch 1920 - 1945*. Martin, 1990.

BIELIK, František (ed.) - RÁKOŠ, Elemír (ed.). *Slovenské vysťahovalectvo: Dokumenty. [Diel] 2, 1919-1939*. Martin, 1975.

PERIODIKA

Československá emigrace 1925-1929

Československá Paříž 1933-1937

Český lid

BROUČEK, Stanislav. České krajanské hnutí v Evropě v letech 1860-1938. In: *Český lid*, roč. 69, č. 1, 1982, s. 5-15.

BROUČEK, Stanislav – VASILJEV, Ivo. K charakteristice československé vystěhovalecké politiky mezi dvěma světovými válkami. In: *Český lid*, roč. 72, č. 2, 1985, s. 71-80 a č. 3, s. 149-157.

BROUČEK, Stanislav. Nad výzkumem českého etnika v zahraničí. In: *Český lid*, roč. 77, č. 3, 1990, s. 129-139.

(Český) vystěhovalec 1918-1935

Češi v cizině

BROUČEK, Stanislav. K adaptaci imigrantů z ČSR ve francouzské lokální společnosti. In: *Češi v cizině*, sv. 6, Praha, 1992, s. 48-52.

BROUČEK, Stanislav. Češi ve Francii. In: *Češi v cizině*, sv. 9, Praha, 1996, s. 136-154.

Emigrant 1927

Krajan 1932-1938

Národní rada

Výměna studentského dorostu. In: *Národní rada*, roč. 14, č. 5, 1934, s. 185.

SEIFERT, A. Poslanec Adolf Prokůpek, dobrý syn svého národa. In: *Národní rada*, roč. 14 (1), č. 6, 1934, s. 225-235.

Odhalení pomníku padlým čsl. legionářům ve Francii. In: *Národní rada*, roč. 14, č. 6, 1934, s. 253.

PLUHAŘ, J. Druhý sjezd Čechoslováků ve Francii. In: *Národní rada*, roč. 16, č. 1-2, 1936, s. 21-23.

Pouť čs. legionářů k Arrasu. In: *Národní rada*, roč. 16, č. 5-6, 1936, s. 131-132.

Památník československého odboje ve Francii. In: *Národní rada*, roč. 16, č. 7-8, 1936, s. 151.

Naše zahraničí

KLIMEŠ, J. A. Padesát let práce, boje a utrpení. In: *Naše zahraničí*, roč. 3, sv. 1, 1922, s. 1-5.

Povšechná zpráva „Českého srdce“ o umístění dětí ze zahraničí r. 1922. In: *Naše zahraničí*, roč. 3, sv. 4, 1923, s. 167-171.

Zprávy. In: *Naše zahraničí*, roč. 8, sv. 1, 1927, s. 38-48.

STUDIE A MONOGRAFIE

AUERHAN, Jan. *Československé jazykové menšiny v evropském zahraničí. Národnostní poměry, v nichž žijí, a vztahy, které je poutají k staré vlasti.* Praha, 1935.

- BARTAKOVIČ, Jozef. Cesta za chlebom. In: LUDROVSKÝ, Jozef a PAŠKA, Pavol. *Žili sme vo Francúzsku: Spomienky slovenských robotníkov na život a prácu vo Francúzsku v rokoch 1923-1945*. Bratislava, 1969, s. 43-51.
- BLANC-CHALÉARD, Marie-Claude. *Histoire de l'immigration*. Paris, 2001.
- BOHÁČ, Antonín. Otázka populační a vystěhovalectví. In: *Československé vystěhovalectví: jeho příčiny, důsledky a vyhlídky: [referáty přednesené na poradě o vystěhovalectví svolané komisí pro vystěhovalectví a kolonisaci, zřízenou při ministerstvu soc. péče, do Bratislavy ve dnech 20. a 21. září 1928]*. Praha, 1928, s. 23-30.
- BRANDEJS, Stanislav. Dobrovolné organisace a spolky v RČS pečující o vystěhovalce. In: *Československé vystěhovalectví: jeho příčiny, důsledky a vyhlídky*. Praha, 1928, s. 90-97.
- BRANDEJS, Stanislav. *Náš vystěhovalcký problém a jeho finanční stránka*. Praha, 1927.
- BROUČEK, Stanislav. Od „krajanské péče“ k narovnanému vztahu. Emigrace a domov mezi válkami, srovnání se současným stavem. In: BROUČEK, Stanislav - HRUBÝ, Karel, eds. *Češi za hranicemi na přelomu 20. a 21. století: symposium o českém vystěhovalectví, exulantství a vztazích zahraničních Čechů k domovu 29. - 30. června 1998*. Praha, 2000, s. 247-252.
- CATALOGNE, Edouard. *La politique de l'immigration en France depuis la guerre de 1914*. Paris, 1925.
- CURTIS, Michael. *Verdikt nad Vichy: moc a předsudek ve vichistickém režimu Francie*. Praha, 2004.
- ČECH, Jaroslav. O vyhlídkách práce a podnikání pro čsl. Zemědělce ve Francii. In: MAYER, A. *Československé vystěhovalectví s hlediska potřeb naší doby*, s. 36-55.
- Čo si vykonal pre naše školy v zahraničí?: desať rokov "Komenského", spolku pre podporovanie československých škôl v zahraničí na Slovensku: 1925-1935*. Bratislava, 1935.
- DUPEUX, Georges. France – L'immigration en France de la fin du XVIIIe siècle a nos jours. In: *Les migrations internationales de la fin du XVIIIe siècle a nos jours*, s. 161-174.
- FOLPRECHT, Josef. *Československé školské obce v evropském zahraničí*. V Praze, 1937.
- FOLPRECHT, Josef. *Naši krajané v cizině*. Praha, 1940.
- GERVEREAU, Laurent - MILZA, Pierre - TÉMIME, Émile, eds. *Toute la France: histoire de l'immigration en France au XXe siècle*. Paris, 1998.
- GLASER, H. - HORÁČEK, C. Vystěhovalectví z hlediska průmyslu a obchodu. In: *Československé vystěhovalectví: jeho příčiny, důsledky a vyhlídky*. Praha, 1928, s. 31-40.
- HORSKÁ, Pavla. *Praha - 1900 - Paříž*. Praha, 1992.
- HORSKÁ, Pavla. *Sladká Francie*. Praha, 1996.

- INDERKA, Jan. Školské a kulturní potřeby československé v cizině. In: *Československé vystěhovalectví: jeho příčiny, důsledky a vyhlídky*. Praha, 1928, s. 73-81.
- KLÍMA, Stanislav. *Československá péče krajaňská*. Praha, 1931.
- KLÍMA, Stanislav. Naši zahraniční krajaňové. In: *Československé vystěhovalectví: jeho příčiny, důsledky a vyhlídky: [referáty přednesené na poradě o vystěhovalectví svolané komisí pro vystěhovalectví a kolonisaci, zřízenou při ministerstvu soc. péče, do Bratislavy ve dnech 20. a 21. září 1928]*. Praha, 1928, s. 69-72.
- KOCOUREK, Rostislav. Československá kolonisace. In: MAYER, Alfred Maria et al. *Československé vystěhovalectví s hlediska potřeb naší doby: o významu, úpravě a vyhlídkách vystěhovalectví zejména do Francie*. Praha, 1934, s. 12-22.
- KOŘALKA, Jiří - KOŘALKOVÁ, Květa. Tchécoslovaquie: Basic Features of Mass Emigration from the Czech Lands during the Capitalist Era. In: *Les migrations internationales de la fin du XVIIIe siècle à nos jours: publié sur la recommandation du Conseil International de la Philosophie et des Sciences Humaines avec le concours financier de l'U.N.E.S.C.O.* Paris, 1980, s. 503-526.
- LEQUIN, Yves (ed.) *Histoire des étrangers et de l'immigration en France*. [Paris], 2006.
- NAMONT, Jean-Philippe. *Československá Kolonie: dějiny české a slovenské emigrace ve Francii (1914-1940)*. Praha, 2015.
- PLUHAŘ, Josef. *Češi a Slováci doma a za hranicemi*. Praha, 1935.
- PLUHAŘ, Josef. *Na paměť hrdinů: z činnosti Čechů a Slováků ve Francii*. Praha, 1936.
- PODDANÁ, Jana et al. *Sdružení československých dobrovolníků ve Francii a zlomová období československých dějin = Association des volontaires tchécoslovaques en France et les tournants de l'histoire en Tchécoslovaquie*. Pardubice, 2009.
- SASEK, Ivo. *Les migrations de la population intéressant le territoire de la Tchécoslovaquie actuelle*. Genève, 1935.
- Sokol Paříž = Sokol de Paris: 1892-2007*. Paříž, 2008.
- TLAPÁK, Václav. Vyhlídky vystěhovalectví do ciziny. In: MAYER, Alfred Maria et al. *Československé vystěhovalectví s hlediska potřeb naší doby: o významu, úpravě a vyhlídkách vystěhovalectví zejména do Francie*. Praha, 1934, s. 23-35.
- VACULÍK, Jaroslav. *České menšiny v Evropě a ve světě*. Praha, 2009.
- VACULÍK, Jaroslav. *Češi v cizině 1850-1938*. Brno, 2009.
- ZAVŘEL, Lev. Vystěhovalectví. In: *Československé vystěhovalectví: jeho příčiny, důsledky a vyhlídky: [referáty přednesené na poradě o vystěhovalectví svolané komisí pro vystěhovalectví*

a kolonizaci, zřízenou při ministerstvu soc. péče, do Bratislavy ve dnech 20. a 21. září 1928]. Praha, 1928, s. 5-22.

ZLÁMAL, Bohumil. *Příručka českých církevních dějin. VII., Doba československého katolicismu (1918-1949)*. Olomouc, 2010.

ŽÁK, František. Zprostředkování práce slovenskému zemědělskému dělnictvu se zvláštním zřetelem na vystěhovalectví a slovenské zemědělství. In: *Československé vystěhovalectví: jeho příčiny, důsledky a vyhlídky: [referáty přednesené na poradě o vystěhovalectví svolané komisí pro vystěhovalectví a kolonizaci, zřízenou při ministerstvu soc. péče, do Bratislavy ve dnech 20. a 21. září 1928]*. Praha, 1928, s. 61-68.

INTERNETOVÉ ZDROJE

PLACHÝ, Jiří. Rudolf Zháněl (1867-1956). *Ústav pro studium totalitních režimů*. [online]. [cit. 2016-06-05]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/rudolf-zhanel>.

TRAPL. Digitální depozitář. *Poslanecká sněmovna parlamentu České republiky: Tisky*. [online]. [cit. 2016-05-19]. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/tisky/t1393_02.htm